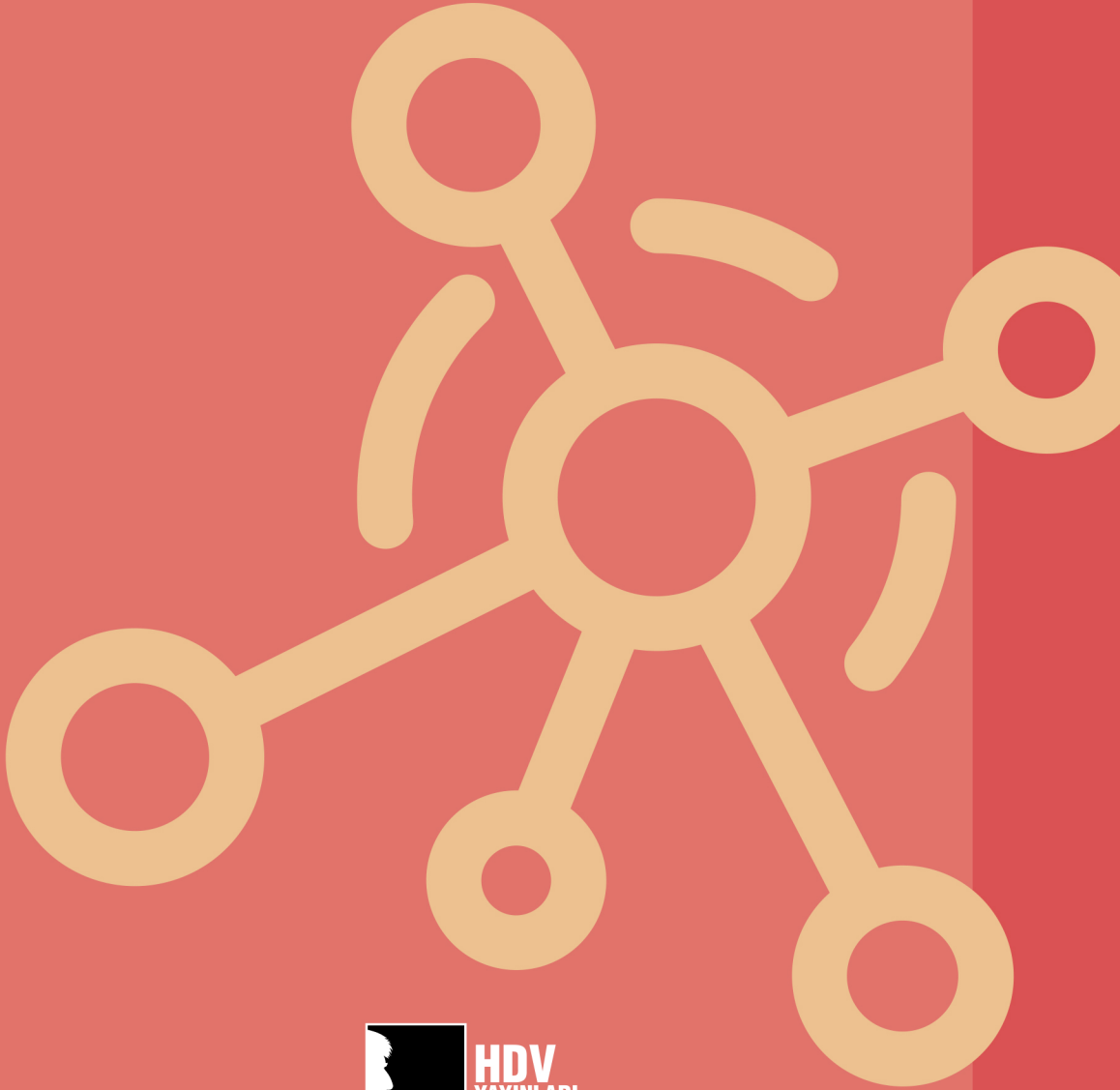


SİVİL TOPLUM TARTIŞIYOR:

Güncel sorunlar,
ihtiyaçlar ve
çözüm önerileri



HDV
YAYINLARI

HRANT DINK VAKFI

Hrant Dink'in, 19 Ocak 2007'de, gazetesi Agos'un önünde öldürülmesinden sonra, benzer acıların yeniden yaşanmaması için; onun daha adil ve özgür bir dünyaya yönelik hayallerini, dilini ve yüreğini yaşatmak amacıyla kuruldu. Etnik, dinî, kültürel ve cinsel tüm farklılıklarıyla herkes için demokrasi ve insan hakları talebi, vakfın temel ilkesidir.

Vakf, ifade özgürlüğünün alabildiğine kullanıldığı, tüm farklılıkların teşvik edilip yaşandığı, yaşatıldığı ve çoğaltıldığı, geçmişe ve günümüze bakımımızda vicdanın ağır bastığı bir Türkiye ve dünya için çalışır. Hrant Dink Vakfı olarak 'uğruna yaşanması davamız', diyalog, barış, empati kültürünün hâkim olduğu bir gelecektir.

SİVİL TOPLUM TARTIŞIYOR: GÜNCEL SORUNLAR, İHTİYAÇLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

ISBN 978-605-70399-9-6

yayına hazırlayan

Onur Sazak

editör

Mustafa Aydın

yayın koordinasyonu

Ebru Özdeş, Tütengül Küçükler

tasarım

Deniz Ezgi Sürek

grafik uygulama

Selin Hamzaoğlu

İstanbul, Temmuz 2022



Anarad Hıçutyun Binası, Papa Roncalli Sokak, no: 128

Harbiye, 34373 Şişli, İstanbul

T: 0212 240 33 61

F: 0212 240 33 94

info@hrantdink.org

www.hrantdink.org



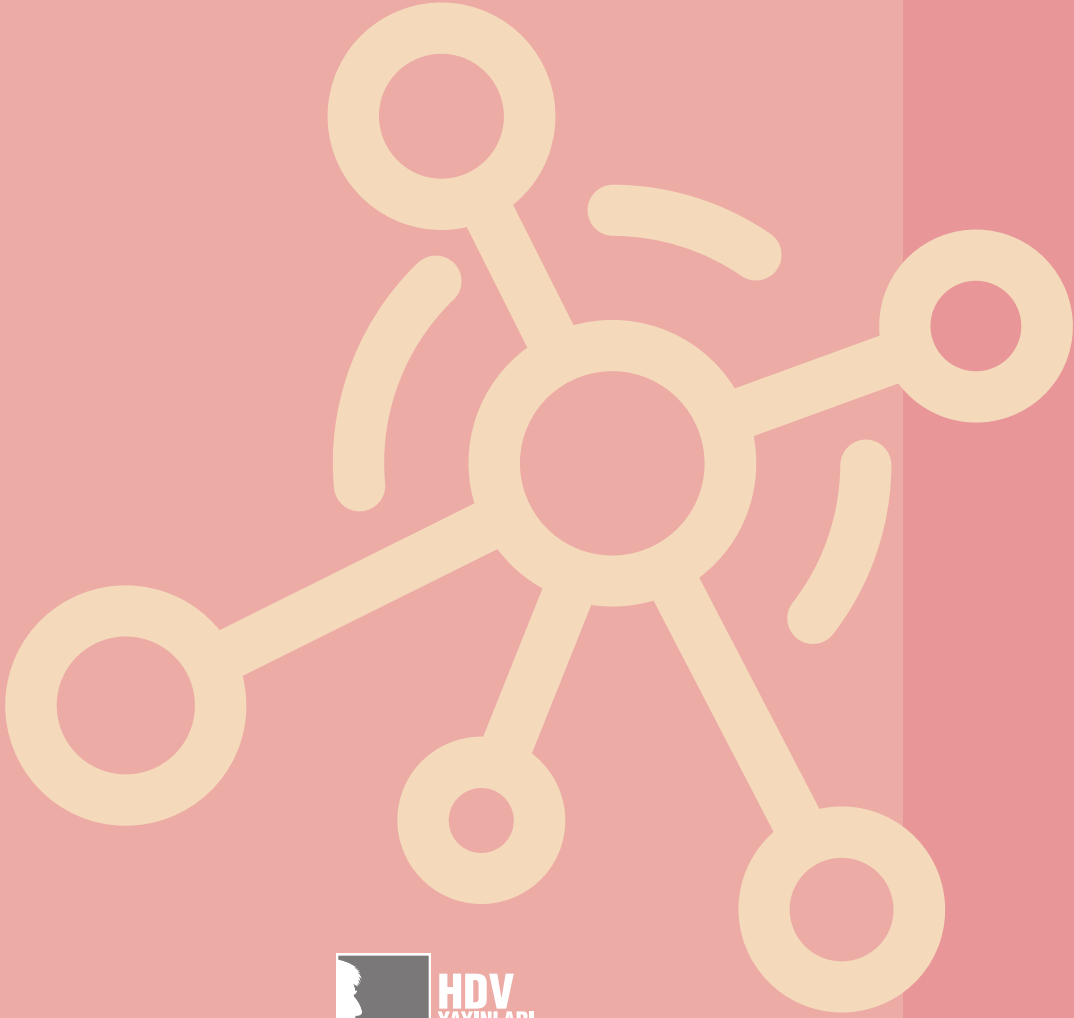
Bu kılavuz Avrupa Birliği'nin maddi desteğiyle hazırlanmıştır. İçerik tamamıyla Hrant Dink Vakfı'nın sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

Bandrol Uygulamasına İlişkin ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 5. maddesinin 2. fıkrası çerçevesinde, bu yayının bandrol taşıması zorunlu değildir.



SİVİL TOPLUM TARTIŞIYOR:

Güncel sorunlar,
ihtiyaçlar ve
çözüm önerileri



HDV
YAYINLARI



ASULİS DİL, DİYALOG, DEMOKRASİ LABORATUVARI

Hrant Dink Vakfı kurulduğu günden itibaren ayrımcılık ve nefret söylemiyle mücadele ederek bir arada yaşam kültürünü geliştirmeyi hedefliyor. Farklı dinî, ulusal, etnik, kültürel kökenler ve cinsel yönelimlerden birçok insanın farklılıklarıyla, bir arada ve eşit bir şekilde yaşaması için çeşitli kapsayıcı ve çoğulcu uygulamalar ve içerikler geliştirmek, vakfın ana faaliyet eksenini oluşturuyor. Ayrımcılığın dilde başlayıp yıkıcı sonuçlar doğurabileceğinin bilinciyle, basındaki nefret söylemini raporluyor, bu konuda farkındalık yaratmaya çalışıyoruz. Çabalarımızı, bu çalışmalar için bir alan yaratmak ve birlikte üretmek için kurduğumuz ASULİS Dil, Diyalog, Demokrasi Laboratuvarı'nın çatısı altında sürdürüyoruz. Adı Ermenice asel (söylemek) ve lisel (dinlemek) fiillerinin birleşiminden oluşan ASULİS, ayrımcılıkla mücadele eden, söylem üzerine çalışmalar üreten ve bu alandaki çalışmalarını destekleyen bir sosyal bilimler laboratuvarı.

ASULİS çatısı altında 2019 yılında Avrupa Birliği'nin finansal desteği ve Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi ve Uluslararası Olof Palme Merkezi ortaklığıyla yürütülen "Ayrımcılıkla mücadele ve bir arada yaşam için sivil toplumu güçlendirme" projesinde ayrımcılıkla mücadele eden sivil toplum aktörlerinin desteklenmesini ve güçlendirilmesini hedefliyor. Yapılan faaliyetlerle bilgi paylaşımı ve deneyim aktarımının sağlanması, Türkiye'de insan hakları ve demokrasi alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının arasındaki iletişimin güçlendirilmesi ve geniş kitlelere erişiminin sağlanması amaçlanıyor.

Proje kapsamında Türkiye ve Türkiye dışından sivil toplum profesyonelleri, akademisyenler, uzmanlar ve insan hakları aktivistlerinin katılımıyla sivil toplumdaki temel yaklaşımları, sivil toplumun sınırları ve sorumluluklarını, farklı kimlikler etrafında örgütlenmesini, sivil alanın değişen yüzlerini, Türkiye'de sivil toplum algısını, filantropi ve sivil toplum kuruluşlarının iç dinamiklerini tartıştığımız "Sivil Toplum Ekran Paylaşıyor" çevrimiçi panel serisi Mart-Kasım 2021 tarihleri arasında düzenlendi.

Bu kitapçık Onur Sazak tarafından kaleme alınmış olup panellerde konuşulan önemli noktalara yer verilip yazarın kendi yorumlarını da kapsamaktadır.

İnsan hakları alanında çalışan konuşmacıların katıldığı panel serisinin videolarını www.hrantdink.org adresinden izleyebilirsiniz.



İçindekiler

- Önsöz 9
- İnsan hakları hareketi krizde mi? 18
- Sivil toplumda temel yaklaşımlara bakış: Hizmet ve savunuculuk 24
- Sivil toplumun manevra alanları: Görevler, sorumluluklar ve sınırlar 30
- Sivil toplumu yeniden düşünmek: Kimlikler, değerler ve toplumsal fayda 36
- Sivil Alanın Yeniden İnşası: Değişen yüzler 46
- Toplumun gözünden sivil toplum: Algılar, yaklaşımlar ve dönüşümler 52
- Sürdürülebilir sivil toplum: Kaynak dağılımı, filantropi ve bağışçı davranışları 58
- Sivil toplum 2.0: Değişimin dinamikleri 63
- Biyografiler 68



Önsöz

SİVİL TOPLUMU YENİDEN DÜŞÜNMEK AKTÖRLER, STRATEJİLER, POLİTİKALAR

E. Fuat Keyman

Son yıllarda gerek akademik gerekse de kamusal çalışmalarda ve tartışmalarda sivil toplum üzerine ilginin azaldığını gözlemliyoruz. 1980'lerden başlayarak 1990'lar ve 2000'li yılların başına kadar olan dönemde giderek artan ve yaygınlaşan sivil toplum üzerine ilgi, 2010'lu yıllardan bugüne giderek azalıyor. Bu saptama hem küresel ölçekte hem de Türkiye özelinde geçerli. Bununla birlikte, 2020'li yılların başında yaşadığımız ve tüm dünyayı etkileyen gelişmeler, riskler ve süreçler sivil toplumu etkili bir aktör ve alan olarak yeniden canlandırma gerekliliğini ortaya çıkarıyor. Üç farklı ama aynı zamanda bağlantılı gelişmenin, sivil topluma olan ilginin yeniden canlandırılmasının gerekliliği düşüncesinin güçlenmesine yol açtığını söyleyebiliriz: Pandemi niteliğinde tüm dünyayı etkileyen Covid-19; kıyamet ikazlarının artık uluslararası örgütler tarafından da yapıldığı küresel ısınma ve iklim değişikliği krizi; ikinci soğuk savaş ya da üçüncü dünya savaşı riskinin hükümetler ve liderleri tarafından bile dillendirilmesi, Rusya'nın Ukrayna Savaşı ve savaşın gıda gibi temel ihtiyaçlardan küresel ekonomiye sistemsel olumsuz etkileri.



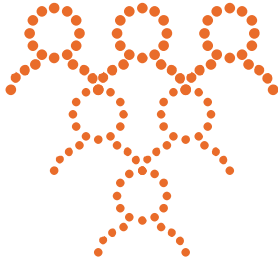
Sivil toplum nasıl yeniden canlanabilir ya da canlandırılabilir? Bu çalışmada bu soruya yanıt arayacağım. En genel düzeyde, sivil toplumun yeniden canlandırılması için, örgütsel yapısı, aktör niteliği ve hareket tarzı içinde yeniden düşünülmesi gerektiğini önereceğim. Antonio Gramsci'nin 20. yüzyılın başında yaptığı "eskinin öldüğü, fakat yeninin daha doğmadığı bir geçiş dönemindeyiz" saptaması bugün de geçerliliğini koruyor. Küreselleşen dünya, önce Covid-19 pandemisi, bugün de Ukrayna Savaşı'yla birlikte 1945'te Amerikan hegemonyası ve Batı temelinde kurulan "II. Dünya Savaşı-sonrası liberal düzen" in bitimini yaşıyor. Savaş ve sistemsel değişim birlikte yaşanıyor. Eski bitiyor ama "nasıl bir yeni" sorusu da yanıt bekliyor. Bu soruya yanıt, Covid-19 pandemisiyle "salgın", küresel ısınma ve iklim değişikliğiyle "iklim", işsizlikten gıda krizine "eşitsizlik" sorunlarıyla çok daha karmaşık hale geliyor. Tüm bu gelişmeler, riskler ve meydan okumalar içinde "yeni"nin demokrasi, adalet ve barış ekseninde kurulması için

etkin ve dönüştürücü kapasitesi olan sivil topluma gereksinim var. Fakat böyle bir sivil toplum için de Karl Marx'ın "aktör-yapı diyalektiği"ni tanımlayan "tarihi aktörler kurar; ama kendi seçtikleri koşullar altında değil" saptamasını da öğrenerek, aktör-çevre-kapasite-strateji ekseninde yeniden düşünme sürecini başlatmalıyız. Bu çalışma, notlar halinde, sivil toplumu yeniden düşünme sürecinin temel parametreleri üzerinde duracak.

Son dönemde sivil toplum üzerine ilginin azalma nedenleriyle başlayalım.

Etkisizleşen Sivil Toplum: Üç Meydan Okuma

Akademik ve kamusal çalışma ve tartışma alanlarında, 1970'li yıllarda başlayan, fakat özellikle 1980-2010 döneminde artan ilgiden sonra, son on yılda yükseliş ivmesinin hızla ters döndüğünü, sivil topluma ilginin azaldığını, daha da önemlisi, sivil toplumun etkisizleştiğini gözlemleyebiliyoruz. 1980-2010 döneminde



"Demokratikleşme"yle, "Küreselleşme"yle ve Avrupa Birliği'nde (AB) ve Türkiye'de "Avrupalılaştırma"yla birlikte düşünülen ve bu süreçlerin önemli aktörlerinden kabul edilen sivil toplum, 2010'dan itibaren gündemden düşüyor ve etkisizleşiyor. Sarkaç artık sivil topluma doğru bir eğilimde değil.

Bu dönüşümün **üç** temel nedeni olduğunu düşünüyorum:

Birincisi; demokrasiden sapma sürecinin başlaması, rekabetçi otoriterliğin ve popülizmin güçlenmesi ve kutuplaşma sorununun yıkıcı nitelik kazanması. Sadece gelişen demokrasilerde değil, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) gibi gelişmiş demokrasilerde ve AB üyesi ülkelerde de (Macaristan, Polonya) ortaya çıkan, Türkiye'nin de önemli örneklerden biri olduğu, toplum yönetiminde otokrat liderlerin güçlendiği, denge ve denetleme sisteminin zayıflatıldığı, "güçlü yürütme"ye dayalı ve dost-düşman ayrımına dönük siyaset anlayışının uygulamaya sokulduğu ve güvenlik ile ekonominin demokrasiye öncül görüldüğü "demokrasiden sapma" ve küresel ölçekte "demokratik durgunluk" dönemi, sivil toplum üzerinde çok olumsuz etki yaratıyor.

Demokrasiden sapma ile yıkıcı kutuplaşma sorununun birleşmesi, güçlü yürütme temelli yönetimin yıkıcı kutuplaşmadan beslenmesi, toplumun siyasi, kültürel, hatta duygusal kutuplara ve kimliklere savrulması ve dost-düşman ayrımına dayalı siyasetin sivil toplumu da bölmeye, sivil toplumu etkisizleştiriyor.

Gücün yürütme temelli merkezileşmesi ve denetimsizleşmesi ve yıkıcı kutuplaşma, sivil topluma büyük bir meydan okuma yaratıyor ve bu meydan okumaya yanıt vermede zorlanan sivil toplum etkisizleşiyor.

İkincisi; neoliberalizmin hegemonik gücü: Serbest pazarı, piyasayı, büyümeyi, kârı ve rantı, bireysel ve toplumsal ilişkilerin temel tanımlayıcısı yapan, toplumu piyasa toplumuna indirgeyen, kamusal yarar, temel ihtiyaçlar vb. sorunları göz ardı eden ve siyaseti ve toplum yönetimini şirket yönetimiyle özdeşleştiren neoliberalizm, tüm sorunlarına ve 2008 ekonomik krizine rağmen hegemonyasını ulusal, bölgesel ve küresel ölçekte devam ettirdi.

2010'lu yıllarda da neoliberalizmin demokrasiden sapma ve rekabetçi otoriterlikle eklemlendiğini görüyoruz. ABD, İngiltere, Macaristan, Polonya, Türkiye, Brezilya, Hindistan örneklerinde, rekabetçi otoriterliği savunan popülist liderler ve yönetimler, ekonomik rasyonelliklerini neoliberal piyasa ekonomisinde ve ekonomik büyümede buldular.

Neoliberalizm, sivil toplumu gerek kurumsal ve finansal kapasite gerekse de meşruiyet alanlarında olumsuz etkiledi. Rekabetçi otoriterlik ve neoliberalizm kısıcında kalan sivil toplum, sürdürülebilirlik sorunu yaşarken politika üretimi yoluyla etki yapma kapasitesinde zayıflama yaşadı.

Üçüncüsü, belki de demokrasiden sapma ve neoliberalizm gibi dışsal meydan okumalardan daha da önemli olarak, 2010 yılında Tunus ve Mısır'da ortaya çıkan Arap Baharı ile başlayan, Türkiye'de Gezi Hareketi ile devam eden, Ukrayna'da Meydan Hareketi ve küresel ölçekte, ABD'den Hong Kong'a kadar geniş bir coğrafyada yaşanan örnekleri içeren protesto eylemleri, aktivizm ve gösteriler: Tüm bu hareketler, bir yönüyle sivil toplum gibi gözükseler de, sivil toplumdan farklılık gösteren eylemler ve örgütlenmelerdi.

Bu eylemler hızla örgütlenen, kendiliğinden, sosyal medya araçlarını çok iyi kullanan, belirli bir süre devam eden ve bu süre içinde normlarını öznel-arası iletişimle yaratan, örgütsel yapısı ve lideri olmayan, sokakta ya da meydana aktivizmi yaşama geçiren, dinamik ve etkili eylemlerdi. Sokak ve meydanı siyasetin, direnişin ve gösterinin mekânı yapan, farklı kimlikleri bir araya getiren, var olan demokrasinin partilerine ve aktörlerine güvenmeyen bu hareketler, sivil topluma içsel ve etkili bir meydan okumayı da ortaya çıkardılar.

Ağırlıklı olarak genç, kentli, eğitilmiş orta sınıflar tarafından başlatılan bu hareketlerin örgütlenme kapasitesi, talepleri, normları, gösteri biçimleri vb. özellikleri, sivil toplumun var olan örgütlenme ve hareket tarzı içinde zamanın ruhunun

gerisinde kalma, biraz yavaş ve hantal, etki kapasitesi zayıf olma gibi sorunlarını da ortaya çıkardı. Örgütlü yaşam içinde oluşan ve bir yönüyle sivil toplumla ilişkili bu gelişme, içsel bir meydan okuma olarak sivil toplumu yeniden düşünme gerekliliğini de beraberinde getirdi.

Tüm bu meydan okumalar içinde eğer sivil toplum yeniden canlanacaksa ve bu canlanma yeniden düşünme sürecini de içerecekse, o zaman, bu sürecin parametreleri ne olmalı? Çalışmanın bundan sonraki bölümünde sivil toplumu yeniden düşünme sürecinin parametreleri üzerine odaklanacağım. En az dört parametreden bahsedebiliriz: tanım, değerler, aktörler, politikalar ve stratejiler.

Sivil Toplum: Tanım

Sivil toplum, en genelde, devletin denetimi dışında, gönüllülüğe dayalı, birden fazla kişinin bir araya gelerek oluşturdukları ya da belli konular üzerine birlikte çalışmak için yarattıkları örgütsel yapılardır. Bu anlamda, hem “örgütlü toplumsallık” hem de “aktif vatandaşlık” kavramlarına gönderimle nitelenir.

Tarihsel gelişimi içinde sivil toplumu, toplumsal yaşamı anlama ve çözümü sürecinin önemli bir “analitik gönderim-noktası” olarak, demokratikleşme sürecinin harekete geçirildiği önemli bir “stratejik-politik alan” olarak, iyi toplum yönetiminin ve katılımcı demokrasinin “etkili olması beklenen bir aktörü” olarak ve çevresine, doğaya ve toplumsal yaşama katkı vermek isteyen “aktif vatandaşlık anlayışının örgütsel kimliği” olarak tanımlarız. Bu tanımın, bugün ve sivil toplumu yeniden düşünme sürecinde de kullanılabileceğini düşünüyorum. Bu önerimi sivil toplum üzerine yapılmış iki önemli çalışmaya referansla geliştireceğim.

Sivil toplum üzerine önemli ve etkili çalışmaları olan Michael Edwards ve Charles Taylor’ın tanımlamaları içinde sivil toplum, “devletin denetimi ve alanı dışında” olmak ve “gönüllülük” ilkesine dayanmak özellikleri yanında üç farklı yaklaşım temelinde tanımlanır. Birinci ve *minimalist* yaklaşımda sivil toplumu, devlet denetimi dışında kalan ve gönüllülüğe dayanan örgütsel yaşam olarak tanımlayabiliriz. Bu tanım doğru olmakla birlikte hem sivil olmayan hem ekonomik çıkarlara ya da piyasa çıkarlarına göre hareket eden ve gönüllülük üzerine örgütleri de içerdiği için, şiddet karşıtı olmak, kamusal yarar, demokrasi, adil ve demokratik yönetim vb. ilkeleri dışlamaktadır. Bu anlamda da sivil toplumun otoriter ve neoliberal hükümetler ve yönetimler tarafından kullanılmasına ve suiistimal edilmesine engel olamamaktadır. İkinci ve *maksimalist* yaklaşım, 1970 ve 80’li yıllarda Güney Avrupa ve Latin Amerika, 1990’lı yıllarda da Orta ve Doğu

Avrupa deneyimlerinde gördüğümüz, sivil toplumu, örgütsel yaşama önem vermeden, otoriter yönetimlere direniş ve demokrasiye geçiş için “stratejik-politik alan” olarak tanımlamaktır. Bu yaklaşımı sivil toplum ile demokratikleşmeyi bağlantılı görmesi temelinde önemli görmemiz gerekliliğini vurgulayarak, yaklaşımın örgütsel yaşamı ihmal etmesi nedeniyle de sınırlı ve sorunlu olduğunu kabul etmeliyiz.

Bu iki yaklaşımın sivil toplum çalışmalarındaki etkisi Michael Edwards’ı *Sivil Toplum* adlı çalışmasına şu soruyla başlamaya yönlendirmiştir: “Sivil toplum 21. yüzyılın en önemli ve anahtar kavramlarından birisi mi, yoksa bu yüzyıl içinde giderek önemsizleşecek ve sonuçta ortadan kalkacak bir kavram mı olacaktır?”¹ Bu soru gelişmiş ve bugün sanayi-sonrası bilgi toplumuna geçmiş (geçmekte olan) Batı demokrasileri için geçerli olduğu kadar, kendi örneğimiz olan Türkiye için de geçerli ve önemlidir. Bugün hem Batı demokrasilerinde hem de Türkiye’de önemi yadsınmamakla birlikte, sivil toplumun ciddi bir kavşak noktasına geldiğini de kabul etmeliyiz. Bu noktada yapılacak tercih, sivil toplumun geleceğini, dolayısıyla Edwards’ın sorduğu soruya yanıtımızı belirleyecektir. Yapılacak tercih ya da bu soruya verdiğimiz yanıt, sivil toplumun 21. yüzyıl için önemini vurgulamak ise, o zaman bugün sivil toplumu kendi içinde eleştirel, sorgulayıcı ama aynı zamanda da yapıcı bir tartışma sürecine sokmamız gerekiyor. Bu tartışma iki-boyutlu bir düzlemde yapıldığı zaman yararlı ve verimli olacaktır. Diğer bir deyişle, sivil toplumu hem içerdiği sorunları gün ışığına çıkararak tartışmalıyız, hem de bu sorunlara kalıcı bir çözüm getirecek yeni bir sivil toplum anlayışı ya da modeli geliştirmeliyiz.



Bu bağlamda, üçüncü bir yaklaşımın ya da sivil toplum tanımının gereksinimi içindeyiz. Bu da sivil toplumu, (a) devlet denetimi ve dışında ve gönüllülük esasına dayanan; (b) insan hakları kadar, tüm canlıların, doğanın, gezegenin, dolayısıyla “yaşamın hakları” ya da “yaşamdaşlık hakları” için çalışan; (c) “yaşamın demokratik yönetişimi” için hem bilgi temelli politika üretimini hem de aktivizmi birlikte düşünen ve (d) bu nedenle de aktif vatandaşlık ve esnek örgütsel toplumsal yaşam ilkelerini benimseyen yapı olarak tanımlamayı içermektedir.

¹ M. Edwards, *Civil Society*, 4. Baskı, Boulder, Lynne Rienner, 2020. Taylor’ın tanımı için, E. F. Keyman ve Şebnem Gümüşçü, *Identity, Democracy and Foreign Policy in Turkey*, Londra, Rowman Little, 2014.

Bu üçüncü yaklaşım, sivil toplumu, “yaşamın demokratik yönetişimi için çalışan aktif vatandaşlığın örgütsel kimliği” olarak tanımlar ve bu tanımın, sivil toplumun yeniden canlandırılması sürecinde kullanılabileceğini söyleyebiliriz.

Sivil Toplum ve Aktif-Erdemli Vatandaşlık

Sivil toplum, bu tanımı içinde sadece insan odaklı değil tüm canlıların, doğanın ve gezegenin yaşamsal haklarını, dilini ve aktif vatandaşlık anlayışını yaşama sokarak, küresel ısınmadan işsizliğe, eşitsizlikten kimliksel ötekileştirilmeye kadar uzanan alanlarda yaşadığımız sorunlar ve risklerle mücadele etmede; kimlik ve cemaat güvenine karşı toplumsal ve farklılıklar arası genel güvenin inşa edilmesinde; devlet-toplum/birey ilişkilerinde toplumsal uyumun artmasında ve siyasi ve duygusal kutuplaşmaya karşı mücadelede önemli rol oynayabilir. Sivil toplumla işbirliğinin yüksek olduğu ülkelerde toplumun ve bireylerin kurallara ve normlara daha fazla uyduğunu, toplumsal uyumun güçlendiğini, kutuplaşmanın zayıfladığını görüyoruz. Bu işbirliği, bireylerin daha dayanışmacı ve daha ahlaki davranmasına, “**ahlaki benlik ve erdemli vatandaş**” olarak hareket etmesine katkı veriyor. Toplumun daha dayanışmacı ve sorumlu hareket etmesi, toplum yönetiminin başarılı olması için önemli bir destek alanı oluşturuyor. Demokratik



ve kapsayıcı yönetim için mücadelede başarılı olmuş tüm örneklerde sivil toplum-ahlaki benlik-erdemli vatandaşlık denkleminin iyi işlediğini görüyoruz.

Salgın, küresel ısınma ve savaşa karşı mücadele hususlarında hem Türkiye hem dünyada yapılan çalışmalar ve tartışmalar gösteriyor ki, bireyin kendisi, öteki ve doğa ile ilişkilerinde de olumlu gelişmeler, “**ahlaki**” olma ve “**etik**” alanının

önemini artırıyor. Zygmunt Bauman’ın *Postmodern Etik*² adlı çalışmasında ve Ian Almond’ın *İbni Arabî ve Derrida: Tasavvuf ve Yapısöküm*³ başlıklı ilginç ve önemli kitabında analiz ettiği “**ahlak-benlik ilişkisi**” ve insanı/özneyi “**ahlaki benlik**” olarak düşünmenin önemini bugün daha fazla anlıyoruz. İbni Arabî ile Jacques Derrida, çok farklı zaman dilimlerinde ve çok farklı coğrafyalarda, özne-benlik ve özne-doğa ilişkisinde “**ahlaki benlik**”in önemi üzerinde ortaklaşıyorlar.

2 Zygmunt Bauman, *Postmodern Etik*, çev. Alev Türker, Ayrıntı Yayınları, 1998.

3 Ian Almond, *İbni Arabî ve Derrida: Tasavvuf ve Yapısöküm*, çev. Kadir Filiz, Ayrıntı Yayınları, 2012.

Emmanuel Levinas'tan etkilenen Bauman, çevre yıkımlarından şiddete ve savaşa, ekonomik krizden yoksulluk ve yoksunluğa kadar uzanan alanda –ki Covid-19 pandemisini de bu listeye ekleyebiliriz– büyük yaşamsal risklere karşı mücadelede, bireylerin kendileri, diğer bireyler ve doğayla “ahlak temelinde kurdukları ilişki”nin başarı için ve daha iyi bir dünya kurma noktasında kritik önemde olduğunu öneriyor. Bu ilişki, çevreye karşı sorumlulukla, ötekiyle diyalogla ve farklı olanı anlama çabasıyla tanımlanan ve bu anlamda “erdemli ve özünde etik” bir ilişkidir. Levinas'a göre etik, “ötekine karşı sorumluluk”, diğer bir deyişle, “bireyin kendisi ve benliğiyle ilişkisini öteki kategorisi yoluyla düşünmesi” ve benliğin kendisini “Öteki'nin ötekisi” olarak hissetmesi noktasında yer alır.

Ahlaki benlik, ötekine karşı sorumluluk aldığımız zaman ortaya çıkar. Yaşamın hakları için çalışmak, ötekileşme ve şiddete karşı mücadele etmek, sağlıktan gıdaya temel ihtiyaçlar için politikalar üretmek vb. çalışmaların ve etkinliklerin her biri ve hepsi, ahlaki benlik ve ötekine karşı sorumluluk duygusuyla başarılabilir.

Sivil Toplum ve Yeni Yerellik

Küreselleşen ama aynı zamanda kentleşen bir dünyada ve Türkiye'de yaşıyoruz. Bugün yüzde 72 civarında olan kentleşme, 2030'da tüm dünyayı ve Türkiye'yi kentli bir toplumsal oluşuma dönüştürmüş olacak. Kentli Türkiye, kentli küresel dünya içinde bir ülke olacak.

Kentleşme, içerdiği potansiyeller kadar ciddi riskler de taşıyor. Son dönemde yaşadığımız terör ve şiddet artık kent mekânında, kentsel nitelik taşıyor. Covid-19 pandemisi, kent temelinde yaşadığımız çok ciddi ve yaşamsal sağlık riskini ortaya çıkardı. Gıda ve su güvenliği, kentleşmeyle birlikte çok ciddi küresel sorunları ve risk alanlarını yarattı. Aynı durumu işsizlik ve yoksulluk sorunlarında da görüyoruz: Kent işsizleri ve kent yoksulları bu alanın önemli kavramları konumuna geldiler.



Tüm bu riskler ve meydan okumalar, sivil toplumun çalışma alanını ve örgütsel yapısını genişletiyor ve farklılaştırıyor. Artık sivil toplum örgütleri gibi, kentsel örgütsel yaşamın kooperatifleri, kent konseyleri, mahalle konseyleri, vatandaş inisiyatifleri, belediye temelli örgütlenmeleri var. Kent yönetimine “adil ve erdemli kent” niteliği kazandırmak, yaşamdaşlık alanı ve haklarına yönlendirmek, bunu yaparken kapsayıcı ve katılımcı olmaya davet etmek, sivil toplumun çalışma alanları içine giriyor.

Tüm bu yeni örgütlenme biçimlerine ve aktörlerine, “Yeni Yerellik” diyebiliriz. Yeni yerellik sivil toplum alanının bir parçası olurken ahlaki, erdemli, aktif vatandaşlığın önemli bir uygulama tarzını da yaratıyor. Bu nedenle, sivil toplumu yeniden düşünme sürecine kentleşme ve yeni yerellik kavramlarını dahil etmeliyiz ve sivil toplumla yeni yerelliği birlikte ve bağlantılı olgular olarak ele almalıyız.

Sivil Toplum ve Yaşamdaşlık

Türker Kılıç, *Yeni Bilim: Bağlantısallık, Yeni Kültür: Yaşamdaşlık* başlıklı kitabında beyin ve “Beyin nasıl zihin üretiyor?” sorusu üzerine odaklanır.⁴ Bu soruya yanıt ararken bilgi kuramı alanına gider ve “bağlantısal bütünsellik” yaklaşımına başvurur. Kılıç, Spinoza ve Mevlana felsefesine referanslar içinde “yaşamı, bütün çeşitliliği içinde bilgi işleme merkezi” olarak ele alıyor ve çeşitlilik içindeki bağlantıları araştırıyor. Sadece bütünden parçaya ya da parçadan bütüne gitmek yerine, ikisi ve farklılıklar arasındaki bağlantısallığın araştırılmasına, dolayısıyla bağlantısal bütünsellik yöntemiyle “anlama, açıklama ve dönüşme” süreçlerine yaklaşmamız gerektiğini söylüyor. Beyin, yaşamın içinde bir enformasyon mate-

matığı olarak çalışır. Kılıç, beyni anlamak için bu yaklaşımı *yeni bilim* olarak tanımlar.



Kitabının ikinci kısmında da, yeni kültür olarak gördüğü “yaşamdaşlık” kavramını tanıtır. Vatandaşlık ya da yurttaşlık, devlet-toplum-birey ilişkilerini çalışırken ve tartışırken kullandığımız kavramlar. Bu kavramlar içinde hakları ve özgürlükleri tartışırken, “insan-odaklı” bir yaklaşım tarzı içinde olduk. İnsan hakları alanı örneğin insan odaklı bir yaklaşımdı. Çok

önemli bir alan, doğru. Ama insan-odaklı yaklaşım, yaşamın diğer alanları içinde diğer canlılara, hatta yaşamın çeşitliliği içinde kendine ikincil olarak bakıyor.

Yaşamdaşlık, “zihnin ‘yaprak’ olmaktan çıkıp, ‘ormanın’ bağlantısallığı içine yerleşmesi” anlamına geliyor. Kılıç, “İnsanlık aydınlanma ile birey... ulus-devlet ile yurttaş... sonra vergisini ödeyen vatandaş... neoliberal ekonomi ile global tüketici olmayı öğrendi... Şimdi, bağlantısal bütünlük bilimi ve kültürüyle de yaşamdaş olmayı öğrenecek” önerisini yapıyor. Yaşamdaşlık, bu anlamda, “yaşam benim için var” demekten **“insan yaşamın bir parçası olarak ve onun için var”** demeye geçişi içeriyor. Orman-yaprak metaforu içinde, yaprağın, ormanın

⁴ Türker Kılıç, *Yeni Bilim: Bağlantısallık, Yeni Kültür: Yaşamdaşlık*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2019.

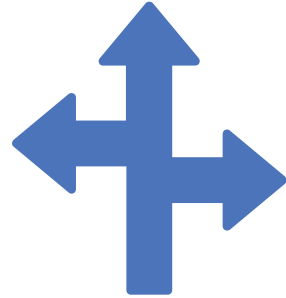
kendisi için var olduğu zannından kurtularak, kendisinin orman için var olduğu gerçekliğini anlamasına yaşamdaşlık diyoruz.

İnsan, biyolojik çeşitlilik, hayvanlar, canlılar ve doğa ile birlikte yaşamın bir parçası, onun için var. Yaşamdaşlık bu anlamda sadece insan hakları değil yaşam haklarını, ben değil biz-hepimizi hatta yaşamı, dönüştürmeyi değil dönüşmeyi, tek doğruyu, gücü ve çıkarı değil merakı, iyiliği, yaratıcılığı, ahlaki benliği, ötekine karşı sorumluluğu, alçakgönüllüğü ve dayanışmayı kendisinin tanımlayıcı nitelikleri olarak ele alıyor.

Yaşam ve yaşamdaşlık, sivil toplumun çalışma ve odaklanma alanı olmalı; insan odaklı (antroposen) olmaktan çıkıp, yaşam odaklı bir motoda hareket etmeli; etki ve görünürlüğünü yaşam içinde, farklı boyutlar, ilişkiler ve aktörlerle, bağlantısallık içinde kurmalı ve bu bağlamda, yaşamdaşlığı döngüsellikle birleştirmeli. Sivil toplum salgın, işsizlik, yoksulluk, şiddet, ısınma ve temel ihtiyaçlardan yoksunluk sorunlarına eğilirken, yaşamdaşlık perspektifinden yaklaşmalı ve Birleşmiş Milletler'in "**Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları**"nı kendi vizyonunun kurucu öğelerinden görmeli.

Sivil Toplum, Esnek Örgütsel Yapı ve Aktivizm

Son olarak, sivil toplum yeniden canlanma sürecinde, içine düştüğü hantal örgütsel yapılardan kurtulmak için "esnek örgütlenme biçimleri"ni benimsemeli, aktivizme kapalı olmamalı, bilgi-temelli politika üretimi gibi temel konularda aktif olarak çalışmalıdır. Yaşam ve yaşamdaşlık haklarının savunulması, şiddete ve ötekileştirmeye karşı mücadele, politika üretimi ile aktivizmi bağlantısal görmeyi gerekli kılıyor. Bu ikisi arasında denge kurmak, sivil toplumun her iki alanda da kapasite artırımı için çalışmak, örgütsel ve mali kapasite kadar aktif mücadeleyi de önemsemek sivil toplumu yeniden düşünmenin önemli boyutları arasında olmalıdır.



Ancak bu yolla, yeniden canlanma ile yeniden düşünmeyi birlikte ve bağlantısal görebilir, eskinin bittiği ama yeninin doğmadığı bugünün doğasında sivil toplumu, gerek demokratik, kapsayıcı, adil bir yönetişimin kurulmasına, gerekse farklılıklar içinde birlikte yaşama kültürüne katkı veren bir aktöre dönüştürebiliriz.

BİR SİVİL ÖRGÜTLENME BİÇİMİ OLARAK İNSAN HAKLARI HAREKETLERİ

PANEL KÜNYESİ

Açış konuşması: İnsan hakları hareketi krizde mi?

17 Mart 2021

Konuşmacı: Samuel Moyn - Yale Üniversitesi

Moderatör: Nilgün Arısan Eralp - Türkiye Ekonomi Politikaları
Araştırma Vakfı

#insanhakları #neoliberalizm

Hrant Dink Vakfı'nın "Sivil Toplum Ekran Paylaşıyor" panel serisi, Türkiye'de ve dünyada sivil toplum alanında çalışan uzmanların yanı sıra üçüncü sektörün gelişimine katkı veren isimlerin, ülkemizde sivil toplumun güncel durumunu, karşı karşıya kaldığı zorlukları ve geleceğini değerlendirmesi için paha biçilmez bir zemin oluşturuyor. Bu denli geniş bir yelpazeye yayılan bir panel serisinin, sivil toplumun fonlanmasından sorumluluk ve manevra



alanına, hak temelli yaklaşımdan sosyal hizmet eksenli örgütlenme modellerine kadar uzanan sayısız konu başlığını kapsayacağını öngörebiliriz. Bu bağlamda, serinin, sivil toplumun topyekûn sorumluluk, faaliyet ve manevra alanlarına temas eden bir köşe taşı olarak tanımlanabilecek hak hareketlerini merceğine alarak açılması önem taşıyor. Zira, sivil topluma hak hareketleri üzerinden yaklaşan, bu olgunun sivil toplumu nasıl şekillendirdiğini konu alan her tartışma dikkatlice ve hassasiyetle inşa edilmiş tanımsal sınırlar gerektiriyor. Her ne kadar sivil alanın özellikleri ve aktörleri arasında bir sınıflandırma yapılması doğru olmasa da, hak temelli hareketlerin incelenmesi diğer sivil girişimlerin değerlendirilmesi ve ele alınmasına oranla daha fazla emek –ve bilgi– yoğun bir süreci de beraberinde getiriyor. Dolayısıyla, "Sivil Toplum Ekran Paylaşıyor" panel dizisinin Türkiye'de sivil toplum tartışmasına insan hakları hareketlerinin yüzleştiği zorlukları kerteriz olarak başlaması, serinin zenginliği kadar entelektüel reflekslerimiz bakımından zorlayıcılığına da işaret ediyor.

“İnsan hakları hareketi krizde mi?” sorusu içinde birçok farklı soruyu barındırıyor: İnsan haklarını nasıl tanımlıyoruz? İnsan hakları hareketinden ne anlıyoruz? Ontolojik olarak ihlal, çiğnenme ve kayıp tamlamalarından bağımsız var olmayan insan hakları ve hareketlerinin açmazda olmadığı bir dönem var mı? Bu hareketlerin bugün yüzleştiği problemleri “kriz” olarak tanımlamamızda etken olan gelişmeler neler? Son olarak, eğer insan hakları hareketleri –veya genel olarak hak temelli hareketler krizdeyse– bu durum Türkiye’de ve dünyada sivil toplumu nasıl etkiliyor?

İnsan hakları hareketlerini nasıl tanımlıyoruz?

Hem bu çalışmanın ana odağı olmadığı hem de Magna Carta’dan Fransız Devrimi’ne, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi’nden Birleşmiş Milletler (BM) Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi’ne kadar uzanan yoğun bir diskur tartışmasını barındırdığı için, “İnsan haklarından ne anlıyoruz?” sorusunun yanıtını bu çalışmanın kapsamına sığdırmak mümkün olmayacak. Yine de, hak hareketlerini etkisi altına alan bir krizi anlamamıza zemin oluşturması için, modern zamanlarda insan haklarının tanımı için BM Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi’ne başvurabiliriz. Duayen uluslararası hukukçu ve akademisyen Thomas Buergenthal, bu tanımı bizim için şu şekilde özetliyor:



Evrensel Beyanname, hakları iki geniş kategoriye ayırmaktadır: sivil ve siyasal haklar ile ekonomik, sosyal ve kültürel haklar. Sivil ve siyasal haklar kategorisi yaşam hakkı, özgürlük, bireysel güvenlik; köleliğin, işkencenin, şiddetin ve insanlık dışı eylemlerin yasaklanması; keyfi gözaltına, alıkoymaya ve sürgüne tabi olmama hakkı; hukuk ve ceza mahkemelerinde adil yargılanma hakkı; masumiyet karinesi ve kanunların geriye yürümezliği ilkesini içermektedir. Beyanname, kişisel yaşamın mahremiyetinin yanı sıra mülk edinme hakkını tanımaktadır. İfade özgürlüğü, dini özgürlükler, toplanma ve dolaşım özgürlüklerini kapsamaktadır... Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar ise 22. Madde uyarınca..., bireyin sosyal güvenlik, işsizliğe karşı korunma, eşit çalışma karşılığında eşit ücret hakları ile kendisi ve ailesi için insan onuruna yaraşır koşulları sağlayabilmesi için gerekirse başka sosyal güvence yöntemlerinden yararlanabilmesi haklarını içermektedir... 25. Madde, her bireyin ve ailesinin sağlıklı bir yaşam sürme ve iyi halinin sağlanmasına hükmetmektedir... Beyanname’nin 26. Maddesi, bireyin ilköğretime ve eğitimin diğer temel aşamalarına bedelsiz erişimini koruma altına almaktadır...

27. Madde ise kültürel haklarla ilgilidir; her bireyin, ait olduğu toplumun kültürel faaliyetlerine serbestçe katılma, sanatsal etkinliklerinden keyif alma ve bilimsel gelişmelerden faydalanma hakkını güvence altına almaktadır.⁵

İnsan hakları hareketleri ise, antlaşmalarla güvence altına alındığını düşündüğümüz bu hakların dünyanın hemen hemen her yerinde tarih boyunca ihlal edilmesinin doğal sonucu olarak karşımıza çıkıyor. Bu neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde değerlendirildiğinde, insan hakları hareketinin herhangi bir zorluk veya mücadeleden bağımsız var olması neredeyse imkânsız. Peki döngüsel olarak ciddi engel ve ihlallerle baş etmek amacıyla ortaya çıkan bir olgunun “krize” girdiğini bize düşündürten faktörler neler?

“Sivil Toplum Ekran Paylaşıyor” serisinin açış konuşmasını yapan Yale Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi ve tarih profesörü Samuel Moyn’a göre, aşırı sağın ve beslendiği popülist akımların son yıllardaki yükselişi –hatta demokrasi ve hukukun üstünlüğüyle özdeş bazı Batılı ülkelerin yönetiminde söz sahibi olması– tarih boyunca yerel ve bölgesel ölçekte seyreden insan hakları ihlallerinin bugün emsalsiz bir küresel krize dönüştüğü algısını körüklüyor. Yine Moyn’un sözlerinden yola çıkarak bu yanılısamanın tek nedeninin sayıları artan otoriter rejimler ile hak ihlalleri arasında kurulan doğru orantı olmadığı anlaşılıyor. Bilakis, insan haklarını ve hak hareketlerini temel özgürlüklere indirgeyen yaklaşım, diğer alanlarda yüzyıllardır yaşanan ihlallerin göz ardı edilmesinde rol oynuyor. Moyn, pandemi sonrasında daha da belirginleşen, en az ifade ve inanç özgürlükleri kadar yaşamsal olan gıda, barınma, hijyen ve sağlıklı olma hakları için verilen mücadelenin 19. yüzyıldan bugüne kadar henüz sönümlenmediğinin altını çiziyor.

Hakların hiyerarşisi olur mu?

Moyn’un dikkat çektiği adil dağıtım ve her bireyin yeterli imkânlarla sahip olma ilkeleri, Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi’nde yer bulmakla birlikte, bu ilkelerin hak savunusu bağlamında temel özgürlükler kadar önemsenmeyişi insan hakları hareketlerinin bugün karşı karşıya kaldığı “krizin” belirleyici unsuru olarak öne çıkıyor. Bir başka deyişle, hakların normatif bir hiyerarşiye tabi tutulması, bir



⁵ Thomas Buergenthal, *International Human Rights 2nd Ed.*, St. Paul, MN: West Publishing Co, 1995, 30-32.

yandan insan hakları hareketlerinin bir araya gelmesini ve bütüncül çözümler üretmesini engellerken, diğer taraftan da “kriz” endişesinin her geçen gün kendi kendini doğrulayan bir kehanete dönüşmesiyle sonuçlanıyor.

Moyn, sosyal hak ve varlıkların eşit dağılımı sorunsalının 19. yüzyıldan bugüne kadarki süreçte üç kritik aşamadan geçerek bulunduğumuz noktaya vardığını ifade ediyor. Birinci aşama, kapitalizmin geliştiği 1800’leri kapsıyor. Bu dönemde millet sistemindense cemaat ve grup aidiyeti ve bireyciliğin yaygınlaştığının altını çizen Moyn’a göre, bu aşamada insan haklarından kasıt sadece varlıklıların hakları. Bir diğer deyişle bu yüzyılda yeni oluşan anayasal haklar ve devlet müdahalesinden azade biçimde iş yapabilme özgürlüğü aslında sadece varlıklılara tanınıyor. Amerikalı tarihçi bu dönemin yasal sistemindeki pek çok hakkın sadece varlıklılara ait olduğunu söyleyerek, Karl Marx’ın bu sırada kaleme aldığı bir makalesinde, “İnsan haklarını rafa kaldırmalıyız çünkü bunlar aslında varlıklıkların çıkarlarını koruma kisvesidir,” yazdığını hatırlatıyor.

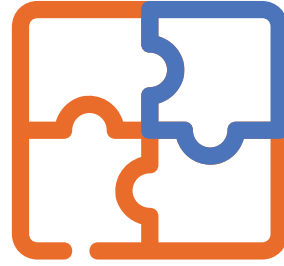
Bu dinamikler ışığında artan yoksulluk ve eşitsizliğin yanı sıra varlıklılar ile yoksullar arasındaki uçurumun 20. yüzyıla yansımaları ise milliyetçilik hareketinin uyanışı ve refah devletinin ortaya çıkması oldu. Moyn, sosyal hak arayışları doğrusunda ikinci aşama olarak adlandırdığı bu dönemde, milliyetçiliğin ve millî refah devleti fikrinin dünyayı avcunun içine aldığını belirtiyor. Bir önceki yüzyılda derinleşen refah ve dağılım eşitsizliğine karşı bir idea olarak yola çıkan refah devleti, Birinci Dünya Savaşı’nın hemen ardından önce bazı Latin Amerika devletlerinin daha sonra ise savaş sonrasında kurulan Avrupa devletlerinin anayasalarında yerini alıyor. Fakat, sendikal hareketlerin ve sosyal hakların savunulduğu bu dönemde bile refah devleti modelinin yine varlıklıkları gözettiği, refaha erişimde bir hiyerarşi yarattığını, bu hiyerarşik yapının zamanla varlıklı ile yoksul arasındaki uçurumu derinleştirdiğini söylüyor Moyn. Sosyal haklar üzerine önemli düşünürlerden biri olan T.H. Marshall’a referansla Moyn, iki dünya savaşı arasındaki bu dönemde “yeterlilikçi” anlayışın yeniden hâkim olduğuna dair ipuçları veriyor. Eşit dağıtım ve tedarik konularında refah devleti modelinden beklentilerin artması halinde, “hesabı kim ödeyecek?” sorusu tekrar gün yüzüne çıkıyor ve varlığın eşit tedarikinin de dağılımının da bir “tavani” olması gerektiği düşüncesi hızla kabul görüyor.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında sömürgecilik sisteminin çökmesi ve bağımsızlıklarını yeni kazanmış devletlerin uluslararası arenaya çıkmasıyla, eşitsizlikler ve hak mücadeleleri alanlarında yeni bir eşikten geçildi. Moyn, özgürlüklerini henüz kazanmış bu devletlerin yüzlerce yıl imparatorlukların tahakkümü altında kalmış olmalarının küresel anlamda da derin bir eşitsizliği beraberinde getirdiğini vurgu-

luyor. Özellikle 1945-1975 dönemi, bir yandan yeni bağımsız devletler ile eski sömürgeci güçler arasında bir tedarik ve dağıtım eşitsizliğine sahne olurken, diğer yandan da ulusların kendi içlerinde de giderek kronikleşen bir sosyal eşitsizlik ve yoksulluk sorununa tanıklık ediyordu. Bu gelişmeler ışığında, bu devletlerin eşit dağılım ve adil tedarik mücadelesine çok daha yakın olduğunu ve temel sosyal hakların kazanımı açısından emsal teşkil etme fırsatına sahip olduğunu belirten Moyn, 70’li yıllarda neoliberal politikalara teslim olmasıyla “Küresel Güney”in bu önemli fırsatı yitirdiğini söylüyor. Belirtilen yıllarda önemli bir fırsat yakaladığı düşünülen sosyal hak hareketlerini perçinleyen bir diğer akım ise 1960’ların sonuna doğru başlayan ve 70’li yıllarda ivme kazanan sivil ve siyasal hak mücadeleleri oluyor. Moyn, sosyal adaletin bu hareketlerin gölgesinde kaldığının altını çiziyor. Aslında, bu önerme sayesinde, bugün tartıştığımız insan hakları hareketi krizinin tohumlarının, hak mücadelelerinin ayrıştırıldığı, sınıflandırıldığı ve belli bir hiyerarşiye oturtulduğu yarım asırlık bir süreçte serpiştiğini anlıyoruz.

Sivil toplum bu krizin neresinde?

Eğer önerildiği gibi bir insan hakları hareketi krizi içindeyssek, bunun en net yansımaları hak temelli çalışan sivil toplum kuruluşlarının birbirleriyle yaşadıkları etkileşim, iletişim ve işbirliği sorunlarında bulabiliriz. Bir hak ihlali alanında birden fazla kuruluşun bir araya gelmekte, diyalog kurmakta ve işbirliği yapmakta zorlanması, bir krize işaret etmese



bile, önemli bir açmazın habercisi olarak değerlendirilebilir. Türkiye’de olduğu gibi başka ülke ve sivil kültürlerde gözlenen bu durumu oluşturan nedenler arasında sayılabilecek alan koruma, görev yüceltme ve sınırlı fonlara erişim, sadece hak temelli çalışan sivil toplum kuruluşlarını yalnızlaştırmakla kalmıyor, aynı zamanda bu kuruluşların tesir gücünü de azaltıyor.

Bu bağlamda hak temelli çalışan örgütlerin faaliyetlerini toplumsal fayda için gerçekleştirdiklerini yeniden hatırlamaları atılacak ilk önemli adımlar arasında sayılabilir. Dahası, Samuel Moyn’un da konuşmasında pek çok kez altını çizdiği gibi, haklar arasında son iki asırdan bu yana süregelen hiyerarşinin kaldırılması önemli bir eşğin atlanması mümkün kılacaktır. Bunun en iyi örneği, temel özgürlükler mücadelesi veren sivil toplum kuruluşları ile hak temelli hizmet sağlayan inisiyatiflerin bir araya gelerek, farklı uzmanlıklarını değerlendirmeleri olur. Bu tür bir güçbirliği, alanda çok kez karşılaştığımız yıpratıcı rekabeti azaltmakla

kalmayacak, aynı zamanda mükerrer çalışmaları önleyecek ve sivil topluma ayrılan sınırlı mali ve kapasite kaynaklarının verimli kullanımıyla sonuçlanacaktır.

Özellikle, Trump'ın Amerika'sında insan hakları ihlallerine farklı boyutlardan ve önceliklerle yaklaşan birçok örgütün bir araya gelerek ortak mücadele vermesi, bunun diğer coğrafyalarda da başarılabileceğine dair önemli bir emsal oluşturuyor. Fakat, bunun başarılabilmesi için sivil toplum kuruluşlarının, hakların eşitliğini benimsemesi, iktisadi ve sosyal hakların da en az temel özgürlükler kadar önemli olduğunu içtenlikle savunması gerekiyor. Yoksullukla mücadelede Türkiye'nin en önemli insan hakları savunucularından Hacer Foggo'nun da belirttiği gibi, "Açlığa son vermek, ifade özgürlüğü kadar temel bir haktır."

SOSYAL HAKLAR, HİZMETLER, HAK SAVUNUSU KESİŞİMİNDE SİVİL TOPLUMUN GÖREVLERİ

PANEL KÜNYESİ

Sivil toplumda temel yaklaşımlara bakış: Hizmet ve savunuculuk

24 Mart 2021

Panelistler: Elmas Arus - Sıfır Ayrımcılık Derneği
Mahmut Can İsal - Hayata Destek

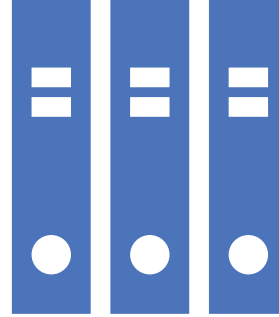
Moderatör: Hakan Ataman - Sivil Toplum Geliştirme Merkezi

#haksavunuculuğu #hizmet

İnsan hakları hareketlerinin karşı karşıya kaldığı zorluklardan yola çıkarak başladığımız, sivil toplum kavramı ve sivil toplumun Türkiye’deki durumu incelememize, sosyal haklara erişimde önemli rol oynayan hizmet ve savunuculuk hareketlerini mercek altına alarak devam ediyoruz. Bir önceki bölümde de yer verdiğimiz üzere, Yale Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi Samuel Moyn, sosyal ve ekonomik hakları da ifade, inanç, toplama gibi temel özgürlüklerle eşdeğer kabul ediyor.

Moyn, özellikle yakın geçmişte ortaya çıkan hiyerarşik yaklaşımın hak hareketlerini ayrıştırdığının altını çiziyor. Özellikle, 1960’ların sonundan itibaren insan hakları hareketinin, merkezine ifade özgürlüğünü ve statü eşitliğini almasıyla, sosyal ve ekonomik hakların gelecek 20 sene boyunca gündem dışı kaldığını ifade eden Moyn, hak savunucularının odağında keyfi gözettiler, işkence, usulsüz yargılamalar ve cezasızlık gibi ihlaller bulunurken, tedarik ve dağıtım eşitliğini pek az tüzel ve gerçek hak savunucusunun gündemine aldığını belirtiyor.

Halbuki –Moyn’un da altını çizdiği gibi– popülizmin en çok arttığı ülkeler, bütün insan haklarının, özellikle de sosyal ve ekonomik hakların, tahrip edildiği ülkeler. “Temel” sıfatıyla nitelenen hakların diğerlerinin önüne geçmesi, eşit dağıtım ve tedarik gibi hakların göz ardı edilmesi ancak hak hareketlerinin içinde bulunduğu açmazı daha da artırmaktadır. Yine bir önceki bölümde belirtildiği üzere, iktisadi ve sosyal hakları da ifade ve inanç özgürlükleri kadar savunacak, bu yönde kendini,



sendika ve sosyalist partilerin görev ve sorumluluk alanlarından farklılaştıracak, hakların eşitliğini ilke edinen birleştirici bir sivil toplum anlayışına ihtiyaç olduğu gözlemleniyor. Bu açıdan, pandemide ortaya çıkan bazı sivil toplum örgütlenmelerinin umut vadettiğini söyleyebiliriz. Amerika Birleşik Devletleri'nde Black Lives Matter oluşumunun ortaya koyduğu, bütün etnik, sınıfsal, toplumsal cinsiyet hareketlerinin taleplerini temsil eden yeni oluşumlar artık tek başına ve tek amaca yönelik aktivizmin yeterli olmayacağını sinyallerini veriyor. Önümüzdeki dönemde "aşkıncılığın" sivil toplumu şekillendireceğine dair Moyn'un varsayımından hareketle, bu bağlamda başarı örneklerinin hak temelli ve hizmet eksenli faaliyetleri birleştiren sivil toplum oluşumlarından çıkacağını öngörmek yanlış olmayacaktır.

Gerek hak temelli hareketler içinde gerekse bu oluşumlar ile hizmet eksenli örgütlenme modelleri arasında yarım yüzyıla yakın bir ayrışma ve bireyselleşmenin hâkim olduğu bir gerçeklikte bu iki kavram nasıl bir araya gelebilir? Hak temelli yaklaşım ile sosyal ve ekonomik ihtiyaçların karşılanmasını aynı çatı altında birleştiren unsurlar nelerdir? Hak temelli eğilimler ile sosyal hakların korunması ve ihtiyaçların tedariki birbirinden bağımsız düşünülebilir mi? Bu hareketleri sentezleyen kuruluşların belirlediği başarı ölçütleri nelerdir? Ne tür zorluk ve engellerle karşılaşmaktadırlar? Bu kurumların elde ettiği iyi örnekler başka hareketlerce de benimsenebilir ve başarıyla uygulanabilir mi? Başarılı hak ve hizmet temelli örgütlenme modellerinin etkinliğinde yerele odaklanmanın payı nedir?

Bu soruların yanıtlarını Türkiye'de bu iki olguyu yan yana getirerek faaliyetlerini sürdüren sivil toplum kuruluşlarının deneyimlerinde bulabiliriz. Bu bağlamda, Türkiye'nin önde gelen insan hakları savunucularından ve Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi kurucu üyelerinden Hakan Ataman'ın ve hak temelli ve hizmet odaklı yaklaşımları başarılı bir şekilde harmanlayarak uygulayan Sıfır Ayrımcılık Derneği ile Hayata Destek Derneği temsilcilerinin deneyimleri ufkumuzu genişletiyor. Sıfır Ayrımcılık Derneği Başkanı Elmas Arus ve Hayata Destek Derneği Hukuk Danışmanı Mahmut Can İsal'ın paylaşımları, üçüncü sektörde hak temellilik ile sosyal hizmetlerin nasıl birleştirilebileceğiyle ilgili önemli izdüşümlere dikkat çekiyor.

Sivil toplumda hak temellilik ile hizmet temellilik kavramları birleştirilebilir mi?

Önceki bölümde de vurgulandığı gibi hak hareketleri ile sivil inisiyatifler arasında oluşturulan yapay hiyerarşinin ve ayrışmadan beslenen rekabetçi yaklaşımın artık sonuç vermediği bir dönemdeyiz. Hakan Ataman'ın bu değişim döneminin özelliklerine dair çeşitli saptamaları, sivil toplum kuruluşlarının gelecekte faa-

liyetlerini sürdürebilmeleri ve etkinliklerini koruyabilmeleri için önemli ipuçları barındırıyor. Dünyada sivil toplum üzerine tartışmalarda hâlâ hak temelli ve hizmet temelli ayrıştırmasının yapıldığına dikkat çeken Ataman, bugün savunuculuk faaliyetlerinin tek başına yeterli olmadığını belirtiyor. Özellikle pandemiyle daha da güçleşen insani ve ekonomik koşullarda çalışmalarını sürdürmek isteyen sivil toplum kuruluşlarının, Ataman'ın da önerdiği gibi, hak temelliliği ve hizmeti birleştirmesi gerekiyor. Ayrıca bu kuruluşlar, faaliyetlerini mümkün olduğunca somut çıktılarla dikkate alarak, yerelin ihtiyaçlarına odaklı bir biçimde yürütmelidir. Bir diğer deyişle, sadece hak temelli savunuculuk faaliyetlerinin yeterli olmadığı gibi, temel ve sosyal özgürlüklerin korunmasını öncelikleri arasına almayan sivil toplum çalışmaları da yeni zorluklara yanıt vermekte sınırlı kalacaktır.



Pandemiyle birlikte sivil toplumda hak temelli yaklaşımlar ile hizmet temelli yaklaşımlar arasında nasıl bir ilişki kurulmuştur?

Covid-19'un yol açtığı küresel sağlık kriziyle derinleşen barınma, gıda, hijyen, güvenlik ve yoksulluk gibi sorunlarla mücadele her ne kadar sivil toplumu hak temelli ve hizmet odaklı çözümler geliştirmeye mecbur bıraksa da, bu iki olguyu bir araya getirmenin de çeşitli zorlukları olduğunu görüyoruz. Kritik hizmetler kadar sosyal hakların korunmasını da çalışmalarında ön planda tutan kuruluşlardan biri olan Sıfır Ayrımcılık Derneği'nin yöneticisi Elmas Arus, pandemi şartlarının hâkim olmasıyla savunuculuk hareketlerinin sahada daha az karşılık bulduğunu ifade ediyor. Pandemi önlemi olarak uygulanan uzun kapanma sürecinin en olumsuz etkilerine kırılgan grupların maruz kaldığının altını çizen Arus, bu dönemde yaşanan iş ve gelir kayıplarının, özellikle azınlıkları, yoksulları ve diğer dezavantajlı toplulukları temel haklarından mahrum bıraktığına dikkat çekiyor.

Kırılgan grupların salgının en şiddetli günlerinde iş ve gelir kayıpları nedeniyle barınma, gıda, hijyen ve eğitim gibi temel haklarından mahrum kalması, Sıfır Ayrımcılık Derneği'ni halihazırdaki hak savunuculuğu çalışmaları yanında hizmet eksenli faaliyetleri benimsemeye yöneltmiştir. Sokağa çıkma yasaklarıyla yaşanan istihdam ve gelir kayıplarından etkilenen grupların başında Sıfır Ayrımcılık'ın uzun yıllar birlikte çalıştığı Roman topluluklarının geldiğini göz önünde bulundurursak, bu grubun kısa vadede karşı karşıya kaldığı en yaşamsal sorunun temel ihtiyaçlarını karşılayacak imkânlardan yoksun bırakılmaları olduğunu söyleyebiliriz. Bu sorunun ortadan kaldırılması için, Sıfır Ayrımcılık

Derneği'nin pandemiyle birlikte politikalarını, faaliyetlerinin eksenini gözden geçirdiğini Arus'un aktarımlarıyla öğreniyoruz. Derneğin bu amaçla yaşama geçirdiği en kritik reform, Roman yurttaşların temel sosyal haklarından mahrum kalmamaları için çeşitli hizmetlerin tedarikini de halihazırdaki çalışmalarına dahil etmesi olmuştur. Arus'un bu bağlamda paylaştığı somut sorunlar arasında, Türkiye'nin çeşitli metropollerinde faturalarını ödeyemeyen ailelerin elektriklerinin kesilmesi, dolaylı olarak bireylerin güvenlik, hijyen ve eğitim gibi temel haklarından mahrum kalmaları sayılabilir.

Sıfır Ayrımcılık'ın bu sorunlara karşı geliştirdiği yöntemlerse hak temelli ile hizmet eksenli yaklaşımların nasıl etkili bir şekilde birleştirilebileceğine dair iyi örnekler sunuyor. Yine Arus'un ifadeleriyle özetlenecek olursa, dernek, başlattığı bir yardım kampanyası aracılığıyla sadece elektriği kesilen ailelerin faturalarının ödenmesini sağlamakla kalmamış, bu yaptırıma maruz kalan kırılğan grupların uğradığı hak ihlallerine yönelik kamuoyu oluşturmak amacıyla etkili savunu kampanyaları yürütmüştür. Derneğin öncülüğünde başlatılan yardım ve savunu kampanyaları sonucunda faturalar ödenmiş, kesilen hizmetler yeniden bağlanmış, kırılğan gruplar temel hakları ve bu hakları kamu kurumları nezdinde nasıl talep edecekleriyle ilgili eğitilmiş, yerel ve merkezi yönetimler ise temel hak ve hizmetlerin sağlanmasıyla ilgili sorumlulukları konusunda bilgilendirilmiştir. Arus, özellikle son madde bağlamında kaymakamlık ve il müdürlükleri gibi yerel yönetim mecralarında yapılan savunu çalışmalarının önemini vurgularken, özellikle kamu kurumlarının işleyişi ve dilekçe yazma gibi konularda hak sahiplerine verilen eğitimlerin faydasına da dikkat çekiyor.



Hayata Destek Derneği, 2000'lerin ortalarından bu yana hak temelli hizmet sağlama alanında topluma katkılarıyla tanınan bir diğer etkili bir sivil toplum kuruluşu. Kurumun hukuk danışmanı Avukat Mahmut Can İsal, Hayata Destek'in belirleyici özelliklerinden birinin hak temellilik ile hizmet odaklılık arasında ayırım yapmaması olduğunu altını çiziyor. İsal'a göre Hayata Destek, sivil toplumu demokratik yaşamın temel ilkelerinden biri olarak kabul ediyor, paydaşlarının ihtiyaçlarına hak temelli yaklaşıyor ve hak sahiplerine hizmeti bu kıstaslara göre ulaştırıyor. Bu bağlamda derneğin sağladığı hak temelli hizmetlerden 4 milyona yakın mülteci faydalıyor. Hayata Destek, mültecilere yönelik toplum temelli koruma, bireysel koruma, geçim kaynağı destekleme, psikososyal uyum, hukuk danışmanlığı programları yanında çocuk hakları, mevsimlik tarımda çocuk işçiliğiyle mücadele ve çocuk koruma alanlarında da önemli çalışmalara sahip.

İsal'e göre, hak ve hizmet temelli çalışan diğer oluşumlar gibi Hayata Destek'in de birincil amacı, ihtiyaç sahiplerine ucu açık bir şekilde insani yardım götürmek yerine paydaşlarını temel haklarıyla ilgili bilinçlendirerek, içinde buldukları zor şartlardan bir topluluk olarak ve güçlenerek çıkmalarını sağlamak. Hak ve hizmet temelli çalışan kuruluşların hepsine atfedilebilecek bu ortak vizyona Hakan Ataman'ın eklenmesini önerdiği bir diğer ilke ise, hukukun üstünlüğü. Ataman, bu anlamda hak temelliliğin şu vazgeçilmez ilkelerin bir bütünü olduğunun altını çiziyor: güçlendirme, katılımcılık, hesap verebilirlik, hukukun üstünlüğü, ayrımcılık yapmama ve insanîyet merkezlik.

Hak temelli eğilimler ile sosyal hakların korunması ve ihtiyaçların tedariki birbirinden bağımsız düşünülebilir mi?

Daha önce de belirtildiği gibi, hak ve hizmet temelli çalışma pratiklerini sentezleyerek uygulamaya geçirmek her sivil toplum kuruluşunun kolayca başarabildiği bir eylem değil. Zorlukların başında "ölçme ve değerlendirme" ile "görünürlük" sorunsalları geliyor. Bir diğer deyişle, "hak ve hizmet temelli çözümlerimizin başarısını nasıl ölçüyoruz?" ve "bu çalışmaların toplum üzerindeki olumlu etkilerini ne zaman ve nasıl göreceğiz?" gibi sorular kurumların çalışmalarına dair başarı algısını yönlendiriyor. Ataman, zaman baskısının ve genellikle fon kurumlarınca belirlenen etki ölçme/değerlendirme kıstaslarının, savunuculukla hizmeti bir arada sağlamaya çalışan sivil toplum kuruluşlarının işini daha da zorlaştırdığını belirtiyor.

Kurumların bu zorluklarla mücadele yöntemleri farklılıklar gösterse de, teknolojinin etkin kullanımı ve yereldeki paydaşların talepleri doğrultusunda oluşturulan stratejiler başat araçlar olarak ön plana çıkıyor. Sıfır Ayrımcılık Derneği'nin pandemi döneminde yerel paydaşlarını harekete geçirerek yürüttüğü gıdaya erişim hakkı kampanyası, hem değişen şartlarla uyumlu stratejilerin kurgulanması hem de dijital platformların etkin kullanımı açılarından iyi birer örnek teşkil ediyor. Ne kamu kurumları ne de sivil toplum kuruluşlarının bulunduğu Roman mahallelerinde gıdaya erişimde yaşanan sorunları mahalle sakinlerinin çektiği videolar aracılığıyla 30 bin takipçisine ulaştıran Sıfır Ayrımcılık Derneği, bu dijital farkındalık çalışmasıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın dikkatini çekmeyi başarmış.

Mahmut Can İsal, Hayata Destek'in de dijital platformları ve diğer kitle iletişim mecralarını kullanarak, pandemi sonrasında mültecilere yönelik artan dezenformasyon faaliyetleriyle mücadele ettiğini ifade ediyor. İsal, özellikle hak kavramının toplumun önemli bir kesiminde karşılık bulmadığına işaret ediyor. Başlıca

sosyal ve iktisadi hakların cinsiyet, dil, din ve ırk gözetmeden herkese tanınması gerekliliğinin kamuoyunun geniş bir kesimine anlatılması ise sabır kadar en son iletişim teknolojilerinin etkin kullanımını ve esnek politikalar gerektiriyor.

Sonuç olarak, sivil toplum örgütleri, çalışmalarının etkinliğini koruyabilmele-ri için hem hak hem de hizmet temelli yaklaşımları benimsemeleri gereken bir döneme adım atmış bulunuyor. Bu dönemin başat özelliklerinden biri, sadece ihtiyaca yanıt veren, salt hizmet odaklı yaklaşımların sorunların ana nedenlerini ortadan kaldırmıyor olması. Bir diğer karakteristiği ise, kısa vadeli yaşamsal ih-tiyaçlara yanıt vermeyen hak mücadelelerinin de ihtiyaç sahipleri ve diğer pay-daşlardan destek bulamayışı, olumlu etkilerinin kolay tezahür edemeyişi. Bu ne-denle, bu bölüme katkı sunan uzmanların da birçok kez vurguladığı gibi, bireyin sosyal haklarını güvence altına almayan savunuculuk ve bu kazanımlara kısıtlı erişim sunan kısa vadeli hizmet faaliyetleri icra eden sivil toplum oluşumlarının gelecekteki konum ve rolleri sürdürülebilir olmayacaktır. Öte yandan, sivil top-luma fon sağlayan aktörlerce dayatılan “rekabetçilik” ve “projecilik” anlayışla-rından türeyen etki ölçme/değerlendirme ve görünürlük kıstasları bugün hak ve hizmet temelli çalışmaları yeni engellerle sınıyor. Çalışmalarını geleceğe taşı-mak isteyen sivil oluşumların, bu zorluklarla mücadelede savunuyu ve hizmeti birleştirmeleri kadar, çalışmalarının olumlu etkilerini kısa sürede kanıtlama ve geniş kitlelere ulaştırma gibi yeni yükümlülükleri de oluşmuştur. Bu minvalde, yeni sivil toplum, hak ve hizmet odaklı yaklaşımları birleştirebildiği ve bu çalış-maların iyi örneklerini en ileri analitik ve dijital teknolojileri kullanarak geniş bir paydaş tabanına yayabildiği sürece eskisinden ayrılacaktır.

TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUMUN MANEVRA ALANLARININ DÖNEMLER İÇİNDE DEĞİŞİMİ: GELENEKSEL SORUMLULUKLAR, DEĞİŞEN KOŞULLAR, YENİ YAKLAŞIMLAR

PANEL KÜNYESİ

Sivil Toplumun Manevra Alanları: Görevler, Sorumluluklar, Sınırlar

3 Nisan 2021

Panelistler: Metin Bakkalcı - Türkiye İnsan Hakları Vakfı

Goran Miletić - Civil Rights Defenders

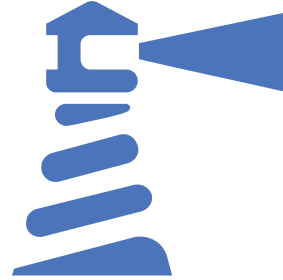
Feray Salman - İnsan Hakları Ortak Platformu (İHOP)

Moderatör: Ahmet İnel - Akademisyen ve Gazeteci

Sivil toplumun sorumlulukları nelerdir, manevra alanları nasıl tanımlanır?

Antik Yunan döneminden bu yana sivil toplumun birtakım işlev ve sorumluluklarının aynı kaldığı, bazı manevra alanlarının ise değişen siyasal ve sosyolojik gerçekliklere göre yer yer genişleyip kimi zaman da daraldığı gözlemlenmektedir. Bireysel çıkarlar ile toplumsal çıkarların dengelenmesi, kamuoyu önceliklerinin rejimlerin karar ve politikalarında temsili, refahın eşit dağılımı, toplumun tüm paydaşlarının temel sosyal hak ve kazanımlara erişiminin sağlanması sivil toplumun çağlar boyunca değişmeyen sorumluluk ve görevleri arasında yer almıştır.

Bu dört temel özelliğinin yanında, toplumların demokratik gelişim süreçlerindeki ilerleme ve karşılaşılan zorluklara göre sivil toplumun yeni görevler üstlendiği söylenebilir. Örnek olarak, Aydınlanma çağında zayıflayan Kilise tahakkümü karşısında bireysel özgürlüklerin kabulü ve yayılması için verilen mücadeleyle, kişisel hakların savunulması sivil girişimlerin günümüze kadar gelen önemli bir ögesi olmuştur. Aynı şekilde, 18. yüzyıl İngiltere'si ve Hollanda'sında sermaye sahiplerinin loncalar üzerinden bir araya gelerek monarşiye karşı kendilerine siyasal alan açmaları, 19. yüzyılda özellikle Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde –yine örgütlenme yoluyla– sıradan vatandaşların temel hak ve



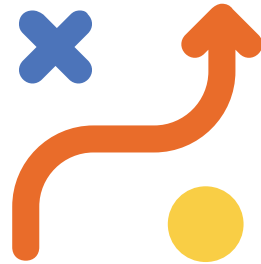
sosyal hizmetlere erişimleriyle devlet politikalarını göreceli de olsa etkileyebilmeleri, bu çağlarda sivil oluşumların başat özellikleri arasında yer almıştır. 20. yüzyılda ise sivil toplum olgusu ifade özgürlüğü, hukukun üstünlüğü, ortak fayda ve insan haklarının genişletilmesini içeren yeni görev ve sorumluluk alanları kazanmıştır.



Özetle, bireyin toplumun gelişimine aktif bir paydaş olarak ortak edilmesi, toplum ile yönetim kademesi arasındaki köprü görevi, refahın eşit dağılımı ile sosyal dayanışma ve yardımlaşma sivil toplumun dört evrensel niteliğini oluşturmaktadır. Bireysel haklar, örgütlenme, ifade özgürlüğü, hukukun üstünlüğü, ortak fayda ve insan hakları savunusu ise yüzyıllar boyunca toplumları kısaç altına alan sorunlara karşı geliştirilen çözümlerin birer yansıması olarak sivil inisiyatiflerin görev ve sorumlulukları arasına yerleşmiştir.

Türkiye'de sivil toplumun manevra alanları, değişen sorumlulukları

Türkiye'de sivil toplumun manevra alanları ve sorumluluklarının da benzer dönemsel değişimlere uğradığını söyleyebiliriz. Örnek olarak, cumhuriyetin başlangıcından 20. yüzyılın sonuna kadar süregelen dönemde dernek, vakıf, meslek odası ve bölgesel kalkınma ajansı sayısının arttığı gözlemleniyor. Fakat çok uzun yıllar boyunca bu örgütlerin ağırlıklı olarak yardımlaşma, dayanışma, kalkınma ve üye faaliyetleri yürüttüğü, pek azının toplumsal refah ile bu yönde hükümet politikalarının geliştirilmesi ve denetlenmesi gibi katılımcı süreçleri öncelediği dikkatten kaçmıyor. İnsan hakları, bireysel özgürlükler, ortak fayda savunusunun ise Türkiye'de sivil toplumca sahiplenmesinin 1980 darbesi sonrasında rastladığı tespit ediliyor. 80 darbesinin getirdiği ağır insan hakları ihlalleri ile Avrupa Birliği (AB) uyum süreci tohumlarının atıldığı 90'lı yıllardaki göreceli serbestleşme ve dışa açılım, sivil toplumun manevra alanlarını artırmıştır. Bir diğer deyişle, insan hakları, demokratikleşme, hukukun üstünlüğü, bireysel özgürlüklerin savunulması, devlet politikalarının denetlenmesi ve yönlendirilmesi 21. yüzyıl eşliğindeki Türkiye'de sivil toplumun yeni sorumluluklarını oluşturmuştur.



Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı Metin Bakkalcı, bu dönemsel siyasal gelişmelerin son 40 yılda ülkemizde sivil toplumun manevra alanlarını nasıl değiştirdiğini yakından gözlemleyen bir isim.

12 Eylül 1980 askeri darbesini Türkiye’de sivil toplumun gelişimi yönünden de bir eşik olarak tanımlayan Bakkalcı, insan hakları odaklı sivil örgütlenmenin belirleyici unsurları arasında işkence mağdurları ile işkenceye tanıklık etmiş sağlık çalışanlarına yer veriyor. Bu aktörlerin, gerek mağdurların fiziksel ve duygusal yaralarının sarılması gerekse işkence faaliyetlerinin gün ışığına çıkarılması amacıyla, İnsan Hakları Derneği (İHD) ve Türk Tabipleri Birliği (TBB) öncülüğünde enformel ağlar üzerinden bir araya geldiğinin altını çiziyor. Bakkalcı’nın aktarımlarıyla, devletin insan hakları ihlallerine müdahil olmaya çalıştığı, bundan dolayı müzakere yollarının daha açık olduğu dönemlerden biri olan 90’lı yılların başı, hak temelli hareketlerin Türkiye İnsan Hakları Vakfı gibi kurumsal çatılar altında örgütlenmesine sahne olmuştur.

Bir yandan hak ihlalleri artarken diğer yandan duyarlılığın da güçlendiği 90’lar gibi, 2000’li yıllarda –özellikle insan hakları alanında– sivil toplumun manevra alanının genişlediğine dikkat çekiyor Bakkalcı. Bu anlamda, 2000–2004 dönemi, devletin insan haklarına daha fazla hâkim olmasıyla daha kontrollü ve duyarlı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunda Türkiye’nin AB üyeliği adaylığında kaydedilen somut gelişmelerin de şüphesiz önemli bir etkisi olduğu görülüyor. Ancak bu dönemin uzun sürdüğü söylenemez; Bakkalcı’ya göre, 11 Eylül sonrasında dünya genelinde yeniden yükselen otoriterleşme, Türkiye’de 2004 sonrasında müzakere alanlarının devlet tarafından yavaş yavaş kapatılmasıyla sonuçlanmıştır. 2008 yılında dernekler kanununda yapılan değişiklikler ile 2016 sonrasında getirilen yeni yasal düzenlemeler nedeniyle sivil alan giderek daralmış, sivil toplum kuruluşlarının (STK) manevra alanı da küçülmüştür. Özellikle insan hakları alanında faaliyet gösteren sivil oluşumlar, devletle müzakere araçlarının bu dönemde azalmasıyla ve devletin kendine yakın imtiyazlı gruplar üzerinden sivil alana müdahil olmasıyla kendilerini tam bir açmazın içinde bulmuştur. Bakkalcı’nın bu gözlemlerine ek olarak altını çizdiği bir diğer önemli nokta, bu daralma sürecinde, diğer sivil toplum kuruluşları gibi, hak temelli örgütlerin içlerine kapanmaktansa meşru alanlarda çalışmalarını sürdürebilmesi ve uluslararası kuruluşlardan gerekli desteği alabilmesi.

Manevra alanlarını korumada STK’lar arası dayanışmanın önemi

STK’ların aralarında geliştirdikleri gerek yerel gerekse uluslararası dayanışma mekanizmaları, demokratikleşme süreçlerini henüz tamamlamayan ülkelerde gözlemlenen daralmaya karşı en etkili mücadele yöntemlerinden biridir. Sivil oluşumlar arasında kurulan koordinasyon ve yardımlaşma ağları STK’ların karşılaştıkları sorunların tanımlanması ve daha geniş yerel ve uluslararası paydaş kitlelerine

aktarılması, çözüm önerilerinin paylaşılması ve gerek teknik gerekse de mali kaynakların seferber edilmesi gibi önemli işlevler görür. Özellikle, hak mücadelesine odaklanan sivil inisiyatiflerin yerel ölçekte karşılaştıkları sorunların çözümünde uluslararası ve yerel sivil toplum kuruluşlarını harekete geçirmeleri, devletle müzakere süreçlerinde bu aktörlere önemli açılımlar sunar.



Özellikle son yıllarda otoriterleşen rejimlerin üzerine bir karabasan gibi çöken “daralan sivil alan” tehdidiyle mücadelede yaratıcı ve kamuoyunda farkındalık oluşturmayı hedefleyen dayanışma yöntemlerinin yanı sıra koordinasyon odaklı platformların gerekliliği daha iyi anlaşılmaktadır.

Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının manevra alanlarının genişletilmesi ve korunmasına yönelik iyi örneklerden biri, İnsan Hakları Ortak Platformu (İHOP). İnsan Hakları Derneği (İHD), İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği (MAZLUMDER), Helsinki Yurttaşlar Derneği (HYD), Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) ve Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi tarafından kurulan İHOP, Türkiye’de insan hak ve özgürlüklerine dayalı, hukukun üstünlüğüne saygılı ve katılımcı bir demokrasinin inşası idealini paylaşan sivil oluşumların güçlerini nasıl birleştirebileceğini gösteren önemli bir model. İHOP Genel Koordinatörü Feray Salman, platformun, kurulduğu 2005 yılında başlayan Türkiye’nin AB adaylık müzakerelerinin sunduğu açılımlara kolektif olarak müdahale alanı yarattığının altını çiziyor.

Salman’ın bu yerinde tespiti, dönemsel iç ve dış dinamiklerin sivil toplumun hareket ve yeni çözümler geliştirme kabiliyetine ilişkin önemli ipuçları içermektedir. Keza Salman da, Bakkalci gibi, Türkiye’de sivil toplumun dönüşümü açısından 1990’ları “kritik zamanlar” olarak niteliyor. Ağır insan hakları ihlallerinin yaşandığı bu yıllar, bir yandan acılı süreçleri beraberinde getirirken diğer yandan da sivil toplumun kendi içinde dayanışarak, işbirliği yaparak güçlenmesinin önünü açmıştır. Dahası, Salman bu yıllarda uluslararası arenada da sivil toplum için yeni açılımlar olduğunu –hatta bir nevi enternasyonalleşmenin– başladığını kaydediyor. 1992 Viyana İnsan Hakları Konferansı’nın bu açıdan belirleyici bir referans noktası olduğu iddia edilebilir. Türkiye açısından ise, AB müktesebatına uyum süreci, ortaya çıkan demokratik reform paketlerinin geliştirilmesine sivil toplumun müdahil olmasını ve bu çerçevede Avrupalı muadilleriyle daha yakından çalışmasını sağlamıştır. 2009’a kadar devam eden ve sivil toplum kuruluşları arasındaki dayanışmayı kuvvetlendiren bu ılımlı iklimin ortaya çıkardığı en somut kazanımlardan birinin Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik yasa tasarısının kabulü olduğunun altını çiziyor Salman.

2010'lerden itibaren daralmaya başlayan, 2016-18 yılları arasında ise birçok kuruluşun haksız hukuksuz kapatılması ve 130 binin üzerinde çalışanın ihracıyla iyice küçülen sivil alanın çeperi, STK'lar arası dayanışmanın önemini bu alanın korunması yönünden bir kez daha gösteriyor. Bugün uluslararası arenada da, insan hakları alanında emek veren sivil toplum kuruluşları, sivil alanın daralması ve popülizmin yükselmesiyle etkilerinin azaldığını belirtiyor. İsveç merkezli temel hak ve özgürlükler savunucusu Civil Rights Defenders (Sivil Haklar Savunucuları) adlı kuruluşun Avrupa ve Ortadoğu Temsilcisi Goran Miletic'e göre, aşırı sağ söylemin güç kazanmasıyla, sivil toplumu engellemek ve daha dar bir alana hapsedmek için kendi kurum ve kuruluşlarını oluşturan devletlerin sayısında da kayda değer bir artış var. Ayrıca, dijitalleşmeyle birlikte insan hakları hareketlerinin kanıt temelli yaklaşımdan duygu temelli yaklaşımlara doğru kaydığını belirtiyor Miletic. Bir başka deyişle, hak ihlallerinin gösterildiği videolar ve hızlı tüketilebilen diğer dijital içerikler, yeni kuşak tarafından kanıt ve bilgi içerikli uzun yazılı raporlara tercih ediliyor. Birkaç dakikalık dijital içerik, duyguya dayalı hızlı reaksiyonlar doğurabiliyor. Miletic dijitalleşmenin, hükümetler üzerindeki etkisini yavaş yavaş kaybeden sivil toplumun örgütlenme ve kamuoyunu şekillendirme becerilerini artırdığını vurgularken, bir yandan da sivil toplumun her halükârda kendini bu çağın gerçeklerine uyarlamasını, değiştirmesini ve hatta hükümet politikalarını etkilemenin yeni yollarını bulmasını tavsiye ediyor. Miletic'in tavsiyesi, sivil inisiyatiflerin deneyim paylaşımında ve farklı işbirliği mecraları kurmalarında dayanışmanın rolünü bir kez daha ön plana çıkarıyor.

Fonların sivil toplumun manevra alanları üzerindeki etkileri

Daha önce de değinildiği gibi, bireylerin sosyal hak ve hizmetlere erişimlerinin kolaylaştırılması, kaynakların ve refahın eşiti dağılımı, hem sivil toplumu var eden etmenlerin hem de sivil toplumun sorumluluklarının başında geliyor. Tarihte eğitim, sağlık, barınma, beslenme ve hijyen gibi temel haklara erişimde yaşanan köklü sorunların çözümü için gerekli kaynakların seferberliği ve dağıtımında gönüllü mecralarının, hayır kurumlarının ve yardım örgütlerinin oynadıkları rol, filantropinin sivil toplumu var eden temel etmenler arasında yer almasını sağlamıştır. 21. yüzyılda sivil toplumun bu filantropik kaynakları ihtiyaç sahipleriyle eşleştirmenin yanı sıra, kendi faaliyetlerini idame ettirmek için kullandığına, ve hatta bu kaynaklara erişimde rekabetçi politikalar güttüğüne tanık oluyoruz.



Bu açıdan bakıldığında, toplumun çıkarını ve toplumsal faydayı odağına aldığını iddia eden üçüncü sektörün neredeyse özel sektör gibi davrandığını söylemek yanlış olmaz. Fon kaynaklarının giderek kısıtlı hale geldiği pandemi sonrası dönemde, fon veren kuruluşların kriterlerini ve beklentilerini karşılayabilmek için STK'ların bazı serbest piyasa pratiklerini repertuarlarına kattığını fark ediyoruz. Kuzey Amerika veya Batı Avrupalı sivil toplum kuruluşlarında olduğu gibi, Türkiye'deki sivil alanda da kurumsal hiyerarşilere, profesyonel çalışma kadrolarına, finansal okuryazarlığa, fizibilite çalışmaları ile denetleme ve değerlendirme programlarına sıkça rastlıyoruz. Keza, pandemiyle birlikte, özel sektörden devşirilmiş bu işkollarına dijitalleşmeyi de eklemek mümkün.

Kısıtlı fon kaynaklarının sivil toplumun bir gerçeği olduğunu hatırlatan Goran Miletic, "Yarın paramız olacak mı?" kaygısının bugün de geçerliliğini koruduğunu savunuyor. Miletic'in sivil toplum kuruluşlarının devletin hizmet yükümlülüğünü üstlenmek gibi bir sorumluluğu olmadığını vurgulaması, fon kaynaklarını artırmak için uzmanlıkları dışında kalan alanlarda da var olmaya çalışan STK'larca dikkate alınması gereken bir uyarı. Gerek Miletic gerekse Salman özellikle hak temelli çalışan, insan hakları mücadelesi veren kuruluşların sınırsız fonlara sahip olamayacaklarını ve bu nedenle önceliklerinden vazgeçmeden, sahadaki diğer kuruluşlarla dayanışma içinde çalışmalarının önemini altını çiziyor.

Sonuç olarak, son 40 yıl içinde sivil toplumun temel sorumluluklarını sürdürürken, değişen manevra alanına ayak uydurmak için yeni işlevler edindiğini hem dünya genelinde hem de Türkiye özelinde gözlemliyoruz. Daralan bir sivil alana ve otoriterleşen devlet yönetimine rağmen, STK'lar yardımlaşma, toplumsal fayda, sosyal hakların ve eşit dağılımın sağlanabilmesi için çalışmalarını sürdürürken, bir yandan da temel hak ve özgürlükler için yarım asırlık mücadelelerine devam ediyorlar. Bireysel haklar, birlikte yaşama, toplanma özgürlüğü, karar alma süreçlerine dahil olma ve hükümet politikalarının denetimi gibi işlevler hâlâ çoğu STK'nın misyonunu oluşturuyor. Fakat, Türkiye örneğinden de görülebileceği gibi, son 10 yılda ivme kazanan otoriterleşme dalgası ve pandemiyle derinleşen kaynak sorunu, bu kuruluşların mevcut alanlarını koruyabilmeleri için yeni ilkeler ve yöntemler benimsemelerinin artık bir zorunluluk olduğunu gösteriyor. Bu açıdan, 90'lı yıllarda Türkiye üçüncü sektöründe tohumları atılan dayanışma prensibinin, bugün gözlemlediğimiz eğilimin aksine, daha fazla sivil oluşumca benimsenmesi doğru yönde atılmış bir adım olacaktır. Kuruluşlar arasında çoğaltılabilecek İHOP gibi dayanışma platformları, STK'ların karar alıcılar üzerindeki etkilerini konsolide etmelerine imkân tanıyacak, bir yandan da azalan yabancı ve yerli fon kaynaklarının daha verimli kullanılmasına ve adil paylaşımına kapı aralayacaktır.

SİVİL TOPLUMUN FARKLI TANIMLARI, ÇEŞİTLİ AKTÖRLERİ: KİMLİKLER, DEĞERLER VE TOPLUMSAL FAYDA

PANEL KÜNYESİ

Sivil Toplumunu Yeniden Düşünmek: Kimlikler, Değerler ve Toplumsal Fayda

21 Nisan 2021

Panelistler: Emrah Gürsel - the Kreuzberg Initiative against Anti-Semitism
(KİgA)

Ferhat Kentel - Akademisyen

Yıldız Tar - Kaos GL

Işık Tüzün - Eğitim Reformu Girişimi

Moderatör: Ayşe Köse Badur - İstanbul Politikalar Merkezi

Sivil Toplumun Tarih İçinde Yolculuğu

Günümüzde ağırlıklı olarak karar alma süreçlerine katılım, hak temelli savunuculuk, azınlıkların ve kırılmış grupların çıkarlarının temsili ve sosyal fayda gibi eylemler ekseninde tanımlanan “sivil toplum”, aslında Antik Yunan’dan bugüne uzanan evriminde birçok kez kabuk değiştirmiştir. İki milenyum aşan serüveninde, sivil topluma yüklenen rol çağın hâkim siyasal, toplumsal ve dini dogmalarına göre her seferinde yeniden tanımlanmıştır.⁶ Gerek eski ve ortaçağlarda gerekse moderniteye geçişte sivil toplum güven, uyum, süreklilik ve adaletin tesisiyle özdeşleştirilen aile, din ve devlet kurumları dışında kalan kaotik alanın ıslahı için bir gereklilik olarak görülüyordu.⁷ Ancak Aydınlanma çağına gelindiğinde sivil toplum, bireyin doğayla ve toplumun paydaşlarıyla uyumlu, muktedirin tahakkümü altına girmeden kendi kaderini çizbildiği anlamlı bir yaşam sürebilmesi için gerekli olan ve katılımcılığı merkezine alan normlar etrafında bütünleşmeye başlamıştır.⁸ Endüstri devriminin şafağında ise toplumun “sivil” olan kısmı, artık



6 John Ehrenberg, *Civil Society: The Critical History of an Idea*, New York: New York University Press, 2017, 11-12

7 Ibid., 22-26, 52-57.

8 John Locke, *Second Treatise of Government*, Project Gutenberg, 14.

aile ve devlet gibi kurumların kapsamından tamamen çıkmıştır. Sermaye sahibi burjuva sınıfının da gelişimini tamamlamasıyla, Hegel'in *bürgerliche Gesellschaft* (burjuva toplum veya sivil toplum) olarak adlandırdığı özfarındalıkları yüksek mülk ve sermaye sahiplerinin, siyasi iktidara karşı hak ve çıkarlarını savunmak ve kuvvetlendirmek için oluşturdukları kolektiflere dönüşmüştür.⁹

19. yüzyılın sonlarından başlayarak 20. yüzyılın ortasına uzanan totaliter rejimlere karşı verilen mücadelelerle birlikte, sivil oluşumlar sadece belli bir ekonomik kesimin çıkarlarını kollayan aktörler olmaktan çıkarak bireyin (özellikle emekçilerin) temel hak ve özgürlüklerini savunan kurumlar altında teşkilatlanmaya başlamıştır. Örnek olarak, 1950'li ve 60'lı yıllarda daha çok Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'da yürütülen karşılaştırmalı siyaset



araştırmalarında, sivil katılım ve karar alma süreçlerine aktif olarak dahil olma, demokratik ve liberal toplumların olmazsa olmazı olarak tanımlanmaktadır.¹⁰ Sovyetler Birliği'nin dağılmasını takip eden "üçüncü demokratikleşme dalgasıyla"¹¹ totaliter rejimlerin "demokratikleşme" süreçlerinde rol alan, temsil ve izleme faaliyetlerinin ötesine geçerek katılımcı siyasal süreçlerin şekillenmesine uzmanlıklarıyla bizzat destek veren dernek, vakıf, düşünce kuruluşu, meslek örgütleri gibi birçok sivil inisiyatifin "sivil toplum kuruluşu" adı altında yaygınlaştığı gözlemlenmiştir.

Bugün, dünyanın birçok yerinde sivil toplum kuruluşları için üçüncü demokratikleşme dalgasıyla başlayan balayı döneminin sona erdiği görülüyor. Bu bağlamda, "daralan sivil alan", 2010'ların başlarından itibaren üçüncü sektör çalışanlarının sıkça duyduğu –ve hatta telaffuz ettiği– bir ifade olarak gündelik jargona yerleşti. Bu kavramın yaygın kullanımı, küresel ölçekte yükselen popülizmden beslenen otoriter rejimlerin yurttaşların ve sivil inisiyatiflerin karar alma süreçlerine katılımı ile izleme, denetleme ve hesap sorma faaliyetlerini çeşitli yaptırımlar yoluyla engelleyerek sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarını ve kaynak-

⁹ Edward Shils, "The Virtue of Civil Society", *Government and Opposition* 26, 1991, 6.

¹⁰ Gabriel A. Almond and Sidney Verba, *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Newbury Park, CA: Sage Publications, Inc., 1963.

¹¹ Samuel Huntington, *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, Oklahoma: University of Oklahoma Press, 1991.

larını giderek zayıflattığı yönünde değerlendirilebilir.¹² Göze çarpan bir diğer eğilim ise, kısıtlı özgürlükler ve fon kaynaklarının sivil alanda yarattığı “kompartımanlaşma”yla gelen içe kapanma ve sınırlı fon kaynaklarının dikte ettiği rekabetin işbirliğinin önüne geçmesi.

Sivil Toplumun Günümüzdeki Kaygan Tanımı ve İşlevi

Hrant Dink Vakfı'nın Sivil Toplum Ekran Paylaşıyor serisi altında 21 Nisan 2021 tarihinde düzenlediği “Sivil Toplumunu Yeniden Düşünmek: Kimlikler, Değerler ve Toplumsal Fayda” temalı paneli, bu gelişmelerin Türkiye özelinde ele alınması açısından kritik bir boşluğu doldurdu. İstanbul Politikalar Merkezi Kentleşme ve Yerel Yönetişim Çalışmaları Koordinatörü Ayşe Köse Badur'un yönettiği oturumda, Akademisyen Ferhat Kentel, KAOS GL İnternet Gazetesi Editörü Yıldız Tar, Eğitim Reformu Girişimi Direktörü Işık Tüzün ve The Kreuzberg Initiative Against Anti-Semitism'in Uluslararası Ortaklıklar Direktörü Emrah Gürsel'in dünyada ve ülkemizde yeni bir dönüşüm sürecinin kıyısındaki “sivil toplumun” durumunu kimlik, aidiyet, değerler ve sosyal fayda perspektiflerinden değerlendirmeleri sivil toplum tartışmalarına önemli katkılar kazandırdı.



Badur'un açış konuşmasında sivil toplumu “aile, devlet ve piyasa dışında kalan alana tekabül eden” bir kavram olarak tanımlaması, 2 bin yıllık geçmişe sahip bu kurumun ontolojik ve işlevsel muğlaklığıyla ilgili çok önemli bir sorunsala işaret ediyor. Bu anlamda, konuşmacının da altını çizdiği gibi, sivil toplum 80'li yıllardan günümüze kadar uzanan süreçte uygun siyasi ve ekonomik şartlar neticesinde önemli bir mesafe katetmiş olsa da, yükselen popülizm karşısında kazanımlarını yitirme riskiyle karşı karşıya kalması, sivil toplumun hukuksal, siyasal ve toplumsal rolü kadar oluşum sürecinin de sorgulanarak daha iyi anlaşılmasına duyulan ihtiyacı meşrulaştırıyor.

“Devlet, aile, piyasa dışında kalan alan” söylemini vurgulayan Kentel de sivil toplumun “kaygan bir tanımı” olduğunu belirtiyor. Duayen akademisyene göre, teamüller, gelenekler ve kurumsallaşma üzerinden devleti dahi şekillendirebilen, siyasi iktidarı sınırlayan sivil toplum, bir o kadar da devletin bizzat içine girerek etkileyebildiği, değiştirebildiği ve sınırlandırabildiği bir kamusal alan.

¹² “Civic Space on a Downward Spiral”, CIVICUS, <https://findings2020.monitor.civus.org/downward-spiral.html>, erişim tarihi 23 Nisan 2021.

Kentel, sivil toplumu bugünkü konumuna getiren başlıca etkenler arasında 1980'li yıllarda dünyada ve Türkiye'de neoliberalizmin patlamasını ve sol politikaların ciddi bir darbe almasını sayıyor. "Daha önce başka bir toplumdaydık," diyen Kentel, 80 öncesi sivil alanın sınıf politikaları ve mücadelesi üzerinden tanımlandığını hatırlatıyor ve bu mücadele yoluyla bir şeylerin başarılabilceğine duyulan inancın günümüzde var olmadığını söylüyor.

Bu önemli saptama, çağlar içinde sivil topluma atfedilen bazı vasıfların yıprandığını ve günümüzdeki ihtiyaçlara yanıt veremediğini gösteriyor. Bu karakteristikler, bireylerin ve toplulukların şiddet veya toplumsal patlamalara başvurmalarını önleyen eşitlikçi, kapsayıcı ve kurallara tabi kurumlar olarak tanımlanabilir. Özellikle toplumun kendi üzerine düşünme kapasitesinin azaldığı, toplumsal hareketlerin amaç ve yönlerinin rahatça konuşulamadığı, otoriter yaptırımlarla kısıtlandığı ortamlarda toplumun sıkça sokağa çıktığı ve patlamalar üzerinden kendini ifade ettiği bir tabloyla karşılaşılabilceği uyarısında bulunan Kentel'in diğer önemli tespitleri de şu şekilde özetlenebilir: Neoliberal politikaların etkisinde, modernliğin artık umut vadeden bir kavram olmaması gibi, sivil toplum da garanti veren, toplumda güven üreten bir kavram olarak karşımıza çıkıyor. Popülist dalgaların ırkçılığı beslediği "post-truth" çağında sivil toplumda da bir kutuplaşma ve cemaatleşme yaşanıyor. Bu kutuplaşmanın en belirgin semptomu ise, farklı konulara odaklanan sivil inisiyatiflerin ve genel olarak sivil toplum paydaşlarının, "Bizim gibi mücadele etmeyen insanlar ne yapıyor; onları anlamak için ne yapmalıyız?" sorusunu sormaması.

Bir Hak ve Kimlik Mücadelesi Olarak LGBTİ+ Sivil Hareketinin Türkiye'de Gelişimi

LGBTİ+ hareketinin Türkiye sivil toplumunda örgütlenme mücadelesini kimlikler perspektifinden değerlendiren KAOS GL İnternet Gazetesi Editörü Yıldız Tar'ın değerli paylaşımları, sözkonusu kutuplaşma ve "kompartımanlaşma" sorunsallarının çok da uzağımızda olmadığını gösteriyor. LGBTİ+ hareketini salt bir sivil toplum örgütlenmesinden çok eklektik bir hareketler bütünü olarak gördüğünü ifade eden Tar, bugünkü yapıya üç aşamalı bir süreçten geçilerek varıldığını belirtiyor. LGBTİ+'lar için post-truth döneminin başlangıcı kabul edilen 1960'lı yıllarda basında çıkan mesnetsiz ve ötekileştirici haber ve görseller üzerinden homoseksüellerin peşine düşüldüğünü anlatan Tar, 1980 darbesi sonrasında transları hedef alan kabahatler kanunu gibi yaptırım, yasak ve işkenceler sonucunda LGBTİ+'ların

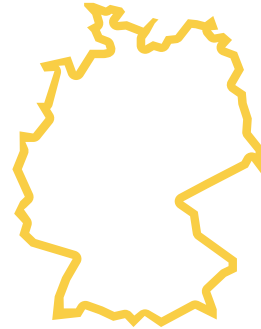


örgütlenmeden daha öncelikli bir ihtiyaç olan dayanışma gereksiniminin ortaya çıktığının altını çiziyor. “Bir araya gelme”, “kendi gibi olanı bulma” gibi coğrafi ve diğer sınırlara tabi olmayan motivasyonlarla büyük kentlerde gerçekleşen buluşmalar LGBTİ+ örgütlenme sürecinin ilk aşaması olarak değerlendirilebilir. 90’lı yıllarda buralardan türeyen etkinlik, faaliyet ve yayınların ise hareketin yavaş yavaş kurumsallaşmasında önemli bir köprü işlevi gördüğünü söylemek yanlış olmaz. Hareketin filizlendiği, dayanışmadan hak arayışına dönüştüğü 1993-1994 yıllarında yayın hayatına başlayan KAOS GL dergisi buna iyi bir örnek oluşturuyor. Lambdaistanbul’un da kurulduğu bu dönemden 2000’lerin başına kadar geçen zamanda ise, örgütsel bir sivil toplum yapısına sahip olmasa bile LGBTİ+ hareketi hak savunuculuğu alanında önemli atılımlar yapmış, eğitim müfredatı hazırlamış, eylemler gerçekleştirmiştir.

Bir sivil toplum oluşumu olarak LGBTİ+ hareketinin ortaya çıkışının 1 Mayıs 2001 olduğunu belirten Tar, 2000’lerin ortalarına gelindiğinde yeni derneklerin belirdiğini, bu dönemde gerçekleştirilen çalışmalardan bir sivil toplum yaratılmaya başladığını açıklıyor. Bu açıdan, “kendi gibi olanı bulmak” gibi temel bir ihtiyaçtan yola çıkan LGBTİ+ hareketinin, 30 yıllık mütevazı bir zaman diliminde, haklarını arayan, sorunlarını belirleyen ve çözümleri için alternatif alan ve yöntem yaratmaya çalışan bir sivil inisiyatife dönüşmesi, Türkiye’de sivil toplumun filizlendiği 2000’li yılların elverişli ortamıyla LGBTİ+ inisiyatifleri üzerindeki baskı ve kısıtlamaların giderek arttığı bugün gelinen nokta arasındaki derin uçuruma ayna tutuyor. Bu anlamda LGBTİ+ sivil hareketinin bir dönüm noktasında olduğunu belirten Tar, hareketin verdiği mücadelenin bundan sonra ya mutlak tanınma ve eşitlikle sonuçlanacağını ya da bu topyekûn baskıyı sürdürenlerin kazanarak hareketi 80’ler öncesine götürmeye çalışacağını öngörüyor.

Almanya’da Alternatif Sağın Yükselişinin Sivil Alana Etkisi

The Kreuzberg Initiative Against Anti-Semitism Uluslararası Ortaklıklar Direktörü Emrah Gürsel’in paylaşmış olduğu değerli gözlemler, hızla yaygınlaşan popülizmden beslenen kimlik siyasetinin Almanya’nın sivil alanına da sirayet ettiğini gösteriyor. Otoriter rejimlerdeki kadar yaşamsal ve mutlak bir tehditle karşı karşıya kalmasa da Almanya’da son zamanlarda artan ırkçılığın ve yükselen alternatif sağın sivil topluma bir yansıması olduğunu söylüyor Gürsel ve şu noktaların altını



çiziyor: Siyasi tartışmalara dini azınlıkların konu olduğu durumlarda, 60'lardan bu yana düzenli göç alan Almanya'nın göç ülkesi olarak kabul edilip edilmeyeceği hâlâ tartışılır. Fiziksel ve biyolojik ırkçılığa kadar varan, azınlığın yabancı olarak damgalandığı bir seviyeye kadar inilebiliyor. Bir hukuk devleti olsa da Almanya geçirdiği dönüşümün sancılarını hâlâ hissediyor; ve bu bağlamda toplumda bir alerji var. Müslümanlara yönelik önyargılar çok kuvvetli ve zaman zaman nefret suçuna dönüşebiliyor. Son iki senede ciddi terör saldırılarına da zemin hazırlayan bu toplumsal tutumdan seküler göçmenlerin dahi muaf olmadığı gözleniyor. Bir kişi geldiği ülke, adı veya biyolojik özellikleri nedeniyle ırkçı söylem ya da davranışa maruz kalabiliyor. Bu tutumun uç örneklerinden birini paylaşan Gürsel, polis içinde teşkilatlanmış sağ örgütlerin insan hakları avukatlarının özlük bilgilerini diğer sağcı oluşumlara sızdırarak bu kişileri hedef haline getirebildiğini belirtiyor.

Bu gelişmeler karşısında Almanya'daki sivil toplumun da, daralan diğer sivil alanlar gibi, zaman zaman muğlaklık sorunsalıyla baş etmek zorunda kaldığını anlıyoruz. Gürsel'in de paylaştığı gibi, özellikle ayrımcılık ve ırkçılıktan mağdur olan hak sahiplerinin çıkarlarını savunan insan hakları örgütleri, düşünce kuruluşları ve derneklerin çalışmaları Alman yasalarınınca siyasi faaliyet olarak kabul edilip, yardım toplama izinleri iptal edilebiliyor. Bu duruma dikkat çeken Gürsel, Almanya'daki sivil alanda hibrit yapılar olduğuna, bazı yerlerin devlet kurumu mu yoksa dernek mi olduğunun çok kolay anlaşılamadığına, sivil toplumun kavramsal tanımıyla tam da uyuşmayan kuruluşların sayıca fazla oluşuna dikkat çekiyor.

Eğitim Politikalarını İzleme ve Dönüştürme Paydaşı Olarak Sivil Toplum Kuruluşları

Türkiye'de ise, sivil toplum kuruluşlarının temel işlevlerinden olan toplumun genelini ilgilendiren karar süreçlerini izleme, denetleme ve katkı verme sorumluluklarını yerine getirebilen ender sivil inisiyatiflerden biri yaklaşık 20 yıllık bir geçmişe sahip olan Eğitim Reformu Girişimi'dir (ERG). Temel hedefi her çocuğun kaliteli eğitime erişimini güvence altına almak olan ERG, bu hedef doğrultusunda eğitimin tüm paydaşlarını bir araya getiriyor ve bu etkileşimin ürettiği veri temelli görüş ve önerileri karar alıcılara sunuyor. Bu bakımdan, nitelikli kamusal eğitim sunmakla yükümlü olan devletle kurduğu ilişkide kendisini "eleştirel dost" olarak konumladığı yorumu yapılabilir.



ERG Direktörü Işık Tüzün, devletin nitelikli kamusal eğitim sağlama yükümlülüğünün ayrıntılarının sadece nitelikli eğitimci kadrosunun istihdamı veya temel hijyen ve güvenlik kriterlerini sağlayan yapıların mevcudiyetiyle sınırlı olmadığını altını çiziyor. Tüzün'e göre, nitelikli kamusal eğitim aynı zamanda ekonomik ve fiziksel olarak erişilebilir olmalı; ayrımcı olmamalı. Bir diğer deyişle, devletin kabul edilebilir bir eğitim sunması gerekiyor. Bundan kasıt, hem çocuklar hem de veliler açısından kabul edilebilirlik. Tüzün, kabul edilebilirliği, şiddet içermeyen, ayrımcılığa karşı duran içerik ve yöntem olarak tanımlıyor. Bunun da ötesinde, eğitimin uyarlanabilir, çocukların farklı ihtiyaçlarını karşılayabilir olması gerekiyor.

Bu kadar kapsamlı ayrıntılara sahip yükümlülüklerin yerine getirilmesi ise eğitim alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının aktif angajmanından bağımsız düşünülemez. Bu bağlamda sivil toplum ne yapmalı sorusuna Tüzün'ün yanıtı da aynı derecede çokboyutlu. Türkiye'de sivil toplumun rolünün çoğu zaman "devletin ulaşamadıklarına ulaşmakla" sınırlandırıldığını belirten ERG Direktörü, halbuki sivil oluşumların dönüştürücü, değişimi hedefleyen bir rol de üstlenebileceğini hatırlatıyor. Bu doğrultuda, sivil toplum kuruluşları hak sahiplerinin yararlanabileceği araçlar sunabilir, belirli bir alandaki mevcut durumu ve değişim potansiyelini işaret edebilir, politika süreçlerinin daha saydam bir biçimde işlenmesini sağlayabilir, politika önerileri sunabilir veya savunuculuk çalışmaları yapabilirler.

Gerek eğitim gerekse diğer alanlarda bu görevleri üstlenen sivil toplum kuruluşlarının varlığına işaret eden Tüzün, devletin yetişemediği hizmetleri sunan oluşumların yanı sıra çocuklar için okul sonrası eğitim programı yürüten kuruluşlardan eğitimciler için profesyonel gelişim çalışmaları yapan sivil oluşumlara kadar uzanan zengin bir yelpazenin var olduğunu belirtiyor. Tüzün'e göre asıl ihtiyaç, politika oluşturma ve hizmet sağlama süreçlerini daha yakından takip edecek ve destekleyecek sivil toplum kuruluşları. Bu ihtiyacın karşılanmasının ise ancak bazı temel sorunların çözümüyle mümkün olacağı anlaşılıyor. Tüzün, özellikle şu anda, sivil toplum-kamu ilişkisinde katılımı teşvik edecek bir çerçeve olmadığı için katılım sorununun ortaya çıktığını aktarıyor. Buna ek olarak, kamu sektöründe şeffaflığın giderek azaldığı bir dönemde, politika yapma süreçlerine hangi paydaşların davet edildiğiyle ilgili bir belirsizlik hâkim. Ayrıca, temel meselelere dair veri paylaşılmadığı dikkat çekiyor. Toplanan verilerin ayrıştırılmaması ve etki analizinin yapılmaması da bugün karşılaşılan problemlerin önemli bir bölümünü oluşturuyor.

Sivil Toplumunu Nasıl Bir Gelecek Bekliyor?



Sivil Toplumunu Yeniden Düşünmek etkinliği çerçevesinde akademiden ve sahadan uzmanların paylaştığı değerlendirmeler, bu raporun başında da dile getirilen, dünyada ve Türkiye’de sivil toplumun gelişiminin bir kez daha zorlu bir dönemece girdiği savını destekliyor. Sivil alanın, hak ve özgürlüklerin bu süreçten ne kadar “daralmış” veya “genişlemiş” çıkacağıнын göstergesi ise panelistlerin üzerinde durduğu kimlikler ve değerler bağlamında süregelen şu üç sorunun çözümüyle yakından ilintili: popülizmden beslenen, otoriterliği besleyen “post-truth” fenomeni; sivil toplum, kamu ve toplumun geneli arasındaki kutuplaşma; sivil toplumun içindeki ayrışma.

İçinde bulunduğumuz post-truth döneminde bir yandan kendine has kimliklerin daha fazla önem ve görünürlük kazandığını söyleyen Ferhat Kentel, diğer yanda farklı kimliklerden duyulan korkunun arttığı bir çağı yaşadığımızı belirtiyor. Kentel, sivil alanın bu çeşitliliğin yarattığı ihtiyaçları yanıtlayamadığı ve düzenleyemediği şartlarda, özellikle gençlerin, korku ve umutsuzluktan beslenen söylemleriyle cemaatçi ruhlarını okşayan tek adama bağlılığının arttığına dikkat çekiyor. Post-truth çağının sınır tanımayan teknolojik altyapıları ve dijital platformları ise dünyanın farklı yerlerindeki popülist hareketlerin birbirlerinden beslenmesini kolaylaştırıyor. Emrah Gürsel ve Yıldız Tar, bu etkileşimin ilginç örneklerini paylaşıyorlar. Gürsel’in “faşist enternasyonal” olarak nitelediği örgütlenme yapıları üzerinden artık ultra ve alternatif sağ kuruluşlar da birbirlerinin yöntemlerini öğrenebiliyor ve kopyalayabiliyor. Konuşmacının bu bağlamda verdiği örneği yinelemek gerekirse; Yeni Zelanda’nın Christchurch kentindeki camiye saldırı anını canlı yayınlayan saldırganın videolarını inceleyen bir sağ örgüt, aynı saldırıyı Almanya’daki bir sinagoğu hedef alarak gerçekleştirebiliyor. Benzer bir öğrenme sürecinin otoriter rejimler arasında da hâkim olduğunu belirten Tar, tutulan LG-BTİ+’ların sanatsal faaliyetler üzerinden kendilerini ifade etmeye yönelik eylemlerinin bir otoriter rejimce cezai yaptırıma uğratılmasının, aynı yaptırımların kısa bir süre sonra diğer otoriter rejimlerde de uygulanmasıyla sonuçlanabildiğini belirtiyor. Bu akran öğrenmesi ve kopyalama tekniğinin Polonya, Macaristan, Rusya ve Türkiye arasında çok sık uygulandığına da dikkat çekiyor.

Güçlenen ve konsolide olan popülizm ve otoriterleşme akımlarına karşı sivil toplumun avantajlı bir yerde durduğu ne yazık ki söylenemez. Kentel, Tar ve Gürsel’in çeşitli bağlamlarda ifade ettikleri gibi, sivil toplumun hem kamu ve toplu-

mun geneliyle arasındaki uçurum hem de kendi içindeki kutuplaşma günbegün derinleşiyor. Özellikle sivil toplumun toplumun genelinden soyutlanmasının küresel bir olgu olduğuna değinen Kentel, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki "Çay Partisi" hareketinin de sergilediği gibi, kendilerini yurtlarında yabancı ve paryalaşmış hissedenden ve sayıca azımsanmayacak bir kitle, "sivil toplum"u ağırlıklı olarak toplumdaki koptuğuna inandıkları liberal bir elitin aracı olmakla itham ediyor. Bu kuruma güven duymuyorlar; işlevini sorguluyorlar, hizmet ettiği amaç ve topluluklara güvenmiyorlar. Türkiye'de yürütülen birçok araştırma sivil topluma karşı benzer bir güvensizliğin ve ayrışmanın ülkemizde de var olduğunu ortaya çıkarıyor.¹³ Bugün vardığımız noktada bu güvensizliği perçinleyen yeni bir bulgu ise, sivil toplumun kendi içinde karşı karşıya kaldığı ve katlanarak büyüyen kutuplaşma, diyalog kuramama ve rekabet sorunu. Yaşama Dair Vakıf'ın (YaDa) yayımladığı en son Diyalog İzleme araştırmasının da ortaya koyduğu gibi, sivil toplum kuruluşları birbirleriyle diyalog kurmaya meyilli olsa da, tematik çalışma alanları ve yöntemlerini kendilerine ilke edinmeleri nedeniyle sivil alandaki "kompartımanlaşma" ne yazık ki aşılamıyor.¹⁴

Toplumun geneliyle ve kendi içindeki kutuplaşmayı gidermeden sivil alanın, bugün karşı karşıya kaldığı sorunlarla başarılı bir şekilde mücadele etmesi pek mümkün gözüküyor. Bu bağlamda, Hrant Dink Vakfı'nın düzenlediği "Sivil Toplumu Yeniden Düşünmek: Kimlikler, Değerler ve Toplumsal Fayda" panelinden çıkan uzman önerileri, içinde bulunduğu dönüşüm sürecinden güçlenerek çıkması için sivil topluma uygulayabileceği somut çözümler sunuyor. Bu doğrultuda sivil toplumun atacağı en önemli adım, kendi alanı dışında kalan paydaşları anlamak olmalı. Göç, azınlıklar, kozmopolitlik, çeşitlilik, toplumsal eşitlik ve birlikte yaşama gibi politikaların tezahürleri ve bunları sahiplenen sivil inisiyatiflerin kibirli yaklaşımları altında ezildiğini söyleyen kitlelerin dertleri iyi anlaşılmalı. Bununla bağlantılı olarak, sivil toplum kuruluşları "Mesih kompleksinden" kurtulmalı, kendilerini kötülüğe karşı mücadele eden salt oluşumlar olarak görmemeliler. Bugün en demokrat ve sosyalist prensiplerle hareket eden kuruluşların bile kendilerinden daha âciz gördükleri sivil oluşumlara zorbalık yaptıklarına tanık olunabiliyor. Bu kibrin ve amaçsız rekabetin sonlandırılması, sivil toplumun içindeki diyalogun ve işbirliğinin artması için kaçınılmaz bir ge-

13 S. Erdem Aytaç ve Ali Çarkoğlu, "Türkiye'de Bireysel Bağışçılık ve Hayırseverlik 2019", İstanbul: Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı, 2020, 34-35.

14 Saygın Vedat Alkurt, Cansu Peker ve Emre Taşdemir, "Sivil Diyalogun İzlenmesi ve Geliştirilmesi Projesi: Diyalog İzleme Araştırması", Yaşama Dair Vakıf, İstanbul: 1001 Matbaa, 2021.

rekliliktir. Son olarak, kısıtlı fon kaynaklarının neden olduğu ve sivil toplumun neredeyse tümüne sirayet eden “projecilik” anlayışı terk edilerek insan merkezli çalışma yöntemlerine geçilmeli, yaşanan sorunları, sorunları yaşayanların önceliklerini ve ihtiyaçlarını gözeterek çözüme gayreti içine girilmelidir. Ancak bu ilkeleri benimseyerek kendini yeniden inşa edebilen bir “sivil toplum” özgürlük alanlarımızı ve demokratik haklarımızı tehdit eden otoriter rejimlere karşı bütün kimlik ve değerleri kapsayan bir alternatif sunabilir ve toplumun bütünü tarafından kabul görebilir.

SİVİL TOPLUMUN DÖNÜŞÜMÜNDE TABAN HAREKETLERİNİN ROLÜ

PANEL KÜNYESİ

Sivil Alanın Yeniden İnşası: Değişen yüzler

26 Mayıs 2021

Panelistler: Furkan Dabaniyastı - Boğaziçi Üniversitesi mezunu

Leonid Drabkin - OVD-Info

Philip Gamaghelyan - San Diego Üniversitesi Joan B. Kroc

Barış Çalışmaları Merkezi

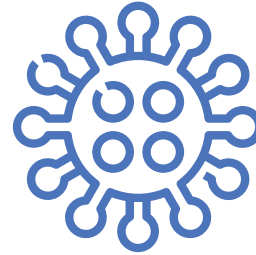
Bertha Tobias - Aktivist

Moderatör: Ali Bayramoğlu - Gazeteci-Yazar

Covid-19'un iki yıllık bilançosu, sağlıktan eğitime, geçim kaynaklarından seyahate yaşamın hemen hemen her alanında ciddi tahribatlar bıraktığını gösteriyor. Sağlık, eğitim, sosyal hizmetler gibi toplumun ana arterlerinin yanı sıra sivil alanda da bu süreçte kalıcı hasarların oluştuğu kimi uluslararası ve yerel kuruluşlarca kaydedilmektedir. The International Center for Not-for-Profit Law (ICNL), Avrupalı muadili The European Center for Not-for-Profit Law Stichting (ECNL) ve CIVICUS'un dünya genelinde pandeminin sivil alan üzerindeki etkilerine yönelik analizleri, milyonlarca insanın yaşamına mal olan salgının sivil oluşumlar üzerinde ciddi siyasi ve ekonomik baskılar yarattığına dair önemli göstergeler sunuyor.

Covid-19 salgını sonrasında sivil toplumun durumu

Bu bulgulara göre, pandemi, son 20 yılda dünya genelinde yükselişe geçen popülizmin iktidara sirayet ettiği otoriter rejimlere temel sivil hak ve özgürlükleri kısıtlayabilmeleri için bulunmaz bir fırsat sunmuştur. Orta Avrupa'dan Ortadoğu'ya, Rusya'dan Hong Kong'a kadar yayılan geniş coğrafyalarda, otoriter rejimlerin "Covid-19'la mücadele mazereti"yle, toplanma, barışçıl gösteri, toplantı düzenleme gibi hakları askıya alarak sivil toplumun en yaşamsal reflekslerini köreltmeye çalıştığı aktarılmaktadır. Bu dönemde özellikle hak temelli çalışan kuruluşların savununu, iletişim ve farkındalık faaliyetleri, kamusal alana erişimlerinin salgınla mücadele düzenlemeleriyle engellenmesi nedeniyle ciddi oranda kan kaybetmiştir.



Son iki yılda, siyasal baskılar gibi, pandeminin ekonomik yan etkilerinin de sivil toplum üzerinde benzer kalıcı hasarlar yarattığı yine yerel ve uluslararası araştırmaların bulguları arasında yer almaktadır. Kapanma, seyahat yasağı, iç mekânlarda sosyal mesafe uygulamaları ve benzer salgınla mücadele önlemlerinin küresel ölçekte yol açtığı ekonomik daralmanın sivil toplum üzerindeki en yıpratıcı etkisi, şüphesiz, fon kaynaklarının azalması olmuştur. Özel sektörde yaşanan kayıplar, bir yandan sivil topluma yapılan kurumsal bağışları azaltırken, diğer yandan büyük sermaye gruplarına ait vakıflar aracılığıyla STK'lara verilen hibelerin miktar ve hacminde küçülmeleri de beraberinde getirmiştir. Buna ek olarak, devlet kaynaklarından sivil alana katkı sağlayan uluslararası ve uluslararası örgütlerin de Covid-19'un yol açtığı olumsuz ekonomik öngörüler nedeniyle desteklerini kısacağı sinyalleri verilmiştir. Bu belirsizlikler ışığında, kısıtlı kaynakların STK'lar arasında etkin dağılımı sorunsalı, gerek hibe veren kuruluşlar gerekse ihtiyaç sahibi aktörler nezdinde üstü örtülen kronikleşmiş problemlerin akut bir biçimde açığa çıkmasıyla sonuçlanmıştır.

Hibe veren kuruluşlar açısından bakıldığında ise, azalan fon kaynakları, bu kuruluşların çoğunda bulunan dikey karar alma hiyerarşileriyle ilgili önemli sorunları açığa çıkarmıştır. Pandeminin yayılma hızına karşın, birçok hibe veren kuruluşun paydaşlarının ihtiyaçlarını hızlı ve doğru şekilde belirleyemediği bu dönemde merkezi karar almayla yerel oluşumlar arasındaki uçurumun derinliği de sivil toplum paydaşlarıncı fark edilmiştir. Bu süreçte, yereldeki deneyim ve gereksinimlerin uluslararası kuruluşlar, vakıflar ve fon veren diğer kuruluşlarca zamanında ve doğru değerlendirilmemesinin sivil toplum üzerindeki en olumsuz etkilerinden biri belki de, kaynakların "acil" diye nitelenen sınırlı alanlara yönlendirilmesi ve aynı önemde faaliyetler yürüten diğer kuruluşların kendileri için yaşamsal olan hibe olanaklarının dışında bırakılması olmuştur. Buna örnek olarak, Covid-19 salgını öncesinde destekleriyle insan haklarından ekolojiye kadar çok çeşitli alanları kalkanıran büyük uluslararası ve yerel kuruluşların, pandeminin yarattığı kriz ortamında kaynaklarını sadece sağlık, eğitim ve teknoloji gibi salgının kısa vadede en çok hedef aldığı sektörlere kaydırması verilebilir. Dünya genelinde bu reaktif eğilim, yukarıda belirtilen "acil" alanlarda etkin olmayan –çalışmalarıyla hak savunusu, sosyal yardım, kırılğan toplulukların ve çevrenin korunması gibi kritik alanlarda önemli boşlukları dolduran– STK'ları telafisi zor bir mali bunalımın içine sürüklemiştir. Daha kötüsü, bu finansal sorunlardan haklı olarak kaçınmak isteyen birçok kuruluşun uzmanlık alanlarının dışına çıkarak hibelerin yoğunlaştığı sektörlere yönelmesi, bu kurumların çalışmalarından faydalanan hak sahiplerini aldıkları önemli hizmetlerden –geçici süreliğine de olsa– mahrum bırakmış, yukarıda altı çizilen alanlardaki boşlukların pandemiyle birlikte daha da derinleşmesine neden olmuştur.

Pandemide sivil toplum sınıfta mı kaldı? Taban hareketleri konvansiyonel STK'ların yeni alternatifi olabilir mi?

Pandeminin fon veren kuruluşlar nezdinde ortaya çıkardığı karar alma sorunları ve bürokratik engeller, yerel kuruluşların ve taban hareketlerinin sivil toplumun geleceği açısından önemini bir kez daha hatırlatmıştır. Coğrafyalara ve kültürlere göre farklılık gösterebilir de, tabandan gelen hareketlerin (grassroots movements) bazı ortak özelliklerinden söz etmek mümkün. İçinde kurulduğu ve temsil ettiği topluluğun sorunlarını yakından ve yerinden takip edebilmesi;



si; dijital teknolojilerin etkin kullanımıyla sorunları ve çözümleri daha büyük kitlelere aktarabilmesi; geleneksel kurumsal örgütlenme yapılarından ziyade dijital mecralar aracılığıyla bir araya gelen ağlar üzerinden etkinliklerini gerçekleştirmesi taban hareketlerinin temel özellikleri arasında sayılabilir. Yine bu oluşumları geleneksel sivil toplum örgütlerinden ayıran bir diğer özellik, daha çok gençlerden oluşan gönüllülerin karar alma süreçlerine demokratik biçimde katılabilmesi.

Taban hareketlerinin avantajları nelerdir?

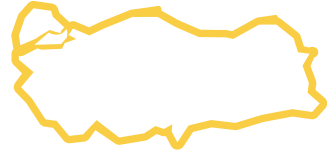
Bu açıdan, taban hareketlerinin, tüzel kişilikleri olmamasına rağmen, yerel dinamiklerle ilgili bilgi ve deneyimlerinin yanı sıra çevik ve genç kadroları sayesinde pandemi sonrasında sivil toplumun değişimine öncülük edeceği öngörülmektedir. Türkiye’de ve dünyanın farklı yerlerinde taban hareketlerinin sivil toplumun dönüşümündeki rolü, bu sürecin içinde bizzat yer almış uzmanların deneyimleriyle daha somut bir biçimde tahayyül edilebilmektedir. Namibya’da sosyal medya üzerinden 11 milyon kişiye erişmiş #ShutItAllDown (#TümünüSonlandır) hareketinin ön safalarında yer alan ve gençlerin siyasal süreçlere katılımını örgütleyen Bertha Tobias’ın tecrübeleri, yerelden beslenen taban hareketlerinin Afrika’da katettiği mesafeyi betimleyen iyi bir örnek. Namibya’da son yıllarda yükselen kadın cinayetleri ve cinsiyet temelli şiddete yönelik farkındalık yaratmak ve bu infiali durdurmak için dijital platformlar aracılığıyla organize edilen #ShutItAllDown kampanyası, Ekim 2020 başlarında başkent Windhoek’te alevlenen protestoların birkaç gün içinde ülkenin bütününe yayılmasını sağladı. Birkaç hafta içinde ise ülkenin önde gelen kanaat önderleri, siyasetçileri ve sivil toplum liderleri kadına yönelik şiddet ve femisidin durdurulması için seferber olarak somut eylem talep ettiler.

#ShutItAllDown iyi örneği üzerinden taban hareketlerinin avantajlarını değerlendiren Tobias, geleneksel STK'lara saygı duymakla birlikte, artık eski örgütlenme yapılarıyla ilgili takıntılarımızı bir kenara bırakma zamanının geldiğini söylüyor. Aktivizmin örgütlülüğün geleneksel usullerine bağlı kalmaması gerektiğine inanan Tobias, hareketlerin artık kendi kendilerini tanımlamalarının, kendi prensiplerini oluşturmalarının önemine dikkat çekti. Örgütlü sivil toplum çalışmalarının işlevi hâlâ itibarlı olsa da, Tobias'a göre sektöre sirayet eden "en iyisi bizim" tarzındaki rekabetçi kültürün artık son bulması gerekiyor. Genç aktivistin bitmesi gerektiğini düşündüğü STK'lara özgü bir diğer tutum ise, devletin sağlaması gereken hizmetlere talip olmaları ve bunları yerine getirmek için umarsız bir mücadele vermesi.

Taban hareketlerinin geleceğiyle ilgili değerlendirmelerini paylaşan Rusya'daki OVD-Info adlı taban hareketinin Genel Koordinatörü Leonid Drabkin, yeni nesil sivil girişimlerin en önemli özellikleri arasında hızlı mobilizasyon ve bilgiye anında erişimin önemine vurgu yapıyor. Rusya'da ifade ve toplanma özgürlüğü ihlalleriyle mücadele eden bir kuruluşun yöneticisi olarak kendisi için bilgiye hızlıca ve kapsayıcı bir şekilde erişimin yaşamsallığının altını çizen Drabkin, kurumunun çeşitli kaynaklardan anında topladığı bilgiler sayesinde, Rus hükümetinin baskılarına ve hak ihlallerine maruz kalan paydaşlarını daha iyi koruyabildiklerini belirtiyor. Ayrıca Drabkin, yeni sivil inisiyatiflerin tomurcuklanmasında devletin de payı olduğunu savunuyor; otoriter rejimlerin artan baskılarının sivil alanın yaratıcılığını artırdığını, yeni iletişim ve yatay örgütlenme modellerini ortaya çıkardığını söylüyor.

Yerelden beslenen taban hareketlerinin Türkiye'deki iyi örnekleri

Hızlı iletişim, kapsamlı bilgiye erişim ve acil eylem seferberliği gibi taban hareketlerini başarıya ulaştıran temel özelliklerin Türkiye'deki sivil alana tesirinin anlaşılması açısından Boğaziçi Üniversitesi protestoları önemli bir eşik oluşturmuştur. Dönemin kanyum rektörü Melih Bulu'nun kampustaki LGBTİ+ kulüplerinin kapatılması ve öğrencilerin tutuklanmasıyla sonuçlanan uygulamalarına karşı Boğaziçi Üniversitesi öğrencileri başarılı bir taban hareketi oluşturarak, bir kamuoyu baskısı yaratmıştır. Bu hareketin içinde yer alan Boğaziçi Üniversitesi mezunu Furkan Dabaniyastı, 1 Şubat 2021 gecesi polis baskını sonrasında LGBTİ+ kulüplerinin kapatılması üzerine daha fazla sessiz kalamayarak, Clubhouse uygulamasında açılan bir sesli sohbet odası üzerinden katılımcılara sahadan gelişmeleri gerçek zamanlı aktardığını anlatıyor.

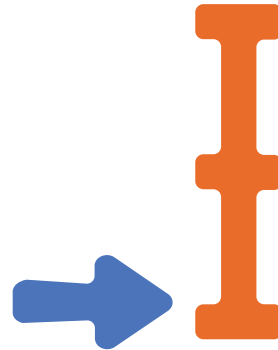


Bu hareketin önemli aktörlerinden biri olan Furkan Dabaniyastı, 1 Şubat 2021 gecesi polis baskını sonrasında LGBTİ+ kulüplerinin kapatılması üzerine daha fazla sessiz kalamayarak, Clubhouse uygulamasında açılan bir sesli sohbet odası üzerinden katılımcılara sahadan gelişmeleri gerçek zamanlı aktardığını anlatıyor. Bu platform aracılığıyla canlı paylaşılan bilgiler sayesinde çok kısa zaman içinde geniş bir kitle, kampus içinde yaşanan infiallerden haberdar olarak ve bu bilgileri kendi çevreleriyle paylaşarak failler üzerinde önemli bir baskı unsuru oluşturmuştur.

Geleneksel STK'lara kıyasla, bürokratik kısıtlamalardan muaf taban hareketlerinin daha geniş bir oyun alanına sahip olduğuna dikkat çeken Dabaniyastı, hiyerarşiyi asgari seviyede tutan yerel oluşumların çok kısa bir sürede geniş kitlelere erişebilmesinin nedenleri arasında bu esnek yapının önemine pay biçiyor. Öte yandan STK'ların kurumsal birikimlerinin geçerlilik ve işlevselliklerini hâlâ koruduğunu da kabul eden Dabaniyastı, sivil toplumun geleneksel aktörlerinin, bireysel hareketlerin katkılarını da kabul ederek taban hareketleriyle verimli işbirlikleri kurabileceği üzerinde duruyor. Bu açıdan, Boğaziçi dayanışması, çevik ve bilgi temelli yerel oluşumların kısa sürede yaratabileceği etkinin iyi örneklerinden biridir. Dabaniyastı'nın da ifade ettiği gibi, tüzel kişiliğe sahip sivil toplum oluşumlarının tabandan gelen hareketlere ne tür imkânlar tanyabileceklerini, nasıl alan açabileceklerini kendi içlerinde değerlendirebilecekleri önemli bir dönüşüm sürecinin de başladığını not etmekte fayda var. Bu süreçte, sivil toplum kuruluşlarının paylaşmaya yönelik adımlar atması taban hareketlerinin gelişimine somut katkılar sunabilir. Örnek olarak, STK'lar arşivlerini, kapasitelerini, iletişim mekanizmalarını ve kurumsal kaynaklarını taban hareketleriyle –karar alma süreçlerinde bir adım geride durmaya özen göstererek– paylaşabilirler.

Enformel örgütlenme biçimlerinin dezavantajları var mı?

Kurumsal süreçlerden azade örgütsüz bir yapıya sahip olmanın taban hareketlerine sağladığı esneklik, çeviklik, çabuk seferber olabilme ve karar alabilme, dijital mecralar üzerinden geniş kitleleri harekete geçirebilme gibi avantajların yanı sıra, bu karakteristiklerin beraberinde getirdiği bazı dezavantajların olduğunu da hatırlatmakta fayda var. Bunlardan birisi, profesyonel bir yönetim bürokrasisinin olmaması, bir yandan taban hareketlerinin hızlı karar alabilmelerini sağlarken, diğer taraftan onları şeffaflık, hesap verebilirlik, sürdür-



rülebilirlik ve paydaşların otorite baskısına karşı korunması gibi kritik konularda kırılğan hale getirmektedir. San Diego Üniversitesi Joan B. Kroc Barış Çalışmaları Bölümü Öğretim Üyesi Philip Gamaghelyan, bu çelişkiyi net bir biçimde açıklıyor. Gamaghelyan'a göre sivil toplum kuruluşları ve devlet dışı örgütlerde son 30 yılda kaydedilen aşırı profesyonelleşme, toksik kurumsallaşma, sınırlı fon kaynaklarına erişimin getirdiği rekabetçilik sivil toplumu öldürüyor ve sert akademik eleştirilere maruz bırakıyor. Öte yandan, kurumsallaşmayan sivil oluşumlar ise –özellikle otoriter rejimlerin baskıları altında çalışmak zorunda olan hareketler– dijital mecraların engellenmesi, üyelerinin tutuklanması, fon kaynaklarına el konulması gibi baskılar karşısında çok çabuk dağılabiliyor. Bu saptamaya katılan OVD-Info Genel Koordinatörü Leonid Drabkin, kurumsal altyapı eksikliğinin, taban hareketi üyelerini polis tarafından yasadışı gözaltına alınma, uzun tutukluluk ve yargı süreçleri, iftira, lekeleme ve gayrimeşrulaştırma kampanyaları gibi otoriter rejim taktiklerine karşı savunmasız kıldığıın altını çiziyor.

Sonuç olarak, pandeminin siyasi ve ekonomik yan etkilerinin halihazırda daralmakta olan sivil alan üzerinde oluşturduğu baskının yaratıcı bir türevi olan taban hareketleri, sivil toplumun geleceğinin şekillenmesinde şüphesiz önemli bir role sahip olacaktır. Hızlıca seferber olabilen, dijital imkânları sonuna kadar kullanarak veri bazlı etkili iletişim kampanyalarıyla kitleleri harekete geçirebilen genç gönüllülerin oluşturduğu esnek ve yatay hiyerarşik prensipler üzerine kurulu taban hareketleri, şimdiden sivil toplumun dönüşümünü şekillendiriyor. Yine de bu dönüşümün yıkıcı değil yapıcı taktikleri içermesinin önemi gerek taban hareketleri gerekse de geleneksel STK'lar tarafından içselleştirilmelidir. Bu bağlamda, yerelin dinamiklerine hâkim taban hareketleriyle, kurumsal yapısının sağladığı güvenilirlik, şeffaflık ve sürdürülebilirlik gibi kazanımlara sahip geleneksel sivil toplum aktörlerinin işbirliği yapması bugün geçmişe kıyasla çok daha büyük bir önem taşımaktadır. Aksi takdirde, pandemi sonrası dönemde tüzel kimliklerinin getirdiği bürokratik yük ve kurumsal öncelikler nedeniyle geleneksel STK'lar yereldeki paydaşlarıyla bağını kaybederken, herhangi bir bürokratik yapıya sahip olmayan taban hareketleri ise birbirinden kopuk olarak icra etmeye çalıştıkları faaliyetlerini siyasi ve ekonomik baskılar sonucunda sınırlı bir sürenin ve faydalanıcı topluluğunun ötesine taşıyamayacak, kalıcı olamayacaktır. Geleceğın sivil toplum için ne getireceği henüz öngörülemez de, bugünkü gelişmeler, sivil alandaki küresel daralmanın yönünü değiştirecek çözümün taban hareketleri ile konvansiyonel STK'ların işbirliğinden bağımsız düşünölemeyeceğine işaret ediyor.

TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUM ALGISI: GERÇEKLER VE UMUTLAR

PANEL KÜNYESİ

Toplumun gözünden sivil toplum: Algılar, yaklaşımlar ve dönüşümler

16 Haziran 2021

Panelistler: İbrahim Betil - Sivil Toplum Gönüllüsü
Hacer Foggo - Derin Yoksulluk Ağı
Zeynep Meydanoğlu - Ashoka Türkiye

Moderatör: Bekir Ağırır - KONDA Araştırma ve Danışmanlık

Ülkemizde sivil toplumun manevra alanlarının ele alındığı üçüncü bölümde vurgulandığı gibi Türkiye'de yekpare bir sivil toplumdaki dönemsellik olarak da aktörleri itibarıyla da söz edilmesi mümkün değil. Cumhuriyetin kuruluşundan 1980'lere uzanan zaman diliminde sivil inisiyatiflerin en çok rastlanan örgütlenme biçimlerinin hareket alanları ve faaliyet tanımları keskin sınırlarla çevrelenmiş dernek ve vakıflar olduğu görülüyor. Bunların yanı sıra sendikal hareket, kooperatif, meslek odası ve bölgesel kalkınma ajansı sayısının Türkiye'de çokpartitli hayata geçişle arttığı iddia edilebilir. Yine bir önceki bölümde altını çizdiğimiz gibi, hükümet politikalarını denetleyen, demokratik karar alma mekanizmalarına tesir etmeye çabalayan Tocqueville'yen bir sivil toplum bilinci, ilk önce insan hakları alanında 80'lerin sonu ile 90'ların başında belirgin hale gelmiştir.



1999 Marmara depreminin ardından ise toplumsal yaşamın bütün alanlarının gelişimine katkı vermeyi hedefleyen, geçmişte rastlanan yardımlaşma odaklı dernek ve vakıflara kıyasla daha aktif ve kendi kendine inisiyatif alabilen sivil toplum kuruluşlarının (STK) ortaya çıkışına tanık olunmuştur. Engelli haklarından iklim kriziyle mücadeleye, nefret söyleminin önlenmesinden denizlerin ve kıyıların korunmasına kadar uzanan geniş bir yelpazede faaliyet gösteren bu sivil toplum kuruluşlarının hem niceliksel hem de niteliksel gelişimi, Türkiye'deki sivil alanın daralmaya başladığı 2010'ların başına kadar devam etmiştir. Bu yaklaşık on yıllık dönemde edinilen kazanımlar, sivil toplum kuruluşlarının toplumun ortak

çıkarcını ve refahını ilgilendiren konularda söz sahibi olabileceğine, kamuoyunu siyasi güç odaklarının ve sermaye gruplarının önceliklerine karşı savunabileceğine yönelik umudu artırmıştır. Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) adaylık sürecinin başlamasıyla, AB kurumları ve diğer uluslararası kuruluşların sağladığı fonların Türkiye'de sivil toplumun güçlenmesindeki rolü büyüktür. Benzer mali ve teknik destekler sayesinde STK'lar, faaliyetlerini ve manevra alanlarını kısıtlayan (2008'de başlayan ve günümüze kadar uzanan) yasal düzenlemelerin baskıları altında zorlanarak sürdürmektedir.

Sivil topluma dair olumsuz algının ve şüpheciliğin nedenleri

Bu kısa sinopsis, ortak faydayı gözeten ve bunun için toplumsal yaşamı şekillendiren bütün karar süreçlerine müdahil olmayı esas alan bir olgu olarak sivil toplumun Türkiye'de ne kadar genç ve kırılgan bir yapıya sahip olduğunu gösteriyor. Bu bağlamda, KONDA Araştırma ve Danışmanlık Şirketi Genel Müdürü Bekir Ağırır, "örgüt" ve "örgütlenme" sözcüklerinin toplumdaki algılarının olumsuz olduğu gerçeğini



hatırlatmaktadır. Türkiye'de dernek ve vakıf sayısının 130 bin civarında olduğunu belirten Ağırır, 130 bin kuruluşun 100 bininin dayanışma ve hayırseverlik amaçlı olduğuna dikkat çekiyor. Bu saptama şu şekilde de yorumlanabilir: Türkiye'de idari usulleri yerine getirerek örgütlenen sivil toplum oluşumlarının çok azı hak temelli ve eylemsellik içeren faaliyetlerde bulunuyor. Ağırır'ın da altını çizdiği gibi, toplumun genelindeki örgütlenmeye yönelik olumsuz görüş, sivil toplum kuruluşlarının çalışma biçimleri sözkonusu olduğunda kutuplaşmaya dönüşüyor. Yardımlaşma ve hayırseverlik odaklı çalışmalar için örgütlenme meşru görülürken, hak temelli etkinlikler yürütmek için örgütlü bir yapı altında bir araya gelenler toplum nazarında şüphe ve önyargıyla karşılanıyor.

Sivil toplumun amacı ve meşruiyetine yönelik toplumdaki bu kırılımin birden fazla nedeni var. Yıllarını sivil topluma adanmış ve dünyanın en önemli sosyal girişimcilik destek mecralarından biri sayılan Ashoka Vakfı'nın Türkiye Ülke Direktörlüğünü yürütmüş olan Zeynep Meydanoğlu'na göre, sivil toplumdaki kutuplaşmanın en görünür sebeplerinden biri kamuoyunun ortak bir sivil toplum hayalinde buluşamıyor olması. Meydanoğlu, Türkiye'de sivil topluma üç farklı pencereden bakılabileceğini savunuyor: Birincisi, sendikaları, dernekler ve vakıfları kapsayan bir örgütler bütünü penceresi; ikincisi, bu örgütlerin çalışmalarının yanı sıra eylemselliği ön plana çıkaran yurttaş dayanışması, hak savunusu ve ma-

hale yardımlaşması gibi aktif ve operasyonel STK'ları kümeleyen alansal pencere; ve son olarak, "Nasıl bir toplum olmak istiyoruz?" sorusuna verilen yanıtların çerçevesini belirlediği bir pencere.

Bu bakış açılarının üç farklı Türkiye, üç farklı düzeyde sivil toplum ve üç farklı sivil toplum tanımı yarattığını açıklayan Meydanoğlu, bu dokuz kutunun hangilerinin içinde yer aldığımızı göre sivil toplum algımızın değiştiğini ifade ediyor. Bu bölünmüşlük, yurttaşların sivil toplum hayalinde ortaklaşmasını zorlaştırıyor. Dahası, ideolojiden bağımsız olarak Türkiye sivil toplumunun geneline sirayet eden kabilecilik, cemaatçilik, kendi kutusunun içindekine aşırı bir bağlılık, kutunun dışındakine karşı ise şüphecilik, ve hatta düşmanlık, sivil toplumu bölen uçurumları derinleştiriyor. Meydanoğlu, bu bölünmüşlüğe örnek olarak 2020'nin son günlerinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilen ve sivil toplum kuruluşlarını bir anlamda boyunduruk altına alan Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun'u gösteriyor. Sivil toplum çalışmalarını önemli ölçüde kısıtlayan bu kanuna 130 bin sivil toplum örgütünün bir araya gelerek itiraz edememesi, sözkonusu kutuplaşmanın önemli bir göstergesidir.

Bu kutuların dışına çıkmanın bir bedeli olduğunu belirten Meydanoğlu'na göre diğer kutulara ve bunların sınırları içinde bulunan konulara müdahale etmenin ise bir faturası oluyor. Bunlarla ilgili bir söz üretenler, görüş ifade edenler çoğu zaman bir tehdit olarak algılanabiliyor ve cezalandırılıyor. Bu tespite istisna olarak hayırseverlik ve yardımlaşma kuruluşları gösterilebilir. Bağış yapan, hibe veren kuruluş, kurum veya bireylere genelde herhangi bir yaptırım uygulanmıyor. Yaptırımlar ile örgütlenme dürtüsü arasında tarihsel bir olumsuz ilişki olduğunu hatırlatan Bekir Ağırda da, bu topraklarda bütün hak mücadelelerinin bir şekilde kıyıldığını belirterek, toplumsal bellekte örgütlenmeye karşı mecazi bir el freni olduğunu anımsatıyor.

Türkiye'de sivil toplumun oluşumuna önemli katkılar sunan, 1994 yılından bugüne dek birçok STK'nın örgütlenme sürecinde aktif rol oynayan, bu oluşumların yönetim kurullarında bulunan İbrahim Betil, baskıcı tutum kadar toplumda ege-men olan "her şeyi devletten bekleme refleksi"nin de, nüfusu 84 milyona yaklaşan bir ülkede STK sayısının 100 bin civarında olmasına sebep olduğunu kaydediyor. Almanya ve Fransa gibi nüfusu Türkiye'ninkine yakın ülkelerde sivil toplum kuruluşlarının sayısının 600 bin civarında olduğunu belirten Betil, ülkemizde devlet baskısından ürken insanların örgütlenme ihtiyaçlarını "merdiven altı" girişimler oluşturarak karşılamaya çalıştığını, sivil toplumun şeffaf olmayan bu zemin üzerine inşa edildiğini ifade ediyor. Betil'e göre, isimlerini çok sık duyduğumuz,

toplumun tanıdığı STK'lar dahi şeffaflık konusunda Batı'daki muadillerinden oldukça gerideler. Bu kuruluşların çoğunun internet sitelerinde mali tablolarını dahi paylaşmadığına dikkat çeken Betil, bu durumun sadece STK'ların yapacağı özeleştiriyle düzeltilebileceğine inanıyor.

Betil'in dile getirdiği şeffaflık sorunu, sivil toplumun Türkiye'deki varoluşunu ve çalışmalarını etkileyen çok daha büyük bir engeli perçinliyor: Toplum genelinde sivil hareketlere karşı hissedilen güvensizlik. Kurduğu Derin Yoksulluk Ağı'yla pandeminin başından bu yana ülkemizdeki devreden yoksulluğa yönelik ciddi bir kamuoyu yaratmayı başaran sivil toplum önderi Hacer Foggo'ya göre, tedirginlik, bilgisizlik ve bilgisizlikten kaynaklanan ilgisizlik, halkın sivil girişimlere karşı güvensizliğini besleyen üç ana arter. Sivil girişimleri abluka altına alma amacıyla geçirilen yasa ve düzenlemelerin dernek kapatmaları ve kayyum atamalarıyla sonuçlandığı bir gerçeklikte, insanların sivil oluşumlarda yer almaktan çekindiğini aktarıyor Foggo.

Bu gözlem temelinde, hayırseverlik ve yardımlaşma faaliyetlerinde bulunan dernek ve vakıflara dair bir fikri olan kamuoyunun bu kurumlara güvenmeye daha meyilli olduğunu, işlevi ve faydalarına dair çok az bilgisi olduğu hak temelli örgütlere ise daha mesafeli olduğu çıkarımına varıyoruz. Derin Yoksulluk Ağı gibi hak temelli çalışan STK'lar, kamunun görmediği –ya da görmekten kaçındığı– kırılğan grupların maruz kaldığı hak ihlallerini görünür kılarak, güvensizliğe yol açan bilgisizlik, ve bunun türevi olan ilgisizlik sarmalını ortadan kaldırmaya çalışıyor. Foggo'nun “Biz ihlalleri görünür kılmaya çalışıyoruz. Soba tedariki yaptığımız evde bir çocuk okula gidemiyorsa bu çocuğun eğitime erişimde karşı karşıya kaldığı ihlali de hak temellilik yönünden görünür kılmaya çalışıyoruz” ifadesi, Derin Yoksulluk Ağı gibi gönüllü inisiyatiflerinin bilgisizlik ve ilgisizlik sorununu ortadan kaldırmaya yönelik eylemlerini en iyi biçimde özetlemektedir.

Belki de pandeminin topluma tek faydası, dar gelirli ailelerin, şiddet mağduru kadın ve çocukların, etnik ve kültürel azınlıkların her gün mücadele ettiği zorluklara ilişkin kamuoyunda bir farkındalığın başlaması olmuştur. Foggo, gerek Derinlik Yoksulluk Ağı'nın gerekse diğer benzer sivil girişimlerin deneyimlerine bakarak, bu farkındalığın oluştuğunu, sosyal kolektifler sayesinde farklı kesimlerin birbirlerine ulaştıklarını söylüyor. Ağ'ın destek olduğu 4 bine yakın ailenin dramı, kadınların, yoksullukla mücadele eden kronik ve ağır hastaların, çocukların ve diğer kırılğan grupların haklarının nasıl ihlal edildiğine dair toplumun çeşitli kesimlerinde bir uyanışa yol açmıştır. Foggo'nun şu andaki mücadelesi ise, aynı bilincin kamuda ve yerel yönetimlerde de oluşması.

Umudu nerede aramalı?

Türkiye’de sivil oluşumların olumsuz algı, daralan sivil alan, siyasal ve ekonomik baskılar gibi birçok zorluğa göğüs gererek toplumun gelişimine yönelik faaliyetlerini sürdürme iradesi, sivil toplumun geleceğine dair umutlarımızı yeşertiyor. Fakat, sivil yapılanmaların toplumun ortak çıkarını temsil eden politikaların oluşturulmasında ve siyasal, sosyal ve ekonomik karar alma süreçlerinde sözü dinlenen başat bir aktör olduğu bir geleceğin garanti olmadığını da akılda tutmakta fayda var. Bu geleceğin mümkün olması için sivil toplum kültürünün de değişmesi gerektiği gerçeği bu bölümde deneyimlerine ve fikirlerine yer verdiğimiz uzmanlarca da vurgulanmaktadır.



Sivil toplum kurumsal yüklerinden arınmalı

Çoğu STK için genellenebilecek köhne bürokratik yapının pandemi döneminde sivil toplum çalışmalarına nasıl zarar verdiğini bir önceki bölümde ele almıştık. Taban hareketleri incelemesinde de altı sıkça çizildiği gibi, sivil toplum örgütleri içindeki kemikleşmiş karar alma hiyerarşisi ve diğer yönetim pratikleri, yararlanıcı ile kuruluş arasında uçurumu derinleştirmiş, birçok STK’nın hayatta kalmak uğruna amaçlarından sapmasına neden olmuştur. 20 yıl öncesine kıyasla bugün birçok STK’nın görünür olmayı mali kaygılar nedeniyle ön plana aldığını, amaç ve felsefesini ise geri plana ittiğini belirten Hacer Foggo, geçmişe oranla bugün çoğu STK’nın söylediği sözün havada kaldığına vurgu yapıyor. Bugünkü kuruluşlar her zamankinden daha fazla bilgi ve veri temelli politika üretse de, bu tarz rapor ve çıktılarının toplumda alıcısının da azaldığını fark ediyoruz.



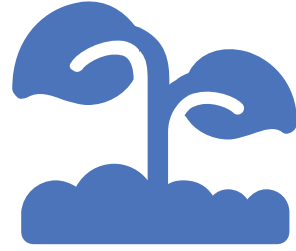
Sivil oluşumların yereli önceleme ve artık işlemeyen bürokratik uygulamalardan kurtulması yukarıda değinilen arınma yönünde atılan doğru bir adım. Hem Bekir Ağırır hem de Zeynep Meydanoğlu için, ağır karar alan hantal yapılardan sa, önlerindeki sorunun boyutuna göre çabuk seferber olabilen ve gerektiğinde aynı çeviklikte dağılabilen sivil örgütlenme modeli bugünün ve öngörülebilir geleceğin sorunlarıyla başa çıkmaya çok daha elverişli. Bu modelin en etkili örneklerinden biri olan Derin Yoksulluk Ağı, bir WhatsApp grubu üzerinden örgütlediği gönüllü grubu sayesinde, sadece yoksullukla mücadele eden yurttaşların ihtiyaçlarına yanıt vermekle kalmamış, aynı zamanda devreden yoksulluğun temel bir hak ihlali olduğu gerçeğini, ürettiği araştırmalar ve dijital içerikler üzerinden Türkiye’de çok geniş bir kitleye yaymıştır.

Derin Yoksulluk Ağı'nın deneyiminin de gösterdiği gibi, geleceğe etki etmek ve uzun vadede de alanını korumak isteyen sivil toplumun çözmesi gereken bir diğer önemli sorunu da iletişimdir. Ağırır'ın da üzerinde durduğu gibi, sivil toplumun –özellikle hak mücadelesi veren STK'ların– ciddi bir iletişim problemi var. Çoğu zaman çalışmalarını halka anlatmakta zorlanıyorlar. Veri temelli çalışmalar üretmekten imtina ediyorlar. Hatta, İbrahim Betil'in de ifade ettiği gibi, çalışmalarlarıyla ilgili gelen talepleri yanıtlamaya çoğu zaman tenezzül etmiyorlar. Pandemi sonrasında gerekli hale gelen dönüşüm sürecinde çoğu STK'nın belki de kendisini en çok geliştirmesi gereken alan, dijital mecraları da etkili kullanarak, etkin iletişim strateji ve taktiklerini benimsemek olacak. Meydanoğlu, yeni iletişim yöntemleri, pratikleri ve dilini geliştirirken STK'ların geçmişteki hatalarını tekrarlamaları için kullanılan terimler konusunda hassas ve seçici davranmaları gerektiğini vurguluyor. Bu açıdan, militarizmden ve özel sektörden devşirilen “hedef grup, faydalanıcı, paydaş” gibi bağışçılığı yükselten, hak sahibini ise daha aşağı bir pozisyona indiren sözcüklerden uzak durmakta fayda var. Bu tarz ifadeler yerine STK'ların daha özlü iletişim yöntemlerini benimsemesi, halkın sivil toplumdan yabancılaşmasının da önüne geçecektir.

Çare Z kuşağı mı?

Dört uzman da gençlerin Türkiye'deki sivil toplum çalışmalarını ileriye taşıyacağından umutlu. Dijital okuryazarlıkları, eğitim düzeyleri ve teknolojik donanımları sayesinde eskiden 5 günde üretilen çıktıları 5 saatte tamamlayabilen, dijital mecralar üzerinden geniş kitlelere hitap edebilen yeni kuşakların, daha esnek, çevik ve etkili bir sivil toplum anahtarını elinde tuttuğunu söylemek çok da iddialı olmayacaktır.

Fakat bu anahtarın yuvasını bulması yine sivil toplumun bugünkü ataletinden kurtulmasına bağlı. Hem Zeynep Meydanoğlu hem de Bekir Ağırır'ın öngördüğü gibi, gençler sivil toplumun mevcut bürokratik problemlerinin kokusunu uzak mesafelerden alabiliyor ve çalışmalarını geçerliliğini yitirmiş, belli mecraların çıkarlarına hizmet etmek dışında bir işlevi kalmamış kurumsal düzenler içinde sürdürmek istemiyor. Bunun aşılabilmesi ve sivil hareketlerin geleceği olarak değerlendirilen yeni kuşağın yetenek ve becerilerini çekebilmesi için, sivil toplum 2.0'ın, kurumsal teamüllerin sunduğu süreklilik ve tecrübe gibi değerli avantajlar ile gençlerin kendilerini daha iyi ve etkili ifade edebildiği ve fark yarattığı enformel modelleri bir an önce harmanlaması gerekmektedir.



NEREDEN GELİYOR BU DEĞİRMENİN SUYU? SİVİL TOPLUM FİLANTROPİ İLİŞKİSİ

PANEL KÜNYESİ

Sürdürülebilir sivil toplum: Kaynak dağılımı, filantropi ve bağışçı davranışları

18 Ağustos 2021

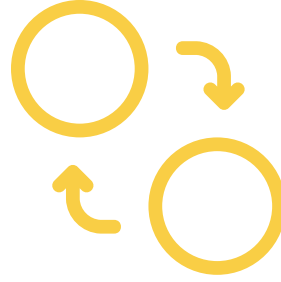
Panelistler: Benjamin Bellegy - WINGS

Rana Kotan - Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV)

Özen Pulat - Sabancı Vakfı

Moderatör: Sevda Kılıçalp - Avrupa Vakıflar Merkezi (EFC)

Covid-19 salgını ve salgınla mücadele yöntemlerinin küresel ölçekte yol açtığı ekonomik çalkantılar, sivil toplum ile sınırlı fon kaynakları arasındaki hassas ilişkiyi yeniden gündeme taşıdı. Önceki bölümlerde de vurgulandığı gibi, pandemiyle mücadele kapsamında alınan önlemler, yaşamsal faaliyetler gerçekleştiren sivil toplum kuruluşlarının (STK) çalışmalarını sektöre uğrattırırken, COVID-19'un tetiklediği ekonomik daralma ise son iki yılda filantropiye ciddi bir kaynak sorunu olarak yansıdı. Salgının birden ortaya çıkması, hızlı yayılması ve aylar içinde milyonlarca insanın yaşamına mal olması, dünyanın her yerinde devlet müdahalelerini yetersiz kıldı. Bu süreçte, hükümetlerin siyasal ve ekonomik eylemleri sınırlı kalırken, özellikle sağlık, sosyal hizmetler ve eğitim gibi yaşamsal sektörlerde çalışan, hizmet veren emekçilerin imdadına halkın arasından gelen, dijital mecralar üzerinden kendi kendine hızlıca örgütlenebilen ve kökleri tabana uzanan dayanışma toplulukları yetiştirdi.



Yine bu dönemde, hibe veren vakıf, dernek, uluslararası ve uluslararası kuruluşlar arasında bir ikiliğe tanık olundu: Birçok geleneksel ve köklü fon kuruluşu, meşakkatli karar alma süreçleri ve tabandaki faydalanıcı ile merkezdeki yönetim kadrosu arasında zaman içinde büyüyen mesafe nedeniyle, yereldeki zorlukları ve ihtiyaçları bütüncül olarak anlayamadı. Yerelde yaşanan sorunların ve ortaya çıkan ihtiyaçların tam olarak anlaşılması, bu kuruluşların konvansiyonel biçimde ve pandemi öncesinde belirlenen politikalar doğrultusunda hibe dağıtmasıyla sonuçlandı. Bundan ötürü, bu fonlara ihtiyaç duyan ve pandeminin ön saflarında mücadele eden STK'lar yaşamsal kaynaklardan mahrum kaldı. Öte

yandan, birçok filantropi fonu, bağışçı ve şirket bu dönemde çabalarını artırdı ve gerektiğinde esnek, ilgili ve hızlı olabileceğini kanıtladı. Bu davranışları bu aktörleri COVID-19’la mücadelede ön sıralara taşıdı.

Filantropi – sivil toplum ilişkisinin bugün karşı karşıya olduğu zorluklar



Filantropi –yani bir bireyin, kurumun veya kuruluşun kaynaklarını başkalarının, hatta toplumun genelini iyiliği uğruna vakfetmesi—sivil toplumun belkemiğini oluşturan hukukun üstünlüğü, toplanma hakkı, bireysel özgürlükler ve ortak fayda ilkesi gibi temel karakteristiklerinden biridir. Bu kaynaklar son zamanlarda hibe, fon, bağış gibi parasal değerler olarak anlaşılıyor olsa da, uzmanlık, gönüllülük, kişisel zaman ve aynı katkılar da filantropik kaynaklar arasında sayılabilir. Daha çok bireysel seviyede gerçekleştirilen, insani yardım odaklı ve belirli bir ihtiyaç sahibi zümreyi kaldıran geleneksel hayırseverlik 19. yüzyıldan itibaren yerini toplumun bütününe ilgilendiren sağlık, barınma, gıdaya erişim, eğitim, sosyal hizmetler ve haklar alanındaki sorunların çözümü için oluşturulan kaynakların stratejik ve organize bir şekilde dağıtılmasını esas alan filantropik çalışmalara bırakmıştır.

Son iki yüzyılda profesyonelleşen ve kurumsallaşan filantropi sektörünün bu değişim sürecinde amacından uzaklaştığı, çözmeyi hedeflediği sorunlara yabancılaştığı ve hatta özel sektörün “kâr-zarar” kaygılarıyla hareket ettiği son günlerde dünyada filantropinin gidişatına yönelik çokça yöneltilen eleştiriler arasındadır. Covid-19 kriziyle birlikte gerek bu eleştirilerin gerekse filantropinin geleceğine yönelik yeni soruların ivme kazandığını söyleyebiliriz. Bu sorulara yenilerini de eklemekte fayda var. Örnek olarak, insanlar filantropiye daha küresel bir mercekten mi yoksa daha yerel bir açıdan mı bakacak? Pandeminin bizleri yakın çevremize daha fazla odaklanmaya zorladığı bir konjonktürde, yerel ve uluslararası amaçlar için yapılan bağışları dengeleme konusundaki tutumlar uzun vadede değişecek mi? Filantropinin eşitsizlikle olan ilişkisine, demokrasiyi yıpratmasına ve bağışlarla gelen çetrefil etik ve ahlaki sorunlara dikkat çeken eleştirilerin arttığı bir dönemde ve pandeminin yol açtığı krizin devam etmesi durumunda bu kaygılar ve eleştiriler derinleşecek mi yoksa zayıflayacak mı?

Bu soruların yanıtlarını bugünden kestirmek zor olsa da, filantropinin gelecekteki yönüne dair dünyadan ve Türkiye’den uzmanların tahminleri önemli. Bu uzmanlardan biri olan Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV) Genel Sekreteri Rana

Kotan, uluslararası boyutta filantropinin salgının ortaya çıkardığı yeni sorunların çözümüne eğilmeye başladığını ve bu doğrultuda, iklim krizi, toplumsal cinsiyet eşitliği ve teknolojik okuryazarlık gibi geçmişte göreceli olarak atıl bırakılan alanlara odaklandığını belirtiyor. Kotan, Türkiye özelinde ise, kamunun STK'ların gelişimine yeteri kadar destek olmaması ve sivil toplumu bir paydaş olarak görmemesinin, filantropinin önemini her zamankinden daha çok artırdığını ifade ediyor. Avrupa Birliği (AB) fonları gibi yabancı kaynakların ise Türkiye'deki sivil alanda yaşanan daralmayı önemseydiğini söyleyen Kotan, bu imkânların insan hakları, teknoloji ve hak temelli çalışmalara yoğunlaştığına dikkat çekiyor. Türkiye'deki STK'ların gerek pandeminin ekonomik yan etkileri yüzünden gerekse Türkiye'de –özellikle iktidar partisi özelinde– dış kaynaklara dair olumsuz algıların artması nedeniyle yabancı fonların devamlılığına dair kaygıların da çoğaldığını görüyoruz. Kotan, bu gelişmeler ışığında, giderek daha kısıtlı hale gelen yabancı fonlar için STK'ları birbirleriyle rekabete zorlamaktansa, küçük ve yerel fonların harekete geçirilmesinin önemine vurgu yapıyor.

Salgının Türkiye sivil toplumu üzerindeki olumsuz etkilerini pandeminin başında öngören hibe veren kuruluşlardan biri olan Sabancı Vakfı'nın Programlar Müdürü Özen Pulat, 15 yıldır temel haklardan herkesin yararlanması için hibe faaliyetlerini sürdüren vakfın, Covid-19'la birlikte gerek öncelikleri gerekse uygulama yöntemlerinde bazı adaptasyonlarda bulunduğunu paylaşıyor. Pandemiyle birlikte sağlık ve mülteci programlarına fonların dağıldığını kaydeden Pulat, özellikle yabancı kaynakların bu iki meseleye kanalize olmasıyla kadın çalışmalarına odaklanan STK'ların bu fonlardan daha az yararlanabildiğini not etmiş. Bu veriler ışığında Sabancı Vakfı'nın da çalışmalarını değişen şartlara adapte ettiğini belirten Pulat, bu zorlu süreçte vakfın STK'lara sadece para verip aradan çekilmediğine, bilakis desteklediği kurumlara yabancı fonlara erişim ve kaynaklarını çeşitlendirme üzerine eğitimler vererek yol arkadaşlığı yaptığını dikkat çekiyor.

Uluslararası filantropinin sivil topluma bakışı

Hibe veren kuruluşlara dünya çapında destek olan Worldwide Initiatives for Grantmaker Support (WINGS) adlı uluslararası örgütün başkanı Benjamin Bellegy'ye göre, bugün filantropinin yüzleştiği en önemli sorun, kuruluşların kendi önceliklerini baz alarak hususi sorunlara eğilmesi nedeniyle büyük etki yaratacak çözüm ve eylem fırsatlarını kaçırmaları.

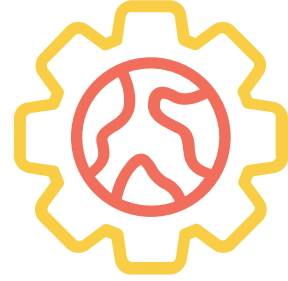


Dünya çapında filantropik kuruluşların net gelirinun 1.5 trilyon dolara yaklaştığını fakat bunun sadece 150 milyar dolarının etkili bir biçimde dağıtıldığını aktaran Bellegy, bu kaynakların dengeli dağıtımının filantropinin önünde yanıtlanmayı bekleyen bir soru olarak durduğuna işaret ediyor.

Bellegy'ye göre kaynak dağıtımında kaydedilen problemler bir yandan da filantropik kuruluşlar ile sivil toplum arasındaki güven sorununu derinleştiriyor. Hibe veren kuruluşlar ile STK'lar bugün geçmişe oranla birbiriyle çok daha az konuşuyor, bir diğerinin çalışmalarından pek az haberdar oluyor. Özellikle taban hareketleri açısından baktığımızda, 1.5 trilyon dolarlık pastadan bu önemli hareketlerin payına neredeyse kırıntıların düştüğünü görüyoruz. Keza, aciliyet kazanan iklim kriziyle mücadeleyi gündemine almakta geç kalan filantropik sektörün bu alana şu ana kadar verdiği katkı kaynağının sadece yüzde 2'sine tekabül ediyor. Merkezi Brüksel'de bulunan Avrupa Vakıflar Merkezi'nin Politika ve İnkübasyon Yöneticisi Sevda Kılıçalp de, dünyada sayısı 300 bine yaklaşan uluslararası vakfın, kaynaklarını özellikle yerelde mücadele veren sivil toplum örgütlerine efektif bir şekilde aktarmanın yöntemlerini araştırması gerektiğine inanıyor.

Yeni destek modelleri

Covid-19 salgınıyla birlikte kısıtlı hale gelen hibe imkânlarının sivil toplum için yeni destek modelleri oluşturduğuna dikkat çeken Rana Kotan, Türkiye'de özellikle afetlerin ve ekonomik çöküntünün bireysel bağışçılığı tetiklediğini paylaşıyor. Bu bağlamda, 2019 ve 2020 yıllarında art arda yaşanan depremler sonrasında enformel olarak bir araya gelen sivil toplum dayanışma platformlarının önemli miktarda aynı ve nakdi bağış topladığı, gönüllü çektiği biliniyor. Yine uluslararası düzeyde, kurulan yerel dayanışma ağlarının pandemi mağdurlarına yönelik bireysel bağışları artırdığı kaydedilmiştir. Bu oluşumların Türkiye'deki örnekleri arasında İhtiyaç Haritası, Derin Yoksulluk Ağı ve Yurttaş Dayanışma Ağı sayılabilir.



Bu olumlu gelişmelere rağmen, Kotan Türkiye'de bireyle sivil toplum arasında hatırı sayılır bir mesafenin bulunduğuna işaret ediyor. TÜSEV'in son yıllarda yaptığı araştırmalar, bir önceki bölümde de yer verdiğimiz gibi, toplumun sivil inisiyatiflere –özellikle hak temelli çalışan örgütlere– güvenmediğini gösteriyor. Bu tutumun nedenleri arasında vaat yorgunluğuna ve sivil toplumun halkla kurduğu ekseri ve çıkar odaklı ilişkiye dikkat çeken Kotan, bu döngünün kırılabilmesi için

STK'ların bireylere sadece bağış toplamak için yaklaşmaları yerine, onları davalarına ortak etmeleri gerektiğine inanıyor. Bu aıdan, bireyin STK'nın etkisi ve başarısındaki rolünün göz önüne çıkarılması ve kamuoyu nazarında takdir edilmesi bireysel desteklerde fark edilir bir artış yaratacaktır.

Filantropik kaynakların sivil toplumun gelişimine daha etkin bir biçimde aktarılmasını kolaylaştıracak bir diğer unsur ise sivil toplumdaki dijital dönüşümün bir an önce tamamlanması. Bu anlamda sivil toplumun çalışmalarının idamesi açısından bağımlı olduğu dijital mecraların topladığı verilerle ilgili yaşamsal açıklıklar bulunuyor. Demokratikleşme ile teknolojinin eşzamanlı yürümesi gerektiğinin altını çizen Kotan, veri kullanımıyla ilgili yasal boşlukların özellikle hak temelli çalışan STK'lar açısından önemli bir sorun teşkil ettiğini ifade ediyor. Sabancı Vakfı'ndan Özen Pulat ise, teknolojik dönüşümün başlamasına rağmen özellikle Türkiye'de birçok STK'nın en temel teknoloji araçlarından ve altyapısından dahi mahrum olduğunu hatırlatıyor. Pandemi kısıtlamalarının en yoğun olduğu günlerde Türkiye'de yüz binlerce çocuğun tablete, cep telefonuna ve hatta internete erişimi olmadığı için eğitim hakkından yoksun bırakıldığını anımsatan Pulat, sorunun sadece teknolojik imkânların tedarikiyle giderilemeyeceğini, ayrıca teknoloji okuryazarlığı eğitimleri için de hibelerin yaratılması gerektiğini not düşüyor.

Sonuç itibarıyla, sivil toplum, son 200 yılda beslendiği filantropik kaynakların sürekliliğine tehdit oluşturan şartların arttığı, yaşamsal bir eşikten geçiyor. Bu dönemde, büyük bir sektöre ve kaynak havuzuna hükmeden hibe veren kuruluşların imkânlarını etkin ve verimli bir biçimde sivil topluma aktaramadıkları dikkat çekiyor. Bu açmazın aşılabilmesi için hem filantropi sektörüne hem de sivil topluma çok önemli sorumluluklar düşmektedir. Fon veren kuruluşların öncelikle artık güncelliğini yitiren merkezi karar alma pratiklerinden vazgeçerek, sivil toplum kuruluşlarıyla diyaloglarını yeniden kurmaları gerekmektedir. Bu anlamda konuşmaktan çok dinlemeyi, talep etmekten çok yanıt vermeyi yeni iletişim stratejilerine dahil etmeliler. STK'ların ise fon kaynaklarını çeşitlendirmeleri, hibe veren büyük kuruluşların yanı sıra, küçük ama sayıca çok olan bireysel ve yerel kaynaklara yönelmeleri içinde bulunduğumuz dönüşüm sürecinden kazançlı bir şekilde çıkabilmelerinin tek yoludur. Bu sırada, teknolojik kapasitelerini güçlendirmeleri, yerel ihtiyaçlar doğrultusunda yönetim ilkelerini ve metotlarını gözden geçirmeleri onları tekrar toplumsal dönüşümün ve ortak faydanın korunmasının önderleri konumuna getirecektir.

DÖNÜŞÜM, DİJİTALLEŞME, DİRENÇ: SİVİL TOPLUM 2.0'UN YAPITAŞLARI

PANEL KÜNYESİ

Sivil toplum 2.0: Değişimin dinamikleri

9 Kasım 2021

Panelistler: Mouna Ben Garga - CIVICUS

Dilek Ertükel - Sivil Düşün AB Programı

Uygar Özesmi - Change.org ve Good4trust.org

Moderatör: Yörük Kurtaran - Sivil Toplum için Destek Vakfı

İki yılı aşan pandemi döneminde sivil toplumun geleceğini konu alan birçok toplantı, araştırma ve yayın yapıldı. Bu çalışmamızın çeşitli bölümlerinde de pandeminin sivil toplum faaliyetlerini nasıl etkilediğini, sivil sektör için ne tür fırsatları ve tehlikeleri beraberinde getirdiğini yer yer ele aldık. Bu ve benzer çalışmaların sonuçlarını incelediğimizde, tümünün şu çıkarım üzerinde uzlaştığını görüyoruz: Eğer sivil toplum salgın sonrasında hayatta kalmak istiyorsa, dönüşmeli, dijitalleşmeli ve sivil alandaki daralmaya direnmeli.

Bu bağlamda, özellikle “dönüşüm” kavramının, pandeminin ekonomik yan etkilerinin üçüncü sektöre sirayet etmesiyle daha çok vurgulanır olması gözümüzden kaçmıyor. Salgın sırasında ve sonrasında “dönüşemeyen” sivil toplum kuruluşlarının geleceğine dair ciddi endişeler birçok sivil toplum uzmanı tarafından çeşitli yerel ve uluslararası toplantılar ve raporlar vasıtasıyla dile getirilmektedir. Geçen bu süreçte “dönüşüm” kavramına yönelik somut bir tanımın yapılmadığını da hatırlatmakta fayda var. STK’ların bu dönüşümü yaşama geçirmeleri için ne tür eylemleri icra etmeleri gerektiği konusunda bir ortaklaşmanın olmadığını söylemek pek de yanlış olmaz. Keza, “dijitalleşme” de aynı dönüşüm gibi çok kez önerilmiş, fakat kurumların dijital okuryazarlıklarını ve teknolojik altyapılarını kuvvetlendirme zorunluluğuna dikkat çekmenin ötesine geçilememiştir. “Sivil alanın daralması” ise, nereden bakılsa, 2000’lerin ortalarından itibaren sivil toplumu kuşatan bir tehdit olarak kabul ediliyor. Dahası, küresel ve yerel ölçekte gösterilen bütün çabalara rağmen, sivil alandaki daralma ivme kazanarak devam etmektedir.

Covid-19 salgınının sivil topluma dair akut problemleri gün ışığına çıkardığı tecrit günleri yavaş yavaş geride kalırken, hayatın olağan akışına yaklaştığı bir normal-

leşme sürecinin eşliğindeyiz. Sivil toplumu kuşatan sorunların somut tanımlarının yapılması ve çözümleri için eyleme geçilmesi için uygun zeminin de bu geçiş sürecinde yavaş yavaş oluştuğunu söylemek mümkün. Bu bağlamda, geçtiğimiz yıllarda doğru tespit edilen dönüşüm, dijitalleşme ve daralan sivil alan gibi ihtiyaç ve tehlikelerin sivil toplum kuruluşlarındaki karşılığının hem sektör hem de paydaşlar tarafından iyi anlaşılması gerekmektedir. STK'ların bu kavramlar altında kendilerine düşen sorumlulukları yerine getirebilmeleri ve gerekli eylemleri uygulayabilmeleri için dönüşümü, dijitalleşmeyi ve daralan sivil alanla mücadeleyi nasıl başarabilecekleriyle ilgili net bir fikir ve stratejiye sahip olmaları gerekir.

Sivil toplum nasıl dönüşür?

Sivil Toplum için Destek Vakfı kurucularından ve Türkiye sivil toplumunun duayen isimlerinden biri olan Yörük Kurtaran'a kulak verdiğimizde, bu dönüşümün içsel ve dışsal boyutlarının olduğunu fark ediyoruz. Kurtaran, pandeminin STK'ların geleneksel yönetim teamüllerinde önemli değişikliklere yol açtığını belirtiyor. Bunlardan en önemlisi, önceki kuşaklara kıyasla teknolojiye ve bilişim teknolojilerine daha yatkın olan genç çalışanların kurumların içinde ve yönetim mecralarında daha görünür hale gelmiş olması. Ayrıca, özellikle genç kuşakları istihdam eden sivil toplum kuruluşlarının çalışma şartlarını esnetme yoluyla, genç çalışanların yaratıcılığını ve fikir paylaşımlarını artırmaya yöneldiği dikkat çekiyor. Yönetim kademelerinin daha içerici ve çeşitliliği ön plana çıkaracak bir şekilde yapılandırılması için kurumların somut adımlar attığına dikkat çekiliyor.



Change.org Türkiye ve Good4Trust'ın kurucusu Uygur Özemesi ise sivil toplumu dışarıdan şekillendiren etkenler arasında geleneksel STK'lardan ayrılarak kendi ağ ve örgütlenme modellerini geliştiren bireylerin önemine işaret ediyor. Geleneksel sivil toplum örgütlerindeki kemikleşmiş hiyerarşik yapılar nedeniyle yaratıcılığını ve uzmanlıklarını yeteri kadar kullanamayan profesyonellerin bu klasik yapıardan ayrılarak, daha esnek ağlar ve tüzel kişiliği olmayan oluşumlar kurduğunu anlatıyor Özemesi. Bu yeni modeller, kapsayıcı yönetim mekanizmaları içeriyor ve özellikle genç çalışanların hedeflerine ulaşmaları için yaratıcılıklarını ve diğer potansiyellerini kullanmalarına imkân tanıyor. Bu oluşumlarda, çalışanın işi uğruna kendini tüketmesini ödüllendiren iş ahlakı yerine çalışanın ve kurumun "iyi olma halini" ön plana çıkaran yönetim stratejilerinin uygulandığı göze çarpıyor.

Bu yeni yönetim ilkelerinin benimsendiği oluşumlar arasında sosyal girişimler öne çıkıyor. Özesmi'nin aktarımıyla, sosyal girişimler tüketim ekonomisinden tretim ekonomisini destekliyor. Good4Trust gibi sosyal girişimler, ekolojik ve sosyal hakları gözeterek üreten birey ve kuruluşları "türetici" adını verdikleri yatırımcılarla bir araya getiriyorlar. Bu iki aktör arasındaki etkileşim, ekolojik kaynakların hunharca tüketilmediği, doğayı ve insanı koruyan, uzun vadeli ekonomik faydayı gözetten yeni bir sistemi ortaya çıkıyor.

Bu tür girişim ve ağıları destekleyen, esnek hibe politikalarına sahip fon programları da bu dönüşüm sürecinin temel aktörleri arasında yer alıyor. Bu oluşumlardan biri olan Sivil Düşün programının Takım Lideri Dilek Ertükel, son 18 ayda 700'e yakın kurumu desteklediklerini paylaşıyor. Sivil Düşün tarafından desteklenen kuruluşların yüzde 80'inin yeni olması, hak temelli çalışmalara odaklanan küçük STK'lardan oluşması ise Ertükel için umut vadeden bir eğilim. Zira pandemiyle birlikte sivil topluma sağlanan mali ve aynı desteğin büyük bir bölümünün sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler gibi alanlara yoğunlaştığı dikkat çekmiş, hak temelli ve savunuculuk odaklı çalışmalara sağlanan kaynakların azaldığı kaydedilmişti.

Sivil toplum bağlamında dijitalleşmenin sınırları

Salgının getirdiği en önemli değişimlerden biri de, çalışma ve sosyal yaşamlarımızı daha önce tanık olmadığımız bir hız ve verimlilikle dijital ortamlara aktarmamız oldu. Diğer sektörlerde de olduğu gibi, sivil toplum içinden kimi köklü ve büyük kuruluşlar bu dijitalleşme sürecine daha kolay uyum sağlarken, birçok küçük ve orta ölçekli kuruluş gerekli dijital altyapıya ve donanıma sahip olmadığı için gerek faaliyetlerinde gerekse mali ve idari yükümlülüklerini karşılamakta ciddi sorunlarla karşı karşıya kaldı. Özellikle sahada faaliyet gösteren ve eğitim, sağlık, sosyal hizmetlere erişim, kırılgan grupların korunması gibi alanlarda çalışan kuruluşların dijitalleşme süreci sancılı oldu.



Bu gelişmeleri not eden uzmanlar, bir yandan dijitalleşmenin sivil toplum için önemini vurgularken, bir yandan da bu kavramın sınırlarını olabildiğince muğlak çiziyorlar. Salgının yayılmasını takip eden günlerde dijitalleşme uzun bir süre boyunca çevrimiçi platformlar üzerinden yapılması zaruri hale gelen toplantılar için gerekli altyapının tedarikiyle eşdeğer tutuldu. Hibe veren kuruluşlar, özellikle sahada faaliyet gösteren küçük ve orta ölçekli sivil toplum oluşumlarının

bilgisayar ve internet donanımlarını karşılamak için teknoloji ve kurumsal hibe fonları oluşturdu. Bunun yanı sıra, dijital araç ve mecraları kullanma becerilerini geliştirmek için bir eğitim seferberliği başlatıldı. Çoğu büyük vakıf ve dernek, bu altyapı fonlarına ve eğitim olanaklarına erişemeyen STK'ların faaliyetlerini kendi insan ve teknoloji kaynaklarını kullanarak üstlendi ve uyguladı.

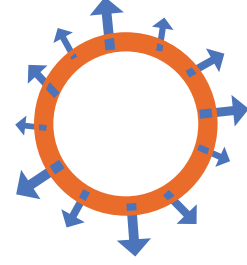
Yine de pandemiyle gelen dijital seferberliği sadece teknoloji araçlarının ve iletişim altyapısının tedarikine indirgemek doğru olmaz. CIVICUS'un inovasyon lideri Mouna Ben Garga'nın da altını çizdiği gibi, salgınla başlayan kapanma ve izolasyon döneminde dijital mecralar, özellikle hak temelli ve savunuculuk odaklı STK'ların faaliyetlerini sürdürebilmeleri ve fiziksel ortamda nüfuz ettikleri kitlelere oranla daha büyük topluluklara erişmeleri için yaşamsal bir alan açtı. Dijital platformlar üzerinden örgütlenen esnek ve yerel inisiyatifler, birçok dezavantajlı grubun pandeminin yıkıcı etkileri altında zarar görmesini engelledi. Gıda, temiz su, sağlık malzemesi ve diğer hijyen ürünlerinin tedariki ve hak sahiplerine ulaştırılmasında çevrimiçi ve sosyal mecralar üzerinden örgütlenen inisiyatifler çok önemli roller üstlendi. Toplantıların, buluşmaların, sokak gösteri ve yürüyüşlerinin sağlık önlemleri gerekçesiyle yasaklandığı ülkelerde sosyal medya, hak temelli STK'ların farkındalık ve savunuculuk hareketlerini fiziksel mekândan dijital mekâna aktarmasına ve internet temelli araçlar üzerinden insan hakları izleme ve raporlama faaliyetlerini sürdürmelerine büyük katkıda bulundu.

Bugün gelinen noktada ise dijitalleşmeyi biraz daha geniş yorumlamak mümkün. Kripto para birimleri ve blokzincir teknolojilerinin yaşamımıza girmesiyle, bu yenilikleri sosyal girişimlerin verimini, görünürlüğü ve hesap verebilirliğini artırmak için kullanmak mümkün. Özesmi'nin belirttiği gibi, sivil toplumda henüz çok yaygın kullanılsa da, blokzincir teknolojisi özellikle insani yardım alanında faaliyet gösteren ve mali altyapının kırılgan olduğu çatışma alanlarında çalışan sivil inisiyatifler için çeşitli ödeme kolaylıkları sağlıyor. Blokzincirin belgeleme ve şeffaflık alanında getirdiği yenilikler, STK'ları daha hesap verebilir kılarken, bizlere de bu kurumların ekolojik haklar ve sosyal adaletin gözetilmesinde üzerlerine düşeni yapıp yapmadıklarını denetleme olanağı tanıyor.

Sivil Toplum 2.0, sivil alanı yeniden genişletebilir mi?

Ben Garga'ya göre, sivil alanın daralması yeni bir fenomen değil. CIVICUS'un uzmanına göre, sivil alan 2000'lerin ortalarından bu yana dünyadaki otoriterleşme eğilimine ters oranla, istikrarlı bir şekilde daralıyor. Ben Garga gibi diğer uzmanlar da, pandemiyle mücadele bahanesi altında dünyanın birçok ülkesinde

kabul edilen yeni yasalarla sivil toplumun hem fiziksel alanda hem de dijital ortamda söz söyleme ve farkındalık yaratma işlevlerinin giderek kısıtlandığını kabul ediyorlar. Yine dünyanın çeşitli yerlerinde otoriter rejimlerce çıkarılan dezenformasyon ve güvenlik yasalarıyla, sivil toplumu boyunduruk altına alan ve devletin tahakkümü altına sokan birçok uygulamaya yasal zemin oluşturuluyor.



Bütün bunlara rağmen umutlu olmak için nedenlerin de olduğunu belirten Sivil Düşün Takım Lideri Dilek Ertükel, her gün yeni bir STK'nın kurulmasını ve insanların ait oldukları toplumları kalkındırmak için sivil inisiyatiflere yılmadan ve yorulmadan destek vermesini cesaretini ve iyimserliğini perçinleyen nedenler arasında sayıyor. Bu adımların bir sonraki aşamaya taşınabilmesi için geleneksel ve durağan sivil toplum kuruluşları yerine, kamuoyundan gelen taleplere anında yanıt verebilen çevik örgütlenme modellerine ihtiyaç duyulduğunun altını çiziyor. Bu bağlamda, Uygur Özemesi de aktif vatandaşlık kavramının altını çiziyor. Gerek Özemesi gerekse Ben Garga, daralan sivil alanın yeniden genişleyebilmesi için insanların savundukları fikirlerin arkasında görünür bir şekilde durmaları, sokaklardaki varlıklarını artırmaları, cesurca güce karşı kendilerini ortaya koymaları gerektiğini savunuyor. Bu tarz girişim ve davranışların önünün açılabilmesi için, derin uzmanlıkların ve birbirleriyle çalışabilme yetisine sahip sivil toplum profesyonellerinin kurduğu yatay örgütlenme modellerinin öneminin bugün her zamankinden daha fazla olduğuna değinen Yörük Kurtaran ise, gelecekte kurumsal ve diğer hibelerin ağırlıklı olarak farklı ağları bir araya getiren bu yeni oluşum modellerine gideceğini öngörüyor.

Onur Sazak

2021/2022 Mercator-İPM araştırmacısı ve İstanbul Politikalar Merkezi-Sabancı Üniversitesi-Stiftung Mercator Girişimi bursiyeridir. Uluslararası Basın Enstitüsü'nde (IPI) bağımsız danışman, ardından Türkiye merkezli proje koordinatörü olarak çalışmıştır. 2019-2021 yılları arasında TÜSEV'de Değişim için Bağış projesinin koordinatörlüğünü yürüten Sazak, Açık Toplum Vakfı Türkiye, Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi, Hudson Enstitüsü ve Brookings Enstitüsü gibi önemli sivil toplum örgütleri ve düşünce kuruluşlarında araştırmacılıktan program yöneticiliğine uzanan çeşitli pozisyonlarda çalışmıştır. Lisansını ve yüksek lisansını Washington, D.C.'deki American University'de Uluslararası İlişkiler ve Uluslararası Ekonomik Politikalar alanlarında tamamlamıştır. 2018 yılında Sabancı Üniversitesi'nden Siyaset Bilimi doktorasını almıştır.

Samuel Moyn

Yale Üniversitesi'nde hukuk ve tarih profesörü. Avrupa entelektüel düşünce tarihi ve insan hakları tarihini konu aldığı birçok farklı kitabı bulunuyor. Araştırma alanları arasında uluslararası hukuk, insan hakları hukuku, savaş hukuku ve hukuk felsefi bulunan Moyn, özellikle 20. yüzyıl Avrupa etik ve siyaset teorisiyle ilgileniyor.

Nilgün Arısan Eralp

Lisans derecesini ODTÜ İktisat Bölümü'nden aldıktan sonra Leicester Üniversitesi'nden Kalkınma Ekonomisi, London School of Economics'ten ise Avrupa Birliği (AB) alanında yüksek lisans derecesi almıştır. 1990 yılından itibaren Devlet Planlama Teşkilatı'nda AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü'nde çeşitli görevlerde bulundu. Sonrasında Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği'nde (ABGS) Ulusal Program Dairesi Başkanlığı görevini üstlendi. 2009 yılından bu yana Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı'nda (TEPAV) AB Enstitüsü (EUI) Direktörü olarak çalışmaktadır.

Mahmut Can İsal

Dört yıldır sivil toplumda mülteci koruma, çocuk koruma ve benzeri alanlarda hukuki ve programatik danışmanlık veren İstanbul Barosu avukatlarından Av. Mahmut Can İsal Başkent Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi Danışma Kurulu'nda görev alıyor. Lisans derecesini İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden alan İsal, aynı üniversitede İnsan Hakları Hukuku alanında yüksek lisansına devam ediyor.

Elmas Arus

Önlisans eğitimini Trakya Üniversitesi Radyo ve Televizyon Bölümü'nde tamamlamıştır. Ardından İstanbul Üniversitesi Gazetecilik Bölümü'nden lisans derecesini almıştır. Türkiye'de Romanların yaşamlarını anlatan, ulusal ve uluslararası alanda birçok ödül almış Buçuk belgeselinin (2010) ve daha birçok belgeselin yönetmenidir. Farklı projelerin koordinatörlüğünün yanı sıra, 2009 yılından beri kurucusu olduğu Sıfır Ayrımcılık Derneği'nin başkanlığını yapmakta. Ayrıca derneğin 2017 yılında Roman gençler için uygulamaya başladığı Başka Bir Siyaset Okulu'nun direktörüdür. Aynı zamanda Avrupa Konseyi "ROMACTED" programının Türkiye koordinatörüdür.

Hakan Ataman

Lisans derecesini Ege Üniversitesi Felsefe Bölümü'nden aldı. Columbia Üniversitesi İnsan Hakları Çalışmaları Enstitüsü tarafından yürütülen İnsan Hakları Savunucuları Programı kapsamında Whitney M. Young, Jr. Memorial Fonu desteğiyle New York'ta bir süre insan hakları savunuculuğu üzerine çalıştı. Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi'nin kurucu üyelerinden biri. Yurttaşlık Derneği'ndeki deneyiminin ardından, Ankara merkezli Sivil Toplum Geliştirme Merkezi (STGM) tarafından yürütülen "Örgütlenme Özgürlüğü ve Katılım Hakkı Projesi" üzerinde çalışmaktadır.

Metin Bakkalcı

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun olduktan sonra çeşitli sağlık kurumlarında çalışmıştır. 1996-2020 yılları arasında Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın (TİHV) İşkence Görenler için Tedavi ve Rehabilitasyon merkezlerinde proje koordinatörü, ardından genel sekreterlik görevini üstlenmiştir. 15 Kasım 2020 tarihinden itibaren ise TİHV başkanlığını sürdürüyor. Birleşmiş Milletler (BM) tarafından tüm dünyada kullanılması önerilen ve Türkiye Devleti tarafından da adli muayenelerde standart olarak kabul edilen "BM İşkence ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Aşağılayıcı Muamele ve Cezanın Etkin Soruşturulması ve Belgelemesi Kılavuzu"nun (İstanbul Protokolü) hazırlanmasına katkıda bulunanlar arasında yer almıştır. 2016 yılından bugüne Uluslararası İşkence Görenler Konseyi'nde üyelik görevini sürdürmektedir. Kendisi ayrıca 1992-1994 ve 1998-2000 dönemlerinde Türk Tabipleri Birliği (TTB) Merkez Konsey üyeliği, 2000-2006 döneminde ise TTB ikinci başkan görevini üstlenmiştir.

Goran Miletic

Stockholm merkezli insan hakları örgütü Civil Rights Defenders'ta Avrupa direktörüdür. 2004 yılından bu yana, örgütün Batı Balkanlar'daki çabalarına öncülük ederek, işbirliği yaparak bölgedeki insan hakları örgütlerinin kapasitelerinin gelişmesine yardımcı oldu. Bu süre zarfında, özellikle Batı Balkanlar'da kapsayıcı ayrımcılık karşıtı mevzuatın kabul edilmesi için taslak hazırlamak ve lobi yapmakla uğraşmıştır. Avrupa Cinsel Yönelim Hukuku Komisyonu (ECSOL) ve Avrupa Konseyi bünyesindeki STK Hukuku Uzman Konseyi üyesidir. Kuruluşundan bu yana Heartefact Vakfı yönetim kurulu üyesidir.

Feray Salman

1981 yılında ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden mezun oldu. 1984-1986 yıllarında İngiltere'de South Bank Polytechnic'te Town Economics Bölümü'nün derslerine katıldı. 1987-2000 yılları arasında AB Türkiye Delegasyonu'nda çalıştı. Bu süreç içinde Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği'nde (TMMOB) çalışmalarını sürdürdü. 1996-2000 yılları arasında TMMOB, TTB ve IPS İletişim Vakfı'nın "alternatif bir iletişim ağı"nın oluşturulmasına yönelik çalışmalarında yer alarak Bianet'in kuruluşu sürecine katkıda bulundu. 1998-2004 yılları arasında İnsan Hakları Derneği (İHD) yönetim kurullarında yer aldı. 2005 yılından bu yana İnsan Hakları Ortak Platformu'nun (İHOP) genel koordinatörlüğünü yürütüyor.

Ahmet İnsel

Paris 1 Panthéon-Sorbonne Üniversitesi'nden iktisat alanında lisans ve doktora derecesi aldı. Galatasaray ve Panthéon-Sorbonne üniversitelerinde ders verdi. Radikal ve Cumhuriyet gazetelerinde köşe yazarlığı yaptı. İletişim Yayınları ve Birikim dergisinde editörlük ve yazarlığa, Açık Radyo'da ise program yapmaya devam ediyor.

Emrah Gürsel

Farklı nefret türlerini ve antisemitizmi ele alan bir Avrupa ağını koordine etmektedir. Aynı zamanda bir Alman sivil toplum kuruluşu olan KIGa e.V.'de Uluslararası Ortaklıklar direktörüdür. 2014 yılında Karakutu Derneği'ni kurdu ve Ali İsmail Korkmaz Vakfı'nda (ALİKEV) yönetim kurulu üyeliği yaptı. Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Merkezi, Gençlik Köprüsü Türkiye-Almanya, Hafıza Merkezi, Toplum Gönüllüleri Vakfı (TOG) gibi kuruluşlarda çalıştı. 2005'ten beri üst düzey uluslararası etkinliklerde düzenleyici veya kolaylaştırıcı olarak yer aldı. Hafıza ve insan

hakları konularında çeşitli yayınlar yaptı. İTÜ’de Endüstri Mühendisliği alanında lisans ve Marmara Üniversitesi’nde Kalkınma Ekonomisi alanında yüksek lisans derecesine sahiptir.

Yıldız Tar

Gazeteci. ETHA ve Özgür Radyo’da muhabir, editör ve program sunucusu olarak çalıştı. Ceylan Yayınları’ndan çıkan Yoldaş Ben İbneyim: Solun LGBT ile İmtihani kitabının yazarı. Kaos GL ve Pembe Hayat’ın çıkardığı Dönmelere Doymadık ve Translar Vardır söyleşi kitaplarını hazırladı. Kaos GL Derneği’nin medya koordinatörü. Derneğin sözlü tarih çalışmasının koordinatörü ve Patikalar: Resmî Tarihe Çentik sözlü tarih kitabının yazarı. Derneğin yıllık Medya İzleme raporlarını hazırlıyor. KaosGL.org haber portalında editörlük yapıyor.

Işık Tüzün

Koç Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nden 2004 yılında mezun oldu. Yüksek lisansını Rotterdam Erasmus Üniversitesi’nde Alternatif Kalkınma Politikaları ve Yoksulluk Çalışmaları alanlarında tamamladı. Bir süre Tarih Vakfı’nda araştırmacı olarak çalıştıktan sonra Haziran 2007’de Eğitim Reformu Girişimi (ERG) ekibine katıldı. 2013-2016 yılları arasında ERG’de Savunu ve Eğitim programları koordinatörü, direktör vekili ve son olarak eğitim gözlemevi direktörü olarak görev yaptı. 2013 yılında Marshall Memorial Bursiyeri seçildi. Küresel sosyal girişimcilik ağı olan Ashoka Vakfı’nın Fark Yaratan Sınıflar Projesi’nde çeşitli görevler üstlendi. Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği’nin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi’ne İstanbul yerel koordinatörü olarak destek sundu. Başka Bir Eğitim Mümkün Derneği’nin (BBOM) Katılımcı ve Barışçıl Sınıflar Projesi’nin izleme ve değerlendirme çalışmasını yürüten ekipte yer aldı. Eylül 2019’da yeniden ERG ekibine katıldı.

Ferhat Kentel

1981’de ODTÜ’de İşletmecilik lisans eğitimini tamamladıktan sonra 1983’te Ankara Üniversitesi SBF’den yüksek lisans ve 1989’da Paris, École des Hautes Études en Sciences Sociales’ten (EHESS) sosyoloji doktora derecesi aldı. Marmara Üniversitesi Fransızca Kamu Yönetimi Bölümü’nde, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nde ve son olarak, İstanbul Şehir Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nde öğretim üyesi olarak çalıştı. Türkiye’de ve yurtdışında çeşitli kitap ve dergilerde gündelik hayat ve duygu sosyolojisi alanlarında, yeni sosyal hareketler, din, İslami hareketler, aydınlar, etnik cemaatler üzerine makaleleri yayımlandı.

Ayşe Köse Badur

İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler mezunu olan Ayşe Köse Badur, İstanbul Politikalar Merkezi'nde (İPM) Kentleşme ve Yerel Yönetişim koordinatörlüğü görevini yürütmektedir. Işık Üniversitesi'nde "Modern Türkiye Tarihi" üzerine ders veren Köse Badur, yüksek lisans derecesini Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Enstitüsü'nden aldı. Halen aynı bölümde "Geç Osmanlı Erken Cumhuriyet Dönemi"ni kapsayan doktora çalışmasına devam etmektedir. Kitap çalışmaları arasında Prof. Dr. E. Fuat Keyman ile ortak olarak yayımladıkları Kürt Sorunu: Yerel Dinamikler ve Çatışma Çözümü kitabı (Ayrıntı Yayınları) ve kendisinin hazırladığı 68'in Kadınları (Doğan Kitap) röportaj kitabı yer almaktadır. Ayrıca Toplumsal Tarih, Birikim, Müteferrika, Foreign Policy gibi yayınlarda modern Türkiye tarihi ve 68 hareketine dair çeşitli makale ve çevirileri yayımlanmıştır. Aynı zamanda Açık Radyo programcısıdır.

Bertha Tobias

Stratejik sosyopolitik ilişkiler ve gençlik çalışmaları konusunda deneyime sahiptir. United World College Changshu'dan mezun oldu. Şu anda Amerika'daki McKenna College'da Uluslararası İlişkiler ve Ekonomi çift anadal programına devam etmektedir. Bertha, 2017'den beri #BeFree elçisi olarak çalışmalar yürütmekte, Namibya ve çevresindeki ülkelerdeki kadınların siyasi katılım ve sosyal hakları alanında Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu'nda staj yapmaktadır. Bertha, üniversite topluluğunda Öğrenci Hükümeti Başkanı ve Kolej Yönetim Komitesi öğrenci temsilcisi olarak görev yapmıştır. Son olarak, Namibya'da sosyal medya üzerinden 11 milyon kişiye erişmiş #ShutItAllDown protestolarının ön saflarında yer aldı ve siyasi faaliyetlerde genç katılımının önemini vurguladı.

Leonid Drabkin

2018 yılında kitle fonlaması yöneticisi olarak örgütlenme özgürlüğü ve siyasi davalarla ilgilenen Moskova merkezli insan hakları örgütü OVD-Info'ya katıldı. Şu an kurumun genel koordinatörlüğünü yürütüyor.

Furkan Dabaniyastı

Gaziantep'te doğdu, lisans eğitimini 2018 yılında Boğaziçi Üniversitesi Makina Mühendisliği Bölümü'nde tamamladı. Öğrenci kulüplerinde edindiği deneyimlerle Boğaziçi Üniversitesi LGBTİ+ Kulübü'nün kuruluşunda rol aldı. Eğitimine Los Angeles'ta Dijital Medya ve Pazarlama alanında devam etti. Kültür, sanat

ve eğlence sektöründe queer kreatiflerin görünürlüğüne yönelik projeler yürüttü. Boğaziçi Üniversitesi'ne rektör atanmasına karşı verilen mücadelede mezun ve öğrenci oluşumlarına katıldı. Halen bilgi akışının beyan sahipleri tarafından doğrudan kamuoyuna aktarılması hedefiyle 1 Şubat'ta kurulan #ResistBogazici inisiyatifiyle çevrimiçi yayınlar yapıyor, alternatif medya kanallarında direnişin yansımaları üzerine çalışıyorlar.

Philip Gamaghelyan

Doç. Dr. Philip Gamaghelyan, San Diego Üniversitesi Joan B. Kroc Barış Çalışmaları Bölümü öğretim üyesi olarak çatışma çözümleri, arabuluculuk, medya, program tasarımı, milliyetçilik, izleme ve değerlendirme alanlarında çalışıyor. Aynı zamanda bir çatışma çözümü uzmanı, The Imagine Center for Conflict Transformation yönetim kurulu üyesi ve Caucasus Edition: Journal of Conflict Transformation'ın yönetici editörüdür.

Ali Bayramoğlu

Fransa'da, Grenoble Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden lisans, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nden yüksek lisans ve doktora derecesi aldı. 1981-1999 arasında Marmara Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yaptı. Silahlı kuvvetlerin siyasi rolü, Kürt sorunu, İslami hareketler, demokrasi ve devlet sosyolojisi üzerine araştırmalar yürüttü ve kitaplar yazdı. 1998-2001 arası Helsinki Yurttaşlar Derneği (HYD) adına "İnsan Hakları ve Yeni Taktikler Projesi"nin koordinatörlüğünü yaptı. 2013'te kurulan Akil İnsanlar Komisyonu üyeliği kapsamında Marmara Bölgesi'nde çalışmalar yürüttü. 2009-2015 arasında Uluslararası Hrant Dink Ödülü Komitesi'nin başkanlığını yaptı.

Hacer Foggo

Ağırlıklı olarak insan hakları konularına odaklanan çeşitli gazete ve dergilerde 15 yıl boyunca muhabir olarak çalıştı. 2012 yılında Türkiye'den 80'e yakın Roman derneğinin katılımı ile Roman Hakları Forumu'nu (ROMFO) kurdu. 2016 yılında Çimenev Bilim ve Sanat Merkezi'ni kurdu. Merkez 2021 yılında Şişli Belediyesi İnönü Mahalle Evi'ne dönüştü. Pandemi döneminde arkadaşlarıyla birlikte Derin Yoksulluk Dayanışma Ağı'nı kurarak temel ihtiyaçlara ulaşamayan 4 bine yakın aileye gıda, tablet vs. gönderilmesini sağladı. Ayrıca 2015 yılında Ashoka Fellow'u, 2021 yılında da WOW Dünya Kadınlar Festivali'nde Türkiye'den 10 lider kadından biri seçildi. Kırmızı Püskül adında bir inceleme kitabı var.

İbrahim Betil

Boğaziçi Üniversitesi'nden mezun oldu. 1994 yılına kadar, Türkiye'de ve yurtdışında çeşitli sını ve mali kuruluşların, ticari bankaların genel müdürlüğünü, yönetim kurulu başkanlığını yaptı, kuruculuğunu üstlendi. 1994 yılından beri yurtiçi ve yurtdışında eğitim ve sivil toplum çalışmalarıyla ilgilenmekte ve yönetimlerinde bulunmaktadır. Halen çeşitli sivil toplum kuruluşlarında gönüllü olarak yönetim kurulu üyeliği, denetmenlik ve danışmanlık yapmakta, ayrıca çeşitli sanayi şirketlerinde yönetim kurulu üyeliği yapmaktadır.

Zeynep Meydanoğlu

McGill Üniversitesi'nden Siyaset Bilimi ve Kültürel Çalışmalar dallarında lisans, İstanbul Bilgi Üniversitesi'nden İnsan Hakları Hukuku alanında yüksek lisans dereceleri aldı. Ashoka ve Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV) gibi kurumlarda Türkiye'de sivil toplumun güçlenmesine ve KAMER ve Mor Çatı gibi kurumlardaki gönüllü çalışmalarıyla kadın hareketine katkıda bulundu. Aynı zamanda Sivil Toplum için Destek Vakfı'nın ve Greenpeace Akdeniz'in yönetim kurullarında görev yapmaktadır.

Bekir Ağırdir

1979 yılında ODTÜ İdari İlimler Fakültesi İşletme Bölümü'nden mezun oldu. 1979-2003 yılları arasında çeşitli sanayi şirketlerinde yöneticilik yaptı. 2003-2005 yıllarında Tarih Vakfı'nda genel müdür olarak çalıştı. 2005 yılından beri KONDA Araştırma ve Danışmanlık Ltd. Şti. yönetim kurulu üyeliği görevini sürdürmektedir. Demokratik Cumhuriyet Programı kurucu üyesi, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) yönetim kurulu üyesi, T24 yazar ve yorumcusu. Hrant Dink Vakfı (HDV) yönetim kurulu üyesidir.

Benjamin Bellegy

WINGS'in direktörlüğünü yürüten Benjamin Bellegy daha önce yerel sivil toplumların güçlendirilmesi, sürdürülebilir kalkınma ve afet sonrası yeniden yapılanma gibi çeşitli alanlarda uluslararası programları yönetti. Öncesinde Fondation de France'ta uluslararası programları yürüten Bellegy, özellikle küresel güneyde hayırseverlik faaliyetlerinin gelişmesine katkıda bulundu. Lisansını Institut d'Études Politiques de Grenoble'un Siyaset Bilimi, yüksek lisans derecesini ise Grenoble Stendhal Üniversitesi'nin İletişim ve Sivil Toplum Kuruluşları Yönetimi programlarından almıştır.

Özen Pulat

Boğaziçi Üniversitesi Çeviribilim Bölümü'nde lisans, Bilgi Üniversitesi Sosyal Projeler ve STK Yönetimi Bölümü'nde yüksek lisans eğitimini tamamladı. Üniversite hayatı boyunca öğrenci kulüplerinde ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarında gönüllülük yaptı. 9 yıldır Sabancı Vakfı'nda çalışan Özen Pulat, şu anda programlar müdürü olarak görev yapıyor. Başta hibe programları, Fark Yaratıcılar programı ve uluslararası ilişkiler olmak üzere vakfın sosyal değişim programlarından sorumlu.

Rana Kotan

Finans ve sivil toplum alanında toplamda 20 yılı aşkın iş tecrübesine sahiptir. 1999 yılında Boğaziçi Üniversitesi İşletme Bölümü'nden lisans derecesiyle mezun olan Kotan, ardından Yale Üniversitesi'nden MBA derecesini aldı. Profesyonel meslek hayatına Arthur Andersen'da Denetim Bölümü'nde başlayan Kotan, EFG İstanbul Menkul Değerler'de ve Sabancı Holding Strateji ve İş Geliştirme Grup Başkanlığı'nda müdür olarak görev yaptı. 2013-2019 yılları arasında Sabancı Vakfı'nda Programlar ve Uluslararası İlişkiler direktörü olarak çalıştı. Ocak 2020'den beri TÜSEV'de genel sekreter olarak görev yapmaktadır. Balkan Civil Society Development Network (BCSDN) yönetim kurulu üyesidir.

Sevda Kılıçalp

Brüksel'de yer alan Avrupa Vakıflar Merkezi Politika ve İnkübasyon yöneticisidir. Çeşitli sivil toplum kuruluşlarında yöneticilik görevlerinin yanı sıra eğitmen, araştırmacı ve danışman rollerinde sivil toplum, sosyal girişim ve sosyal yatırımın gelişmesi için uzun yıllar Türkiye'de çalışmıştır. Bologna Üniversitesi'nden Filantropi Çalışmaları ve Sosyal Girişimcilik yüksek lisans, Indiana Üniversitesi'nden Filantropi Çalışmaları ve STK Yönetimi doktora derecesi bulunmaktadır.

Dilek Ertükel

Kariyeri boyunca demokrasi, iyi yönetim, kadınların güçlendirilmesi ve insan haklarını desteklemek amacıyla bireyleri, kuruluşları ve kaynakları harekete geçirmeye çalıştı. Organizasyon geliştirme, stratejik iletişim ve savunuculuk konularında bir uzman olarak, Türkiye, ABD, Afganistan, Arnavutluk, Bangladeş, Brezilya, Bulgaristan, Etiyopya, Gürcistan, Makedonya ve Pakistan'daki sivil liderler ve örgütlerin çalışmalarına rehberlik etti. Şu anda AB'nin Türkiye'de gerçekleştirdiği Sivil Düşün Programı'na liderlik ediyor. Kariyeri süresince birçok uluslararası kuruma danışmanlık yaptı.

Mouna Ben Garga

İnsan hakları alanında aktivizm yürütmektedir. Sivil Katılım için Dünya Birliği'nde (CIVICUS) inovasyon lideri olarak, sosyal hareketleri desteklemeye, gençlerin, kadınların ve LGBTİ+'ların sivil katılımını artırmaya ve insan hakları için teknolojilerin kullanımına odaklanan yeni sivil toplum oluşumlarını ve işbirliği modellerini geliştirmek için çalışmaktadır. Şu anda I4C adlı Afrika, Orta Asya, Doğu Asya, Latin Amerika ve Karayipler, Ortadoğu ve Kuzey Afrika, Pasifik ve Güney Asya'dan olmak üzere, STK'ları, teknoloji uzmanlarını, sosyal girişimcileri ve özel sektörü bir araya getiren ve bu bölgelerdeki sivil alanı güçlendirmek amacıyla, örgütlenme ve ifade özgürlüklerine yönelik kısıtlamalara karşı mücadele veren çok paydaşlı bir ortaklığın başkanlığını yürütmektedir.

Uygar Özesmi

Çevrebilimci ve Ashoka Senior Fellow olan Dr. Uygar Özesmi, ekolojik ve sosyal adalet için türetim ekonomisi oluşturmak üzere kurulan Good4Trust.org'un kurucusudur. Türetim Ekonomisi Derneği'nin başkanlığını yürütüyor. Çeşitli üniversitelerde Sürdürülebilir Enerji, Ekolojik Ekonomi ve Sosyal Girişimcilik dersleri veriyor. Fulbright Burslusu olarak ABD'de Ohio State Üniversitesi'nde yüksek lisans, daha sonra MacArthur Burslusu olarak Minnesota Üniversitesi'nde doktora yaptı. Erciyes Üniversitesi Çevre Mühendisliği Bölümü'nü kurdu. 2001 yılında Türkiye'nin ilk kitle kaynak platformu olan KusBank.org'u kurdu. 2002 yılında, BirdLife'in Türkiye temsilcisi olan Doğa Derneği'nin kurucu başkanlığını yaptı. New York'ta Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nda Çevre Uzmanı, TEMA Vakfı Genel Müdürü, Greenpeace Akdeniz Genel Direktörü görevlerini yürüttü. 2012 yılında Türkiye'de Change.org'u kurdu ve halen genel direktörü. Sivil Toplum Geliştirme Merkezi'nin (STGM) kurucu üyelerinden olan Dr. Özesmi, CIVICUS yönetim kurulunda iki dönem görev aldı. Ashoka Vakfı ve Enerji ve İklim Değişikliği Vakfı (ENİVA) yönetim kurulu üyesi. Kendisinin 100'den fazla bilimsel yayını, sayısız popüler makalesi, bir kitabı ve Açık Radyo'da her gün yayımlanan bir programı vardır.

Yörük Kurtaran

TESEV, Willows Foundation ve TÜSİAD'da çalıştı. TOG'un genel müdürlüğünü yaptı. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Çalışmaları Merkezi'nde yönetim kurulu üyeliğinde bulundu. Sivil toplum, gençlik politikaları, sivil toplum teorisi ve video oyunları tarihi üzerine lisans ve yüksek lisans dersleri verdi, gençlerle ve

gençlik politikalarıyla ilgili araştırmalar ve kitaplar yayımladı, sivil toplumla ilgili çeşitli tez danışmanlıkları yaptı. Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV), Anadolu Kùltür ve Ali İsmail Korkmaz Vakfı (ALİKEV) yönetim kurulu üyeliklerinde bulundu. STK'lara hibe desteği sağlamak ve Türkiye'de bağışçılık kùltürünün gelişmesine katkı sağlamak için kurulan Sivil Toplum için Destek Vakfı'nın ve Londra merkezli Turkey Mozaik Foundation'ın kurucularındandır.

© HRANT DİNK VAKFI YAYINLARI, 2022